

ΕΤΟΣ Βον

ΤΕΥΧΟΣ 2 3

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ και
ΜΑΡΤΙΟΣ 1. 20

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ.

Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΜΗΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΜΟΝΟΝ ΕΤΗΣΙΑ ΔΙΡ. ΘΘΩΜ. ΔΡΟ (2)

Η ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ Κ. ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΑΥΤΗΣ.

Ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1898 ἀρξαμένη, μόλις δὲ κατὰ τὸ 1904 συντελεσθεῖσα Πατριαρχικὴ λεγομένη ἔκδοσις τῆς Καινῆς Διαθήκης σκοπὸν εἶχε τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχαιοτέρου κειμένου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, καὶ μάλιστα τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τῇ βάσει ὅχι τῶν μεγάλων καὶ συνεχῶν κωδίκων, ἀλλὰ τῶν ἐν χειρογράφοις σφραγισμένων ἐκλογαδίων εἴτε ὡς εὐαγγελισταρίων εἴτε ὡς πραξαποστόλων. Χρησιμώτερα πρὸς τὸν σκοπὸν ἦσαν βεβαίως τὰ πλήρη, τὰ περιλαμβάνοντα πάσας τὰς περιουσίας τὰς ἀναγινωσκομένας ἐκ' ἐκκλησιαστικῶν ἀπάσας τὰς

*) Τὰ δι' ἀστερίσκου σημειούμενα εἶναι τῆς Συντάξεως.

ἡμέρας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐνιαυτοῦ· πλὴν δὲν ἦσαν ἀ-
 χρηστα καὶ τὰ ἀτελῆ, τὰ περιέχοντα μόνον τὰ ἀναγνώ-
 σματα τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἄλλων
 ἑορτασίων ἡμερῶν. Καθὰ ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐκδό-
 σεως ἐδηλώθη, ὀλίγιστα τῶν χρησιμοποιηθέντων χειρο-
 γράφων ἦσαν ἀρχαιότερα τῆς ι' καὶ νεώτερα τῆς ις'
 ἑκατονταετηρίδος. Ὅλιγα ἦσαν καὶ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν
 ιε' καὶ ις' ἑκατονταετηρίδα. Τὰ λοιπὰ, τὰ μὲν κατὰ τὴν
 ἰδίαν αὐτῶν μαρτυρίαν, τὰ δὲ κατὰ πιθανωτάτην εἰκα-
 σίαν, ἀνήγοντο εἰς τὸν μεταξὺ χρόνον, ἀπὸ τῆς ι' μέχρι
 τῆς ιδ' ἑκατονταετηρίδος. Ἄλλ' ὅπερ πολλῶ σπουδαιότε-
 ρον, ἡ συγκριτικὴ ἐξέτασις τῶν ἐν λόγῳ διαθεσίμων χει-
 ρογράφων εἶχεν ἀποδείξει δύο κατηγορίας, ἡ μᾶλλον
 τύπους κειμένου, συγγενεῖς μὲν ἀμφοτέρους καὶ ἀνήκοντας
 οὕτως εἰπεῖν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν, τὴν θεωρουμένην
 καὶ χαρακτηριζομένην ὡς κοινὴν, ἔχοντας ὅμως καὶ τὴν
 διαφορὰν ταύτην, ὅτι ὁ μὲν ἐξεπροσάπει προφανῶς ἐκ-
 δοσιν ἢ ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου ἀρχαιότεραν, ὁ δὲ
 τοῦναντίον νεωτέραν τινὰ ἐπιδιόρθωσιν αὐτοῦ. Πλὴν
 ὀλίγων ἑξαίρεσεων, προετιμήθησαν αἱ γραφαὶ τοῦ
 ἀρχαιότερου τύπου κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν διορθώ-
 σεως χρηζουσῶν ἀναγνώσεων τοῦ ἐν κοινῇ χρήσει ἀρ-
 χαίου *Textus Receptus*, τῆς διὰ τῶν βιβλικῶν ἐταιρειῶν δια-
 διδομένης κοινῆς ἐκδόσεως τῆς ἱερᾶς συλλογῆς.

Αἱ οὕτως ἐπενεχθεῖσαι εἰς ταύτην μεταβολὰν
 ἀνήχοντο εἰς ἀναγνώσεις μὲν 2000 περίπου, εἰς χωρία
 δὲ περὶ τὰ 1400, καὶ δὴ 150 Ματθαίου, 175 Μάρκου,
 260 Λουκᾶ, 100 Ἰωάννου, 165 Ἐπιστολῶν Παύλου, 65
 ἐπιστολῶν καθολικῶν, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Ἀποκαλύψεως.
 Γραφᾶς πάντῃ νέας καὶ ἀγνώστους εἰς τὰ ἄλλα ἀπό-

γραφα καὶ τοὺς λοιποὺς κώδικας τῶν βιβλίων τῆς Κ.
 Διαθήκης δὲν περιεῖχον τὰ χρησιμοποιηθέντα χειρόγραφα
 ἐκλογάδια, οὔτε τὰ τοῦ ἀρχαιότερου, οὔτε τὰ τοῦ νεω-
 τέρου τύπου, καὶ οὕτως αἱ εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἐκδο-
 σιν εἰσαχθεῖσαι ἀναγνώσεις ἀπὸ πολλοῦ εὗρισκονται εἰσ-
 ηγμένοι ἐὰν μὴ εἰς πάσας, ἀλλὰ εἰς τὰς πλείστας τῶν
 ἐντύπων κριτικῶν ἐκδόσεων τοῦ ἱεροῦ κειμένου. Μόνον
 ὀλίγοι τινὲς, παροραθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἐγένοντο
 δεκταὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ἐκδοσιν, αἱ ἐξῆς·

Ματ. 12,25—27: μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν...ἐκβαλοσθῆν
 > 13,13—14: ἵνα βλέποντες μὴ...καὶ τότε πληρωθῆ-

σεται.

> 17,22: ἀναστρεφομένων...εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Λουκ. 21,38: ὠρθηξε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει

Πραξ. 6,7: πολὺς δὲ ὄχλος τῶν Ἰουδαίων.

Προσθέτω εἰς ταύτας, διὰ τὴν διάφορον στίξιν, 1
 Τιμ. 5,21: ἵνα ταῦτα φυλάξης, χωρὶς προκρίματος μηδὲν
 ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν. Μὴ δυνάμενος τότε, ἐν τῷ
 συντύμῳ προλόγῳ τῆς περὶ κειμένης ἐκδόσεως, νὰ ἐπι-
 πτύξω τοὺς λόγους, τοὺς ὑπαγορεύσαντάς μοι τὴν
 προτίμησιν τῶν ὡς ἀνω ἀναγνώσεων τῶν χρησιμοποιη-
 θέντων χειρογράφων ἐκλογαδίων, πράττω τοῦτο σήμερον
 ἐν τῷ «Νέῳ Ποιμένῳ».

Εἰς τὴν προτίμησιν τῶν ὡς ἀνω γραφῶν κανόνα
 εἶχον τὴν γνωστὴν κριτικὴν ἀρχήν, ὅτι αἱ δυσκολώτεραι
 ἀναγνώσεις εἶναι πιθανωτέρας γνησιότητος. Ὅτι δὲν ἐτή-
 ρησα τυφλῶς τὸν κανόνα τοῦτον πανταχοῦ, μαρτυρεῖ ἡ ἐν
 σελίδι ζ' τοῦ προλόγου τῆς ἡμετέρας ἐκδόσεως σημείωσις περὶ
 τῆς προτιμήσεως τῶν γραφῶν Γαλιλαίας (Λουκ. δ', 44)
 καὶ παρέθεντο (αὐτ. ιβ', 48), ἀντὶ τῶν ἀναγνώσεων τοῦ

ἄλλως προκριθέντος ἀρχαιοτέρου τύπου τῶν εὐαγγελισ-
 ταρίων Ἰουδαίας καὶ παρέθετο. Τὴν γραφὴν Ἰουδαίας,
 μαρτυρουμένην ἄλλως τε καὶ ὑπὸ ἄλλων καὶ πολλῶν ἀρ-
 χαιοτέρων κωδίκων καὶ ἀπογράφων, βλέπω ὅτι παρε-
 δέχθη καὶ ὁ Von Soden ἐν τῇ πολλαχῶς ἀξιολόγῳ αὐτοῦ
 ἐκδόσει (1913) Ἰαλλ' ἐγὼ οὔτε τότε ἠδυνήθην νὰ πει-
 σθῶ οὔτε νῦν πείθομαι ὅτι ἡ γραφὴ αὕτη ἔχει καλῶς.
 Δὲν δύναμαι νὰ πεισθῶ ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς
 ὑπὸ τὴν Ἰουδαίαν ἐννοεῖ ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ
 πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καταικουμένην χώραν,
 συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Γαλιλαίας, πολὺ δὲ ὀλι-
 γώτερον ὅτι μετέβη αἴφνης ἀπὸ τῆς ἀφηγήσεως τῶν ἐν
 Γαλιλαίᾳ ἔργων τοῦ Κυρίου εἰς τὰ ἐν Ἰουδαίᾳ ἔργα αὐτοῦ.
 Ὁφείλεται ἡ γραφὴ Ἰουδαία εἰς ἀνεπιστάσιαν ἀρχαίου τινὸς
 ἀντιγραφῆως. Ἐπίσης δὲ προέκρινε τὴν κοινὴν γραφὴν πα-
 ρέθεντο ἀντι παρέθετο, καίπερ τῆς τελευταίας, πρὸς τῇ
 ὁμοφώνῳ μαρτυρίᾳ τῶν εὐαγγελισταρίων τοῦ εἰρημέ-
 νου τύπου, ἐχούσης τὴν μαρτυρίαν καὶ ἄλλων ἀπογρά-
 φων. Δὲν ἠδυνήθην νὰ πείσω ἑμαυτόν, ὅτι ὁ ἱερεὺς
 εὐαγγελιστῆς ἔγραψε παρέθετο ἰσοδυνάμως τῷ παρε-
 τέθη, κατὰ τὴν ἄλλως σπανίαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ
 χρῆσιν τοῦ δευτέρου μέσου ἀορίστου ἀντὶ τοῦ παθη-
 τικοῦ, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον, ὅτι ἠκολούθησε τῷ ἰδιωτι-
 σμῷ τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσῃ, ἐκφραζούσης τὸ ἀορίστως
 γινόμενον καὶ διὰ τοῦ τρίτου ἐνικοῦ προσώπου. Πρὸ-
 κείται καὶ ἐνταῦθα περὶ ἀνεπιστάσιαν ἀρχαίου τινὸς
 ἀντιγραφῆως, ἵσως παρασυρθέντος ὑπὸ τοῦ προσηγηθέν-
 τος τρίτου ἐνικοῦ προσώπου: «παντὶ ᾧ ἐδόθη πολὺ, πολὺ
 ζητηθήσεται κτλ.

Τουναντίον δὲ ἐφρῶνουν καὶ φρονῶ ἔτι, ὅτι ἐκ-
 προσωποῦσι τὴν ἀρχικὴν καὶ γνησίαν ἀνάγνωσιν αἱ ὡς

ἔνω γραφαί, παρορώμεναι γενικῶς ὑπὸ τῶν ἐκδόσεων,
 καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς von Soden, καίπερ περισσοῦς μαρτυ-
 ρούμεναι οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐκλογαδίων, ἀλλὰ
 καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀρχαιοτέρων ἀπογράφων. Ἐγὼ προσ-
 τίμησα τὰς γραφὰς ταύτας, φρονῶν ὅτι τὸ οὕτως ἢ ἄλ-
 λως δυσνόητον τῶν γνησίων γραφῶν εἶναι ἡ αἰτία τῆς
 τε πρώτης τινὸς μεταβολῆς τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου αὐτῶν
 καὶ τῆς ἔπειτα ὀλιγορίας αὐτῶν, παρὰ πᾶσαν τὴν πλη-
 θύν καὶ βαρύτητα τῶν ἐξωτερικῶν μαρτυριῶν.

Ἄρχομαι ἀπὸ τοῦ τελευταίου τῶν ἐν λόγῳ χω-
 ρίων, τοῦ τῆς πρώτης τῶν ποιμαντικῶν Ἐπιστολῶν β,
 21, καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐμὴν στίξιν «ἵνα ταῦτα φυλάξης,
 χωρὶς προκρίματος μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν». Ἀλη-
 θὲς ὅτι ἡ γραφὴ αὕτη διὰ τοῦ η δὲν παρεωράθη ὑπὸ
 ὄλων τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν· παρεδέχθη δὲ αὐτὴν καὶ
 ὁ von Soden. Ἰαλλ' ἡ πλειονότης προκρίνει τὴν γραφὴν
 διὰ τοῦ ι, πρόσκλησιν, καὶ ἐξηγεῖται τὴν γένεσιν τῆς
 ἄλλης γραφῆς ἐκ τοῦ ἰωτακισμοῦ, ὡς λέγουσιν. Κατ'
 ἐμὲ δὲν ἐγέννησεν ὁ ἰωτακισμὸς τὴν πρόσκλησιν, ἀλλ'
 ἡ δυσκολία περὶ τὴν καταίησιν τοῦ σημαινομένου τῆς
 λέξεως ταύτης ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἐγέννησε τὴν
 γραφὴν πρόσκλησιν (= συμπάθεια, εὐνοία). Πρόσκλη-
 σις, ὡς καὶ τὸ ῥῆμα προσκαλεῖσθαι, εἶναι παρὰ τοῖς
 Ἰατικαῖς ὄροις τεχνικὸς δικανικὸς, σημαίνων κλήσιν, καταγ-
 γελίαν εἰς δικαστήριον(1). Ὁ δικαστῆς, πρὸς ὃν ἐν τῇ

1. Πρὸβλ. Ἄριστοφ. 1041. Πλατ. Νομ. 8, 846 β, 9, 855 α
 Δημοσθ. 1054, 21. Πολλῶν συνηθέστερον τὸ ῥῆμα μάλιστα μὲν
 μέσως, ἔπειτα δὲ καὶ παθητικῶς Ἄριστοφ. Νεφ. 1277. Δημ. 994,
 12, 17. Ἄριστ. Πολιτ. 5, 9, 21. Πλουτ. Σολ. 31. Περὶ τοῦ μέσου
 πρὸβλ. καὶ Ξενοφ. Ἑλλην. 1, 7, 12· τὸν δὲ Καλλιξενὸν προσκα-
 λέσαντο παράνομα φάσκοντες συγγεγραμέναι Ἐδρουπιόλεμος τε.....
 καὶ ἄλλοι.

προκειμένη περιπτώσει γίνεται ή καταγγελία, είναι ο Τιμόθεος: «κατά πρεσβυτέρου κατηγορίαν μη παραδέχου, εκτός εμή επί δύο ή τριών μαρτύρων». Τους ούτω καταγγελλομένους και ενόχους αποδεικνυομένους προτρέπεται να έλέγη ενώπιον πάντων είτε τών πιστών, είτε πιθανώτερον, πάντων τών πρεσβυτέρων, προς έκφοβισμόν και τών άλλων. «Τους άμαριάνοντας ενώπιον πάντων έλεγχε, ίνα και οι λοιποι φόβον έχωσιν».

Ή άμέσως έπιφερομένη έντονος σύστασις («διαμαρτύρομαι ενώπιον του Θεού . . . ίνα ταυτα φυλάξης») ήδύνατο να νοηθή ως αναφερομένη και εις τα ακόλουθα (στχ. 22), τής άντωνυμίας έκλαμβανομένης ως προαγγελτικής τών έπομένων. Άλλ' ή έκδοχή αύτη φαίνεται μοι βεβιασμένη, άπλουστέρα δε είναι ή αναφορά αύτων προς τα ήγούμενα, εις τας έν τοις προλαβούσι στίχοις 19—20 γενομένας συστάσεις, εις την αύστηράν αύτων τήρησιν. Άλλά πώς θά τηρήση αύτάς ο Τιμόθεος; Κατά την συνήθη στίξιν («φυλάξης χωρίς προκρίματος») και την κοινήν άνάγνωσιν («μηδέν ποιών κατά πρόσκλισιν»), θά τηρήση αύτάς ο Τιμόθεος, υπεράνω γινόμενος πάσης προκαταλήψεως, μηδέν πράττων καθ' άπλήν συμπάθειαν καθ' ήν όμοσ προέκρινα στίξιν και γραφήν, θά τηρήση ο Τιμόθεος τας παραγγελίας του διδασκάλου αύτου, εάν άποφεύγη πᾶσαν σπουδήν, εάν μηδέν άποφασίξη και πράττη επί τή βάσει άπλής καταγγελίας άνευ προλαβούσης έξετάσεως και άνακρίσεως (χωρίς προκρίματος). Επειδή συνέστησεν άσστηρότητα προς τους ενόχους αποδειχθησομένους τών πρεσβυτέρων, άπαιτεί παρά του δικαστου άνάλογον άσστηρότητα περι την έξακρίβωσιν του έγκλήματος, και μάλιστα επί ούτω σοβαράς περιπτώσεως, οια ή κατα-

δίκη ενός πρεσβυτέρου. Ήτο νέος ο Τιμόθεος, είναι δε όξεις οι νέοι και έν τῷ ζήλω αύτων. Ή άποφυγή τής σπουδής έν ούτω σπουδαίσις πράγμασιν, ένυπάρχουσα ήδη λεληθότως έν τή προλαβούση παραγγελία κατά πρεσβυτέρου κατηγορίαν μη παραδέχου, εκτός εμή....., έκφράζεται ρητῶς και έν τή έπακολουθούση παραγγελία: «χειρας ταχέως μηδενί έπιτίθει».

Έστοίχησα και έν Πράξεων 6, 7 τή άναγνώσει τών διαθεσίμων ήμίν χειρογράφων τών πραξαποστόλων. «Ιουδαίων» άντι «ιερέων», όχι μόνον διότι ή ειρημένη γραφή έχει υπέρ έαυτής το κύρος και άλλων άπογράφων πολλών, αλλά και δια τον λόγον, ότι ή έτέρα γραφή «τών ιερέων» μοι έφαινετο, και μοι φαίνεται άκόμη, όχι όλιγώτερον δυσοικονόμητος τής προτιμηθείσης. Ουδέν έχει βεβαίως το δυσεξήγητον ή άμέσως μετά την δήλωσιν τής έν Ίερουσαλήμ μεγάλης αύξήσεως τών μαθητών («και έπληθύνετο ο αριθμός τών μαθητών έν Ίερουσαλήμ σφόδρα») έπιφερομένη σημείωσις ότι και έν τών ιερέων προσήρχοντο εις την πίστιν. Άλλ' έχει τι το δυσπαράδεκτον το λεγόμενον περι του πολυαριθμου αύτων («πολύς τε όχλος τών ιερέων»), εκτός εάν υπό τους ιερείς νοήσωμεν ένταυθα όχι αυτό τοϋτο ιερείς, άλλ' άπλῶς πρόσωπα Λευιτικής καταγωγής. (Έβρ., 7, 5.), και τοϋτο παρά την άλλως γινομένην διάκρισιν μεταξύ ιερέων και Λευιτών (Λουκ. 10, 31 - 32. Ίωαν. 1, 19). Τήν δυσκολίαν ταύτην δέν έχει το πολυάριθμον τών Ιουδαίων κατά την προκριθείσαν γραφήν («πολύς τε όχλος τών Ιουδαίων»), άρκει μόνον το όνομα Ιουδαίος να έκληρωθή ένταυθα έν ειδική τινι σημασία ως δηλωτικόν τών κατοίκων

τῆς Ἰουδαίας ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλήμ· «καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλήμ σφόδρα, πρὸς δὲ καὶ πολυάριθμοι ἐκ τῆς Ἰουδαίας ὑπήκουον τῇ πίστει». Φρονῶ δηλ. ὅτι ὑποδηλοῦται ἐνταῦθα ὁ δεῦτερος σταθμὸς τῆς ἐπιπλείον διαδόσεως τοῦ κηρύγματος, ἀρχομένου ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, ἐξαπλουμένου ἐκεῖθεν ὡς ἀπὸ κέντρου εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἔπειτα εἰς Σαμαρείαν, καὶ ἔπειτα περαιτέρω εὐρύτερον, κατ' αὐτὸ τὸ ἐν τῷ προομίῳ ὑποδεικνυόμενον διάγραμμα (1,8) «καὶ ἔσεσθί μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ σταθμὸς οὗτος φαίνεται σημειούμενος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 8ου κεφαλαίου· «ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱερουσαλήμ· πάντες δὲ διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας»· φρονῶ ὅμως ὅτι ἀναλαμβάνεται ἐνταῦθα ὁ εἰρημὸς τῆς ἀφηγήσεως, ὁ διακοπὴς πρὸς ὀλίγον διὰ τῆς παρεμβολῆς τῶν κατὰ τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανον (6,8—7,60), καὶ ὡς συμβαίνει συνήθως, συνυφαίνεται μετ' αὐτῶν ἀναλόγως. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ἢ γένεσις τῆς γραφῆς ἱερῶν νὰ ὀφείληται εἰς τὴν παραγνώρισιν τῆς εἰρημένης εἰδικῆς ἐνταῦθα σημασίας τοῦ ἔθνικοῦ ὀνόματος Ἰουδαίος, ἐκτὸς ἐὰν ἀποδοθῇ τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς τινα συντετημένην καὶ δυσδιάκριτον γραφὴν τῶν δύο ὀνομάτων ἱερῶν καὶ Ἰουδαίων.

Δὲν ἀπέκλινα τῆς γραφῆς τῶν χρησιμοποιηθέντων καὶ προτιμηθέντων χειρογράφων εὐαγγελιστῶν οὐδὲ ἐν Λουκᾷ 21,38 ὠρθρίζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει,

ἀντὶ τῆς ἄλλως προκρινομένης γραφῆς ἐν τῷ ἱερῷ, δὲν ἀπέκλινα δὲ ὄχι μόνον διὰ τὸ κῦρος τῆς ἀναγνώσεως τῶν τε ἐν λόγῳ εὐαγγελιστῶν καὶ ἄλλων ἀξιολόγων ἀπογράφων, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ γραφὴ ἐν τῷ ἱερῷ εἶναι ἢ ἐκ τῶν ἀμέσως συμπεραζομένων προχείρως προβαλλομένη, ἐν ᾧ ἢ ἑτέρα γραφὴ ἐν τῷ ὄρει ἔχει τι ἐκ πρώτης ὀψεως τὸ δυσνόητον, ἵνα μὴ εἴπω καὶ ἀνόητον. Δι' αὐτὸ ὅμως τοῦτο καὶ τότε μοι ἐφάνη καὶ νῦν ἔτι φαίνεται μοι ἡ γραφὴ αὕτη προκριτωτέρα τῆς ἄλλης· ὑπαγορεύεται δὲ ὑπὸ τῆς ἀποτέρω ἀκολουθίας τοῦ λόγου. Ὁν τρόπον δηλ. ἐν Πράξεσιν ἢ ἐν 6,8 διακοπεῖσα ὑφ' ἡ τῆς ἀφηγήσεως ἀναλαμβάνεται ἐν 8,1, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐν κεφ. 21,37—22,2 ἀναλαμβάνεται ἢ ἐν κεφ. 19,47—48 διὰ τῆς παρεμβολῆς τῶν τελευταίων λόγων τοῦ Κυρίου διακοπεῖσα ὑφ' ἡ τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως.

19, 47—48· καὶ ἦν διδάσκων τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ, οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐζήτουν αὐτὸν ἀπόλεσαι καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ, καὶ οὐκ εὗρισκαν τὸ τί ποιήσουσιν· ὁ λαὸς γὰρ ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων».

21, 37 - 22,2. ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, τὰς δὲ νύκτας ἐξερχόμενος ἠυλίζετο εἰς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Ἐλαιῶν· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ὠρθρίζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει ἀκούειν αὐτοῦ. Ἠγύριζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων... καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν· ἐφοβοθνιο γὰρ τὸν λαόν·.

Μόνον ἢ διακοπεῖσα ἀκολουθία δὲν ἀναλαμβάνεται ἀπλῶς, ὅπως διεκόπη, ἀλλὰ μετὰ τινος προσόδου τῶν νοημάτων, μετὰ τῆς προσθήκης τοῦ λόγου, δι' ὃν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, οἱ ἐπιζητοῦντες τὸν ὄλεθρον τοῦ Ἰησοῦ, εὗρισκοντο εἰς ἀμηχανίαν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐπιτελέσεως τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν, φοβούμενοι τὸν πρόσκαιρον αὐτῷ

λαὸν καὶ ζητοῦντες τὴν ἀθύρῳβον σύλληψιν αὐτοῦ («ἀτρω δ'χλου»). Εἰς αὐτὸ ὅμως τοῦτο ἔλειπεν εὐκαιρία, ἔλειπε δέ, διότι τὴν μὲν ἡμέραν ἐδίδασκεν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ περιστοιχίζετο ὑπὸ τοῦ ἀφωσιωμένου αὐτῷ λαοῦ, τὴν δὲ νύκτα ἐξήρχετο εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν καὶ ἠύλλιζετο ἐκεῖ, χωρὶς νὰ εἶναι γνωστὸν εἰς ποῖον ἐκάστοτε σημεῖον καὶ εἰς ποῖαν κλιτὴν τῆς εὐρείας περιοχῆς τοῦ ὄρους διενευκτέρευεν, οὕτως ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς, ἐν τῷ ζήλω αὐτοῦ μὴ ἀναμένων παθητικῶς τὴν εἰς τὸ ἱερὸν ἐπάνοδον ἐκείνου, αὐτὸς μετέβαινεν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν καὶ ἀναζήτην αὐτὸν ἐκεῖ ἐν τῷ ὄρει (τοῦτο τὸ σημαινόμενον τῆς ἐβραϊζούσης ρήσεως « ὄρθριζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει»), συνοδεύων δὲ αὐτὸν ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν καὶ τὸ ἱερὸν καθίστα ἀδύνατον τὴν σύλληψιν αὐτοῦ. Ὅπως κατορθωθῆ τοῦτο ἀθορύβως, ἀπητεῖτο προδοσία ἀνθρώπου γινώσκοντος τὸν τόπον τῆς ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ νυκτερινῆς αὐτοῦ διατριβῆς (Ἰωαν. 18, 2) καὶ προθύμου νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν πρὸς παράδοσιν αὐτοῦ, καὶ τὴν προδοσίαν ταύτην περιέχει ἡ ἀμέσως ἐπισυναπτομένη ἀφήγησις. Ἡ τοιαύτη πρόδοσις καὶ ἀλληλουχία τῶν νοημάτων φαίνεται ὅτι δὲν κατενοήθη, καὶ ἐξελήφθη τὸ χωρίον προχείρως, ὡσεὶ ὁ λαὸς μετέβαινε λίαν πρῶτ' πρὸς ἀκρόασιν αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν. Ὡς γνωστὸν ἡ φράσις «ὄρθριζω πρὸς τινα» σημαίνει καθ' ἐβραϊσμὸν ἀναζητῶ τινα ἐπιμελῶς.

Ἐκ τῶν προσημειωθεισῶν τριῶν ἀπὸ τοῦ Ματθαίου ἀναγνώσεων (12, 25—27. 13, 13—14. 17, 22), τῶν προτιμηθεισῶν μὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτῶν εὐαγγελισταρίων, ἔχουσῶν ὅμως ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ κῦρος καὶ ἄλλων ἀπογράφων καὶ μαρτυριῶν, αἱ δύο τελευταῖαι συνεπάγονται καὶ

μεταβολὴν νοήματος οὐ μικρὰν, ἐν ᾧ ἡ πρώτη ὀλίγον ἐπηραάζεται εἰς τὸ νόημα. Ἡ ἀντὶ τῆς ἐμπροθέτου γενικῆς («καθ' ἑαυτῆς») καθ' ἐμπρόθετον αἰτιατικὴν («καθ' ἑαυτὴν») σύνταξις τοῦ μερίζεσθαι οὐ μόνον οὐδὲν ἔχει τὸ ἀπῆδον πρὸς τὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ κάλλιον ἐκφράζει αὐτόν 1). Ἄναντιρρήτως εἶναι ὀρθότερα καὶ ἀρχικωτέρα ἢ κατὰ μέλλοντα χρόνον («ἐκβαλοῦσιν») ἀνάγνωσις ἀντὶ τῆς κοινῶς προτιμωμένης ἐκβάλλουσιν. Δὲν προῆλθεν ἐκείνη ἐκ ταύτης κατὰ πλημμελεῖ ὀρθογραφίαν, ὡς θέλουσι τινες, ἀλλ' αὕτη προέκυψε ἐξ ἐκείνης, μὴ κατανοηθείσης τῆς ἐνταῦθα τῷ μέλλοντι χρόνῳ ἰδιαζούσης λογικῆς σημασίας. Ἐὰν ἀληθεύῃ λέγει, ὅτι ἐγὼ ἐν Βεελζεβοῦλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἐν τίνι θὰ (ἢ πρέπει νὰ) ὑποθέσωμεν ὅτι ἐκβάλλουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, οἱ ἐκ τῶν τροφίμων καὶ ἀκολούθων ὑμῶν ἔργον ποιούμενοι τοῦτο; Ἡ τοιαύτη λογικὴ χρῆσις τοῦ μέλλοντος, οἰκεία οὕσα καὶ τοῖς θύραθεν, ἀπαντᾷ καὶ ἄλλοθι τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὡς ἐν Ρωμ. 6, 2. 5. καὶ μάλιστα Κορ. 15, 29· «ἐπεὶ τί ποιήσουσιν (τίνα σημασίαν θὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πράττουσιν) οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται»;

Ἡ δὲ ἀντικατάστασις τῆς συνήθους γραφῆς τοῦ Ματ. 13, 13—14 τίνα ἔχει λόγον ἄλλον πλὴν τῆς μαρτυρίας τῶν χρησιμοποιηθέντων κατὰ προτίμησιν χειρογράφων εὐαγγελισταρίων; Ἄναντιρρήτως ἀπαιτοῦσι τοιοῦτον νόημα οὐ μόνον τὰ ἀμέσως ἐπιφερόμενα προφητικὰ λόγια (Ἦσ. 6,

1) Πρὸβλ. τὴν ἀνάλογον σύνταξιν τοῦ στασιάζειν οὐ μόνον ἀπλήδοτικῆ, ἀλλὰ καὶ ἐμπροθέτως, ἐν, πρὸς, καὶ κατὰ (αἰτια.), Θεουκ. 4, 82. 84. Ξενοφ. Ἑλλ. 1, 1, 28. 5. 9. Ἄν. β. 6, 1, 29. Ἄπομ. 2, 6, 17. Πλατ. Πολιτ. 5, 468 β. 8, 545 δ. 566 α κ. ἄλλ.

9—10 πρβλ. καὶ Ἰωαν· 12, 40), ἀλλὰ καὶ τὰ παράλληλα χωρία παρὰ Μάρκω (4, 12) καὶ Λουκᾶ (8, 10), τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἠδύνατο νὰ προσαχθῆ ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἀρχικότητος καὶ γνησιότητος τῆς συνήθους ἀναγνώσεως (... διὰ τοῦτο ... ὅτι) καὶ κατὰ τῆς ὀρθότητος τῆς ὑπ' ἡμῶν προτιμηθείσης (... διὰ τοῦτο ... ἵνα), ὡς τῆς γραφῆς ταύτης προελθούσης ἐκ τῆς ἀνάγκης. ἦν τινες ἠσθάνθησαν νὰ υποβάλωσι καὶ τῷ Ματθαίῳ ἔννοιαν τῷ τε προφητικῷ λόγῳ συνάδουσαν καὶ πρὸς τὰ παράλληλα χωρία σίμφωνον. Ἄλλ' οὐχ ἤττον εἶναι πιθανὴ καὶ ἡ ἐναντία ὑπόθεσις περὶ τῆς ἀρχικότητος καὶ γνησιότητος τῆς νῦν ὑπ' ἡμῶν προτιμηθείσης γραφῆς, ὅχι μόνον διότι καὶ ταύτης ἡ ἀρχαιότης εἶναι ἀρκούντως μεμαρτυρημένη, ἀπὸ τε Δατίνων (Τερτυλλιανοῦ) καὶ Ἑλλήνων (Κυριλλοῦ Ἱεροσολύμων), ἀλλὰ διότι ἡ ἄλλη ἀνάγνωσις κάλλιστα δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς προελθούσα ἐντεῦθεν, ὅτι εἰς τινος ἐφάνη δυσκατάληπτον καὶ εἰς τὸ στόμα καὶ τὴν κλῆσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῖς ἀρμόζον νὰ διδάσκη διὰ παραβέλων ἐπὶ τούτῳ, ὅπως ἡ πλειονότης τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ μήτε νοήσῃ τὰ λεγόμενα, μήτε νοῦσα ἐπιστρέψῃ καὶ σωθῆ. Τὸ δυσκατάληπτον τοῦτο καὶ δυσάρμοστον ἐνομίσθη ὅτι θὰ ἤρξτο εὐκόλως, ἐάν ὁ λόγος ἀντὶ διὰ τοῦ ἵνα ἐξηκολούθει διὰ τοῦ ὅτι. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὴν αὐτὴν δυσκολίαν πειρῶνται ἄλλοι παρὰ τοῖς ἄλλοις Εὐαγγελισταῖς νὰ παρακάμψωσιν κατ' ἄλλον τρόπον, ἐκλαμβάνοντες τὸ ἵνα ἐκβατικῶς οὐχὶ δὲ τελικῶς, καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν διάφορον διατύπωσιν τῶν λεγομένων οὐδεμίαν εὐρίσκοντες οὐσιώδη διαφορὰν τοῦ νοήματος ἐν αὐτοῖς. Ὑπὲρ τῆς ἀρχικότητος τῆς προτιμηθείσης ἀναγνώσεως δύναται νὰ προσαχθῆ καὶ ἡ ἐπιφερομένη φράσις «καὶ τότε πληρωθήσεται αὐτοῖς ἡ προφητεία» ... οὗσα ὁμοιοτάτη τῇ τῷ αὐτῷ Εὐαγγελιστῇ οὐκείᾳ φράσει «καὶ τότε ἐπληρώθη»

(2, 17, 27, 9. πρβλ. καὶ τὸ πολλῶ συνηθέστερον εἶνα ἡ ὁπως πληρωθῆ), ἐν ᾧ τὸ τῆς κοινῆς γραφῆς «καὶ ἀναπληροῦνται (ἐπ') αὐτοῖς εἶναι ὅλων ἀσύνητες τῷ Εὐαγγελιστῇ. Χρῆζει τινὸς ἐξηγήσεως καὶ ἡ ἐν 17, 22 προτίμησις τῆς γραφῆς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀντὶ τῆς συνήθους ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. Γνωστὸν ὅτι ὑπάρχει καὶ γραφὴ ἀναστρεφόμενων ἀντὶ ἀναστρεφόμενων. Κατὰ τὰς βάσεις τῆς ἐκδόσεως οὔτε ἐκεῖνο ἠδυνάμην νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν οὔτε νὰ παρίδω τὴν ἀνάγνωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, παρὰ πᾶσας τὰς δυσκολίας αὐτῆς. Τὸ ἀναστρέφασθαι ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ τῆδε κάκεισε φέρασθαι καὶ διάγειν (= *se vertere, versari*), συντάσσεται μὲν κοινῶς ἐμπροθέτῳ δοτικῇ (ἐν), δὲν δύναται ὁμως νὰ λεχθῆ ὅτι ἀποκλείει πᾶσαν ἐμπροθέτῳ αἰτιατικῇ (εἰς) σύνταξιν, ἕγνωστού ὑπάρχοντος ὅτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, κατὰ τινὰ βραχυλογίαν ἢ συγχώνευσιν δύο ἐννοιῶν κινήσεως μὲν σημαντικὰ ῥήματα συντάσσονται ἐνίοτε ἐμπροθέτῳ δοτικῇ, στάσεως δὲ ἢ ὡς στάσεως σημαντικὰ συντάσσονται ἐμπροθέτῳ αἰτιατικῇ, καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κ. Διαθήκῃ (Ματ. 2, 23, 4, 13, Πραξ. 8, 40, 20, 14). Ἡ τοιαύτη σύνταξις φαίνεται μᾶλλον ἀρμόζουσα ἐνταῦθα διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐννοίας τῆς κινήσεως, τὴν αὐτὴν δὲ ἐννοιαν ἐκφράζει ὁ Μάρκος ἐν τῷ παραλλήλῳ χωρίῳ διὰ τῆς φράσεως παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας (9, 30). Τούτου ἕνεκα φαίνεται μοι ἀποκλειομένη ἡ καθ' ἑαυτὴν δυνατὴ ἐκδοχὴ τοῦ ἀναστρέφασθαι συνωνύμως τῇ συνήθει αὐτοῦ ἀμεταβάτῳ χρῆσει τοῦ ὑποστρέφειν. Ἐν τοιαύτῃ ἐκδοχῇ θὰ ἦτο ὁ λόγος περὶ τῆς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐπανόδου τοῦ Κυρίου ἀπὸ τῶν μερῶν Καισαρείας τῆς Φιλίππου, ἐνθα εἶχε μεταβῆ πρὶν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ (16, 13), χωρὶς μάλιστα νὰ προσημειωθῆτι περὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐπιστροφῆς αὐ-

του εις την Γαλιλαίαν. Ἄλλ' ἡ ἐκδοχὴ αὕτη, ἀποκλειομένη ὑπὸ τοῦ προσημειωθέντος παραλλήλου χωρίου τοῦ Μάρκου, εἶναι δυσσυμβιβαστος καὶ πρὸς τὴν ἀρκούντως ἀρχαίαν ἐκ κλησιαστικῆν παράδοσιν, καθ' ἣν ἡ τοῦ Κυρίου μεταμόρφωσις, ἡ μικρὸν ἔμπροσθεν (17, 1 κ. ἔξ.) ἀνιστορουμένη, ἐγένετο ἐν αὐτῇ τῇ Γαλιλαίᾳ ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου, οὐχὶ δὲ ἐπὶ ὄρους ἐκτὸς τῆς Γαλιλαίας κειμένου, ἔστω καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἐρμών ἢ Ἀερμών.

ΣΑΜΟΥΗΛ ΤΟΥ ΧΑΝΤΖΕΡΗ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Ὁ φίλος κ. Μ. Γεδεών ὁ τῆς πατρίου ἱστορίας μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἀκαταπόνητος ἀνιχνευτὴς, ἐν τῷ Δ' τεύχει τοῦ Δ' ἔτους τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» ἐδημοσίευσεν, ἐκ τινος χειρογράφου παρ' αὐτῷ ἀποκειμένου 23 ἐπιστολάς τοῦ λογίου Πατριάρχου Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ· δύο τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἡ 16 καὶ 20 ἀπευθύνονται εἰς τὸν Μητροπολίτην Προύσης Μελέτιον, Βυζάντιον τὴν πατρίδα καὶ κατὰ τὸν Δαπόντε, ἰσχυρότατον ὡς καὶ ἐκ τῆς φιλίας του μετὰ τῶν τότε ἰσχυρῶν φαναριωτῶν.

Περὶ τοῦ Μελετίου ὁ κ. Γεδεών ἱκανὰ γράφει εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν ἐπιστολῶν, χαρακτηρίζων ὡς δεῖ τὸν κατὰ τὸν Ἵψηλάντην ἀνῆρεμον τοῦτον Ἱεράρχην, τὸν πολλὰ πικρὰ ποτήρια ποτίσαντα τὸν μεγαλόφρονα Πατριάρχην καὶ ὁμοῦς ὁ Σαμουήλ καὶ ὁ Μελέτιος ἦσαν φίλοι καὶ οἰκεῖοι κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον. Ὁ Σαμουήλ ἐπι Μητροπολίτης Δέρκων ὡν ἔγραψέ τῷ Μελετίῳ, ὅτι «καὶ τὸ τῶν Θεραπειῶν εὐφημούμενον χωρίον τῶν ἀθεραπεύτων ἤδη ὀνομάζειν χρεῶν ἀνευ τῆς σῆς ἠδίστης μοι ὀμιλίας». Ἄλλ' ἡ τοιαύτη φιλία διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ; ὁ κ. Γεδεών ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸν Ἵψηλάντην φρονεῖ, ὅτι κατὰ τὸ 1787 κατὰ πρῶτον ὁ Προύσης Μελέτιος ἀποτελῶν μετὰ τοῦ Νικ

κολαίου Σούτζου καὶ τοῦ Κυζίκου Γερασίμου τοῦ Χρυσου-
σκουλαίου τριανδρίαν οἰκτρὰν, ἦρε κατὰ τοῦ Σαμουήλ, Πα-
τριάρχου ἤδη ὄντος τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας ἀπαρε-
σκόμενος εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ περὶ πθουκῶν θεοπισθέντα ὅτε
δὲ μετ' οὐ πολὺ ὁ Σαμουήλ ἐπέτρεψεν ἐαυτῷ ὅπως ἴδῃ ἀπερ-
χομένους εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐκτὸς ἄλλων ἀρχιερέων καὶ
τὸν Προύσης καὶ Κυζίκου, ὁ Νικόλαος Σούτζος ἤρξατο
κινῶν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τοῦ γηραιοῦ Πατριάρχου
εἰς μετὰ τὸν θάνατον μάλιστα τοῦ Κυζίκου, ὡς λέγει ὁ Ἱψη-
λάντης, μᾶλλον ἠγανάκτει, οἷονεὶ αἰτιώμενος αὐτὸν τοῦ
θανάτου». Ἐντεῦθεν προστίθησιν ὁ κ. Γεδεών, ὡς ἦν ἐπό-
μενον ὁ Προύσης ἀπὸ φίλου, σφοδρὸς ἐγένετο διώκτης τοῦ
Σαμουήλ, ἀλλὰ φαίνεται ἐνδοιάζαν ἀφοῦ λέγει «ἂν πι-
στεύσωμεν τὸν Ἱψηλάντην» καὶ ἔχει δίκαιον νὰ ἀμφιβάλλῃ
διότι ὁ Μελέτιος βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Θεοδο-
σίου τοῦ Β' καὶ κατὰ τὴν δευτέραν πατριαρχίαν τοῦ
Σαμουήλ ἀπέβη ἀμείλικτος πολέμιος αὐτοῦ.

Μελετῶν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς ἱερᾶς Θεολογικῆς
Σχολῆς κατὰ τὴν ἐν Χάλκῃ ἀκούσιον διαμονήν μου ἐπέ-
τυχον καὶ ἐνὸς χειρογράφου τοῦ 136ου ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκτὸς
τῶν ἤδη ἐκδοθεισῶν ὑπὸ τοῦ κ. Γεδεών 13 ἐπιστολῶν
τοῦ Πατριάρχου Σαμουήλ ὑπάρχει καὶ ἕτερον ἀνέκδοτος πρὸς
αὐτὸν τούτον τὸν Προύσης ἀποσταλεῖσα ἐξ Ἁγίου Ὁρους
ὑπὸ τοῦ ἐξορίστου ἐκεῖ Πατριάρχου. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς
ταύτης καταφαίνεται ὅτι ἐσώζετο ἔτι ἡ ἀρχαία φιλία,
περὶ ἧς λόγον ποιεῖται ἡ πρώτη «ἐκ Θεραπειῶν ἐπιστολὴ
«θερμὴν μέντοιγε ἐγκαλάφαντες, γράφει αὐτῷ ὁ Πατριάρ-
χης, τῇ ψυχῇ τὴν πρὸς ὑμᾶς σωζομένην ἀγάπην καὶ ταύ-
της οὐκ ἐστ' ὅπως ἐπιλαθέσθαι δυνασόμεθα ἐπ' οὐδεμιᾶς
ποτέ τύχης τὰ δ' αὐτὰ ἀξιούμεν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίον
διακείσθαι, περὶ ἡμᾶς τοὺς εἰλικρινεῖς καὶ διαυγεῖς τῶν

φίλων, οἷος σὺ δὲ πάντ' ἀγαθὲ καὶ ποιητικῶς! εἰπεῖν ἄρρα-
γέου φιλίης ἀλύτῳ ξυνομόσας θεοσμῶν».

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔκρινα καλὸν νὰ δημοσιεύσω
ὅπως δάσω ἀφορμὴν καὶ εἰς ἄλλους γνωρίζοντας ἔργα τοῦ
πολυμαθοῦς Πατριάρχου τὰ φέρωσιν αὐτὰ εἰς φῶς. Ἄτυ-
χῶς ἡ Ἱστορία τοῦ Πατριάρχου Σαμουήλ δὲν ἐγράφη
εἰσέτι: Ὅταν δημοσιευθῶσι πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ ἔτι
ἀνέκδοτα — καὶ φαίνεται ὅτι εἶνε πολλά. — Ὅταν ἱστοριθῇ
λεπτομερῶς ἡ ὅλη δρᾶσις αὐτοῦ κατὰ τοὺς δυσχειμέρους
ἐκείνους καιροὺς, οἱ πάντες μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ Κούμα
θ' ἀνομολογήσωσιν, ὅτι Σαμουήλ ὁ Χαντζερῆς «ἦν ὁ στέ-
φανος τῶν Πατριαρχῶν ὄχι μόνον τῆς 18ης ἑκατονταε-
τηρίδος ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀρχαιοτέρων» προστίθημι δ' ἐγὼ
καὶ μεταγενεστέρων (1).

Ἡ ἡδὴ ἐκδιδομένη ἐπιστολὴ ἔρχεται εἰς συμπλήρωσιν
τῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην Μελέτιον καὶ τῆς πρὸς τὴν ἱερὰν
τῶν ἁγίων Ἀρχιερέων ὁμήγυριν διεκτραγαδεῖ τὰ ὅσα «γέρων
ὁ πολὺτλας» ὑφίστατο «μείζω ἢ κατὰ τραγωδίαν» εἰς τὸ
ἄγριον, ὡς ἐν ἄλλῃ λέγει ἐπιστολῇ του, ἡ ἁγίον Ὁρος καὶ
ζητεῖ ὡς «χάριν ἀθάνατον» παρὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν
ἀδελφῶν Ἀρχιερέων νὰ τύχῃ τῆς εἰς Βασιλεῦσσαν καθό-
δου πρὶν ἢ ὑπὸ τῆς ἀσθενείας, τῶν στερήσεων καὶ τῶν κα-
κουχιῶν, «τὴν πρὸς θάνατον φέρουσαν ἀπαχθεῖς τελευτήσῃ».

(1). Μονογραφίαν τοῦ Πατριάρχου Σαμουήλ ἐκδόσκειν νὰ καταρ-
τίσω ἐκ τῶν ἴθι γνωστῶν πηγῶν καὶ πρὸς τοῦτο εἰργάσθην ὅπως
δύνασται ἀλλ' εὐχαριστῶς παρητήθην πάσις τοιαύτης ἐργασίας μετὰ
πολλῆς τῆς χαρᾶς πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ φιλοπονάτατος ἐπίσκοπος
Ἐπιφάνιος κ. Φωτίος ἔχει ἀφοσίω ἐκ Φιλιππουπόλεως, Ἀθηνῶν
καὶ Ἁγίου Ὁρους πλείστα ὅσα ἀνέκδοτα ἔργα τὰ ὁποῖα καὶ πρόκειται
νὰ ἐκδώσῃ συγγράφων καὶ τὸν βίον τοῦ Μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ
Πατριάρχου Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ.

Τῷ Μητροπολίτῃ Προύσης Μελετίῳ

«Εἰ καὶ τῆς κατ' ὄψιν γλυκείας σου ἀπολαῦσαι θέας ἡμῶν ἀπείρηται· τὸ γὰρ *) διὰ γραμμάτων συντυχεῖν καὶ προσειπεῖν οὐ χαλεπὸν οὐδ' ἀγενές, ὃ καὶ μόνον τῶν ἀπάντων παραμύθιον τοῖς πεσοῦσι καὶ μακρὰν τῆς ἐνεγκούσης ἀπερριμένους ἐλεεινῶς. Εἰ γὰρ καὶ ψυχροτάτην χώραν οἰκοῦμεν, ὡς μὴ ποθ' ὄφειλον, καὶ ὄρη βρίθοντα πολυσπεράων κακῶν καὶ οὐρανομήκων καὶ μονοουκ ἀναβατῶν καὶ ἀλατῶν ταύτη δεικνύοντα τὸν οὐρανόν, καὶ αὐτοὶ ἤδη οὐρανοδρόμοι διὰ πολλὰ, θερμὴν μέντοιγε ἐγκολάψαντες τῇ ψυχῇ τὴν πρὸς ὑμᾶς σωζομένην ἀγάπην, καὶ ταύτης οὐκ' ἐσθ' ὅπως ἐπιλαθῆσθαι δυνησόμεθα ἐπ' οὐδεμιᾶς ποτὲ τύχης, τὰ δ' αὐτὰ ἀξιοῦμεν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου διακεῖσθαι, περὶ ἡμᾶς τοὺς εἰλικρινεῖς καὶ διαυγεῖς τῶν φίλων, ὅσοι σὺ ὦ πάντ' ἀγαθὲ καὶ ποιητικῶς εἰπεῖν ἀρραγέου **) φιλῆς ἀλύτῳ ξυνομόσας θεσμῷ. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς μελεμβαφῆ ὡς ἐν σμικρῷ ἐνιδεῖν ζωγραφία, ἔξεις τοῦτο ἀπονητί, ἐξ ὧν τε προσστάλακαμεν τοῖς λοιποῖς ἀδελφῶν ἐπιστολῶν (οἷς καὶ δι' αὐτῆς ἀπαντας ἀσπαζόμεθα) καὶ ὧν προῖστορήκαμεν οἰκτῶν ἡμῶν ἐπελθόντων παθημάτων, εἰς δύο τινα συνθέντες λογίδρια, προσσταλμένα καὶ ταῦτα ἀναλόγως τῶν φίλων δυσὶ, περιληπτικὰ τοῦ παντὸς δράματος κατὰ πᾶσαν ἀλήθειαν, μεθ' ὧν κἂν αὐτῷ τῷ ὑψίστῳ καὶ πανόπτη παρρησιασθῆναι 1) οὐκ ἂν φανήσεται λογιστῆς, ὅς ἂν μὴ πρὸς χάριν ἢ πάθος ἀλλ' ἀπὸ δικαίας τρυτάνης ζυγοσταθμῆσει τὰ πράγματα, ὡς οὐ τοῖς λόγοις, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι προσέχειν νομίζω τὸν γε σῶφρονα ἐν ἀνθρώποις. Ἄλλα τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς μείν-

*. ἐν τῇ ὄψι γοῖν

**.) ἴσως γέιν

1) ἢ ὑποσημειώσας γράψει παρρησιασθῆναι

ζω ἢ κατὰ τραγωδίαν, οἷα καὶ οὐκ ἂν τις ἐλεεινότερα θρηνηλογήσῃ, πρὸς ἃ ἐπὶ πολλὰς μὲν ἡμέρας, εἰ καὶ πονήρως, ἀλλ' ὅπως οὐδ' αἰτείχομεν, καίτοι μέλει καταπεπονημένοι καὶ παραλελυμένοι, λιμῷ τε πιεζόμενοι καὶ τὴν γαστέρα ὑπ' ἀσιτίας κατασκελετούμενοι καὶ ἀνεμοφόροι, πάσης ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορία, καὶ ὧν αὐτῇ, ἐκ νεαρῆς ἡλικίας, αὐτῇ τεθραμμένος διαίτη, ἐν χρεῖα γένοιτο. Ὀσπρια γὰρ μόνον ὁ καθ' ἡμέραν ἡμῶν ἐπισιτισμός, ἐξ ὧν οὐδ' ἄρτος πέφυκε γίνεσθαι, μῆτι γε αἷμα· καὶ ἄλλο οὐδέν, ὅσα γαῖα τρέφει καὶ ζεῖδωρος ἄρουρα· ἢ ὅσα ἀλίδρομον καὶ τῶν καθ' ὕδατος θάλασσα, διὰ τὰς ἀπορραγάδας ταύτη τοῦ ὄρους πέτρας, διὰ κρημνῶν βαθυτάτων καὶ ἀλιμένους τελευτώσας ἀκτᾶς, καὶ τοῦ ἀγριωτάτου πελάγους τὸ δύσαυρον. Τοῖς δὲ πρὸς ἡμᾶς φορητὸς ὁ βίος καὶ ἀνεκτός· ὅτι καὶ ἐλεύθερος καὶ ἐν ἐλευθέρῳ τῇ διατριβῇ, ἐνθα διὰ τῶν ἀπαντοχοῦ ξένων αὐτοῖς καὶ γνωρίμων ξενιζομένοις καὶ τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι οὐκ ἀδυνατεῖ καὶ πολλὴν ἔχει παραμυθίαν τὸ πρᾶγμα· ὧν ἀπάντων ἡμεῖς ἔρημοι, ὡς ἐν εἰρηκτῇ καὶ μῆτε ξένων καὶ γνωρίμων τῶν κατὰ τόπους ἐντυγχάνειν ἔξεστι, μὴδὲ καὶ χρημάτων εὐπορεῖν, ὅτι καὶ παράπαν ἀχρηματολόγα τὰ ἡμέτερα ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας ὑπῆρξε καὶ ἐκ διαμέτρου τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐναντία· ἀφατος καὶ γὰρ ἐπέειπέ μοι τῇ ψυχῇ ἔρωσ ὡς ἢ καταστρεψαμένῳ ἐφ' ἃ ἐβάδιζον τοῦ χρέους, καὶ ὅτι ἂν γένοιτο θανεῖν μᾶλλον εὐκλεῶς, ἢ φαύλως ζῆν, ἐλπίσι τεθαρρηκῶς τῆς εἰς τὸ ἐξῆς παρὰ τῶν ἀδελφῶν τὸν δυνατὸν τρόπον γηροτροφίας, δι' οὗς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀργαλέους καὶ βαρυστόνους ὑπέστην πόνοους, ὧν οὐχ ὅπως ἄμοιροι ἠτυχήσαμεν παρὰ πάντα λόγον δικαίου, ἀλλὰ καὶ πληγὰς ἐπιθέντες ὧν ἔτλημεν πόνον καὶ ὧν ἐγυμνώθημεν ἡμᾶς 2) ὀρφανοὺς πάσης φιλανθρωπίας, ὅπου μὴδὲ τὸ προχειρότατον τοῦτο εἰς

2) ἐν ὑποσημειώσας ἡμᾶς αὐτοῖς ἢ ἑαυτοῖς.

νοῦν βαλόμενοι τὸ σύντροφον γένος, ὅπως βιώσῃται ἄνθρωποι, καὶ οὗτος ἄνθρωπος, ὅς γε πρὸς τὸ μηδὲν κερδαίνει καὶ τὰ ὄντα αὐτοῦ δι' ἡμᾶς ἀφειδῶς κατηνάλωσεν, εἴτε ζῆλον εἰ-
 πητε ἂν τοῦτο εἴτε καὶ ἄνοιαν· καὶ τέως μὲν ἀντείχομεν, ὡς
 ἔφημεν, εἰ καὶ πονήρως, παραφέροντες τὰς ἀλγηδόνας, καὶ
 τὸ πονεῖν αὐτὸ καὶ ἀνὰ χεῖρας μελέτη. Τανῦν μέτοιγε φεῦ
 τῶν κακῶν· τοῦ σώματος μηκέτι καρτερεῖν ἔχοντος, καὶ παν-
 τάπασι παρειμένον, οἷς τε πρότερον περὶ ὀδύνην ἔπαθε καὶ
 νεωστὶ προσφάτους ἑτέρους, ὡς σφοδροῦ ρεύματος ἐνσκή-
 ψαντος κατὰ θατέρω τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τῆς δεξιᾶς χειρός,
 ὡς εἶθε καὶ κατὰ παντὸς ἦν τοῦ σώματος, ἵνα θάπτον εἶχον
 εἰς Χριστὸν ἀναλύσαι ἀπαλλαγεῖς ἀμυθήτων κακῶν, οὐδὲν τὸ
 λειπόμενον, ἢ θάνατος καὶ θάνατος ὀδυνηρὸς τύχης· ἀντι-
 κρυσ καὶ τοῦτο δυσμένεια, ἣτις παρὰ τοσοῦτον ἡμᾶς τέλειον
 θανεῖν οὐκ ἐποίησεν, παρ' ὅσον γλώττιαν μόνον ἀφήκε ἐλευ-
 νολογήσουσαν τὰ ἡμέτερα, καὶ νῦν μὲν μήτε ὡς ζῶν μετὰ
 τῶν ζώντων ἔχει τὸ ἀνωδύνως καθέζεσθαι καὶ ἀνακινεῖν ἐλευ-
 θέρως, μηδ' ὡς θανὼν μετὰ τῶν θανόντων τὸ συγκοιμᾶσθαι
 ἀλύπως, μέσον δὲ ζωῆς καὶ θανάτου βαίνω, καὶ μηδὲ τοῦτο
 οὐ γὰρ ἐπὶ θάπτερα μετακλίνασθαι συγκεχώρητέ μοι, διὰ
 τὸ τοῖς πόνοις θλίβεσθαι, τὸ δὲ ἀναρρῶσαι καὶ ἀνευγεκῆν
 οὐκ ἐλπίζεται πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ, εἰ καὶ τῶν εἰς τοῦτο
 τελούντων θρησκευτικῶν ὄσων εἰδῶν, οὐδὲν οὐδαμοῦ γῆς
 ταύτησὶ τῆς ἀπανθρώπου καὶ ἀνημέρου, τῶν φίλων δὲ οὐδεὶς
 οὔτε τὴν ἀρχὴν, οὔτε πω καὶ τῆμερον, καλῶ δὲ φίλους οὐ
 τοὺς γένει προσήκοντας· καὶ γὰρ ἂν ἐφρόντιζον τῶν εἰς
 διαίταν ἀναγκαίων· οὐδὲ πολίτας· οὐ γὰρ τῶν Ἑρακῶν ὁ δυσ-
 τύχης Σαμουήλ, ἀλλ' ἀφ' ἑλληνίδος τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων
 καὶ ἐς πολιοῦ τοῦ χρόνου εὐφημουμένους 3) ὀρμώμενος.
 Ὅταν δὲ μηδὲ τοῖς πρὸς πάτρας μήτε καὶ τοῖς πρὸς γένους

3) ἐν τῇ ὁρμῇ

ἐπὶ τὰ χεῖρον μοι δοῦναι καλῶ, λοιποὶ μοι φίλοι καὶ πολῖται,
 οἱ καὶ συμβεβιωκάτες μοι καὶ συγγεγκρακότες ἀδελφοί, παρ'
 ἂν καὶ δι' ἂν ἱκετεύω καὶ ἀντιβολῶ τῆς καθόδου τυχεῖν τὰ
 ἀνθρώπινα, ταῦτα δὴ καὶ φιλόανθρωπα· τοῦτο καὶ πάλιν καὶ
 πολλάκις, ἐφ' ᾧ χαρήσονται μοι οἷτε ἀδελφοὶ καὶ ὁ Πανα-
 γιώτατος ὡς καλῶς πράξαντες, καὶ κατ' οὐδὲν μεταμελη-
 μένοι τοῦ εἰς ἡμᾶς ὡς καὶ νῦν μᾶλλον ὑπέρποτε καταπτύ-
 σαντα τὰ κακόβια ταῦτα καὶ κακοδαίμονα καὶ κακόσχολα
 καὶ κάκοσμα καὶ κακεσχατα, καὶ εἴ τι ἀντι ὀρθώτερον εἶποι,
 μόνω δὲ τῇ μελέτῃ καὶ ταῖς μούσαις συσχολάσαι ἐπιθυ-
 μούντα, κατὰ βίον ταπεινὸν μὲν ἀλλ' ἐλεύθερον καὶ λιγὸν μὲν,
 ἀνώδυνον δὲ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν φιλόσοφον· οὐ γὰρ μικρῶν ἐξ
 ἀρχῆς πολέμων ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας πεπειράμαι, πρὸς μεγα-
 λους ὡς οὐδέποτε διώκτας αὐτῆς καὶ τυράννους κατ' οὐδένα
 μὲν λόγον ἀνθρώπινον, κακίᾳ δὲ γυμνῇ καταφερομένους καὶ
 πάντα μᾶλλον αἰρουμένους ἢ τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ
 τοῦ δυστυχοῦς γένους συμφέρον, ὡς καὶ τὸ τέλος ἔδειξε· διὰ
 ταῦτα καὶ ἕτερα οὐκ ὀλίγα, ἃ καὶ λέγειν ἀπρεπὲς καὶ γρά-
 φειν ἀσύμφορον, κρεῖσσον θανεῖν μοι πολλάκις, λιπόντα
 τὸν φαισφόρον μέγαν λύχνον τοῦ παντὸς ἢ ἀπαξ φλόγας
 ἰδεῖν παμφάγου ἀσβέστου πυρὸς κατ' ἐμῆς καρδίας· εἰ δὲ
 καὶ τὸ ζῆν ἐθέλει πᾶς ἄνθρωπος τό γε μὴν ἀνηνύτοις ἐπι-
 χερεῖν εἰς σιωτήριαν διεσφαρμένου πολιτεύματος, καὶ πόθω
 τῶν καλῶν, καὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων ἀναφλέγη τὴν ψυ-
 χὴν 4) κατὰ τοὺς νῦν χρόνους, ὅτι ἔργον τοῦτο ἀνοήτου, ἢ
 πείρα σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξε· πατρίδος μέντοι γε ἐπιθυμεῖν
 καὶ ἐλευθερίας, οὔτε θεῶν νεμεσητὸν τοῦτο, οὔτε ἀνθρώποις
 ψεκτὸν, ὃ καὶ πάλιν ἀντιβολῶ. Χάριν δ' εἶσομαι τὴν ἀθά-
 νατον τῇ τε Παναγιωτάτῃ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τὸ ζῆσαι
 μόνον δι' αὐτῶν καὶ τὸ μὴ δι' ἑτέρων. Βίδ', ἢ μὴ γένοιτο, καὶ

4) ἐν ἵστασημειώσει ἀναφλέγεσθαι τὴν ψυχὴν.

τοῦτο τῶν μὴ κατὰ γνώμην δοκιμασθείην, ἐγὼ μὲν ἄλλως τραπίῳαι οὐκ ἔχω, οὐδ' ἀξιῶ, ἢ τὴν πρὸς θάνατον φέρουσαν ἀπαχθεῖς τελευτήσω· οἱ δ' ἀδελφοὶ πάντες αἵματος δίκην ὑφέξουσιν, μηδὲν δέον μηδὲ προσήκον αὐτοῖς. Ἐρρωσά καὶ σώζοι μοι ἀδελφεὲ περισπούδαστε σὺν τοῖς κατ' οἶκον ἀγαπητοῖς, οἷς καὶ πατρικῶς εὐχόμεθα ὅσα παρὰ Θεῶ δεξιὰ καὶ φαιδρά.

αγξθ

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῆ 12 Μαρτίου 1920.

† ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀθιναγόρας

Ἑποσημείωσις.

Αἱ ἐν τῷ Κώδικι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἐπιστολαὶ τοῦ Πατριαρχοῦ Σαμουὴλ εἶνε ταξιθετιμῆναι κατὰ τῶν χρονολογικῆν ὡς ἑξῆς:

1. Κυρίλλῳ πρῶτῳ Πατριαρχῳ αγνθ.
2. Ἀλεξάνδρῳ Ὑψηλάντῃ Μεγ. Πουτελῆνης αγνθ.
3. Νικολάῳ Καρατζᾶ ἄρχοντι Πουτελνίκῳ ἀχρονολόγητος.
4. Τῷ ἀγαπητῷ μοι ἀδελφῷ ἀγίῳ Πρῶτῳ κυρίῳ Μελετίῳ ἀχρονολόγητος.

5. Τῷ αὐτῷ αγξθ.
6. Τῷ Κωνσταντινουπόλεως Πατριαρχῳ Μελετίῳ τῷ ἀπὸ Λαρίσεως ἀχρονολόγητος.
7. Τῷ αὐτῷ καὶ τῇ περὶ Ἀβτὸν ἱερᾶ τῶν ἀγίων Ἀρχιερέων δημηγύρει, αγξθ.
8. Τοῖς ἐν τῇ Βασιλευσῶσι ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς ὁ πρ. Κων]πόλεως Σαμουὴλ ὁ ἀπὸ Δέρκοιιν ἀχρονολ.
9. Μελετίῳ Μητροπολίτῃ Προύσης αγξθ (αὕτη εἶνε ἡ ἀνέκδοτος)
10. Ἐτέρα «Τάδε λέγει κτλ.» ἀχρονολόγητος. (εἰς τίνα ἀποστέλλεται ἄγνωστον).
11. Ν. Σούτζῳ ἄρχοντι Μ. Λογοθέτῃ καὶ Μ. Διαρμηνευτῇ τῆς κραταιᾶς βασιλείας, ἀχρονολ.
12. Τῷ αὐτῷ «ἤκομεν κτλ.», ἀχρονολόγητος.
13. Τῷ αὐτῷ «εἶδον ὅτι κτλ.», ἀχρονολόγητος.
14. Ἀθανασίῳ Κομνηνῷ Ὑψηλάντῃ Μ. Σκευοφύλακι τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ πρῶτῳ Μ. Σπαθάρῃ «οἷς ποτὲ», ἀχρονολόγητος.
15. Τῷ αὐτῷ «θάλατταν φεύγειν», ἀχρονολ.
16. Τῷ αὐτῷ «ἐπὶ μὲν τῶν χρωμάτων», αγξθ.
17. Ν. Καρατζᾶ ἄρχοντι Πουτελνίκῳ «εἰ καὶ τὰ δαινά», ἀχρονολ.
18. Τῷ αὐτῷ «Πολλάκις ἤκουσα τοῦ Δαυτῶ», ἀχρονολ.
19. Κ. Μουρούζῃ ἄρχοντι Πουτελνίκῳ «λαμπρὰ μὲν», ἀχρονολ.
20. Δημητρίῳ Σούτζῳ τῷ Πουτελνίκῳ «οὐκ ἔσται τὸ ὄνομα», ἀχρονολόγητος.
21. Μιχαλάκῃ Σούτζῳ ἄρχοντι Πουτελνίκῳ «δοτε οἶνον», ἀχρονολ.
22. Ἰωάννῃ Χατμάνῳ Σούτζῳ «τὸ θυγάτριον», ἀχρονολ.
23. Ἀλεξάνδρῳ Σπαθάρῃ «εἰ μὴ Ἀλέξανδρος», ἀχρονολ.
- καὶ 24. Γεωργίῳ Πουτελνίκῳ «εὐφρημα φωνεῖς», ἀχρονολόγητος.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΑΓΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Α' 1-18.

Ὁ πρόλογος τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου ἀποτελεῖ ἀντάξιον προανάκρουσμα τῆς ὄλης ἐν αὐτῷ ἰχθύσεως ὑπερέχου πνευματικῆς μελωδίας. Ἐν μυστηριώδει μεγαλοπρεπέει καὶ ἐπιβλητικότητι εἰσάγεται εὐθύς ἀμέσως δι' αὐτοῦ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν προσήκουσαν ἐκτίμησιν τῶν λόγων καὶ ἔργων τοῦ Κυρίου, τῶν ἐν τῇ περαιτέρω (Α' 19 κ. ἑξ.) Εὐαγγελικῇ διηγήσει περιεχομένων, χαρακτηριζόντων δὲ ἐν τοῖς ἐπιμέρους τὸν Χριστὸν ὡς τὸν ἐνσαρκωθέντα προαιώνιον Λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸ πλήρωμα καὶ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας.

Στίχ. 1-5. Ὁ Λόγος ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὸν Θεόν, τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐνυπόστατος Λόγος, προαιωνίως παρὰ τῷ Θεῷ Πατρὶ ὑπάρχων, καὶ Θεός. Δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος. Φῶς καὶ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

Στίχ. 1. 2. Τὶς ὁ Λόγος, ὃν ὁ ἱ. Εὐαγγελιστὴς διὰ τῶν πρώτων λέξεων αὐτοῦ χαρακτηρίζει ὡς προαιώνιον Θεόν(1), φανερόν γίνεται ἐκ τῶν ἀμέσως ἐπομένων. Ὁ Λό-

(1) «Σὺ δὲ Λόγον ἀκούσας μηδέποτε ἀνάσχη τῶν λεγόντων ἔργον Αὐτὸν εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ τῶν ἀπλῶς λόγον (προφορικῶν ἢ ἐνδιόθετον) Αὐτὸν εἶναι νομιζόντων. . . Οὗτος ὁ Λόγος οὐδαμὰ τίς ἐστιν Ἐνυπόστατος, ἔξ αὐτοῦ προσελθούσα ἀπαθῶς τοῦ Πατρὸς». Χρυσ. Πρὸβλ. καὶ Θεοφ.

γος εἶνε ὁ Ἰησ. Χριστὸς (στίχ. 17), διότι περὶ Αὐτοῦ, ὡς Λόγου, ὁ Εὐαγγ. λέγει ἀμέσως: ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων (στίχ. 4), μεθ' ὃ ἐπιφέρει (στίχ. 6 καὶ ἑξ.) ὅτι Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς προορισμὸν εἶχεν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς (τούτου). Ἄλλ' ὁ Βαπτιστῆς, κατὰ τὴν περαιτέρω διήγησιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἐμαρτύρησε περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ μόνου (στίχ. 15. 26-34. Γ'. 26-36).

Καίτοι δ' ὁμοίως ἐκ τῶν ἀμέσως κατωτέρω παρὰ τῷ ἱ. Εὐαγγελ. φανερόν γίνεται, ὅτι ὑπὸ τὸν Λόγον δέον νὰ νοηθῇ ὁ Ἰησοῦς, δὲν εἶνε πιθανόν, ὅτι οὗτος θὰ ἤρχετο τῆς Εὐαγγελ. αὐτοῦ διηγήσεως διὰ προσωνυμίας Αὐτοῦ ὄλως ἀγνώστου καὶ ἀκαταλήπτου εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ (Πρὸβλ. ΙΘ' 35. Κ' 31). Ἐἴτε παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Εὐαγγ., εἴτε καὶ παρ' ἄλλων, ἐγνώριζον πιθανάτατα τὴν προσωνυμίαν ταύτην οἱ ἀναγνώσται αὐτοῦ, καὶ ἀντιλαμβάνοντο αὐτῆς, ὡς πρὸς τῇ κυρίᾳ καὶ καθιερωμένῃ Ἰησοῦς Χριστὸς χαρακτηριζούσης ἀπὸ τινος ἀπόψεως τὸν Χριστόν. Ὅποια τις εἶνε ἡ ἀπομυρία αὐτῆ ἐξάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἐτυμολογητικῆς σημασίας τῆς λέξεως (Λόγος). Ὁ Ἰησοῦς λόγῳ καὶ ἔργῳ ἐγένετο ἡ κατ' ἐξαχὴν ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἰδίᾳ προαιώνιων σωτηρίων βουλῶν καὶ προθέσεων Αὐτοῦ (Ἐβρ. Α' 1), ὁ κατ' ἐξαχὴν προεὐς καὶ τελειωτῆς τῶν προθέσεων τούτων (Κολ. Α 15, 19). (1).

1.) «Ἐπειδὴ τὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῖν ἐμελλεν ἀπαγγέλλειν (ἀνόμασε τὸν Ἰησοῦν ὁ Εὐαγγελ. Ἰωάν. Λόγον), πάντα γὰρ, φησί, ἔσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου ἀπὸ ἀγγελία ἡμῖν.» «Ἐπειδὴ τὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῖν ἀπήγγειλεν, ὥσπερ καὶ πᾶς λόγος τὰ τοῦ νοῦς ἀπαγγέλλει

Εἰς τὴν προσωπομίαν ταύτην τοῦ Ἰησοῦ πρώτην καὶ κυρίαν ἀφορμὴν παρέσχεν αὐτῇ ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία τῶν Ἑβραίων, ἢ ὑπ' αὐτῶν, καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, δι' ὧν εἶδον καὶ ἤκουσαν παρὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐμβάθυνσις εἰς τὸν θεῖον Αὐτοῦ χαρακτήρα καὶ τὴν ιδιότητα. Ἐτέρα ἰσχυρῶς ὑποβοηθητικὴ ἀφορμὴ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγ. Ἰω. χρῆσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ὕρου Λόγος ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐχρησίμαυσεν, ἢ ἀπὸ τῶν πρώτων στίχ. τῆς Γεν. ἐξόχως ζωηρὰ καὶ ἐκφραστικὴ ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῆς Π. Δ. ἀπεικόνισις τοῦ προφητικοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ὡς τοῦ κατ' ἐξοχὴν ὄργανου τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ θελήματος καὶ τῶν ιδιοτήτων Αὐτοῦ. (Πρβλ. τὰ ἐν τῷ Α' κεφ. τῆς Γενέσεως πυκνὰ Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γεννηθέντων φῶς κ. λ. π., τὰ τῶν Ψαλμ. ΑΒ' 6, τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ Οὐρανοὶ ἐστρεβώθησαν, καὶ ΡΣΤ' 20.

βουλεύματα.» Θεοφ. Ὁμ. δ. Ζιγ. ἀναφερόμενος εἰς Γρηγ. τὸν Θεολ., ἐπισυνάπτων δ' ἅμα «Τάχα δ' ἂν εἶποι τις, ὅτι καὶ ὡς ὕρος πρὸς τὸ δριζόμενον· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο λέγεται λόγος· ὁ γὰρ νενοηκὸς, φησί, τὸν Υἱὸν (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἑωρακῶς,) γενόηκε τὸν Πατέρα, καὶ σύντομος ἀπόδειξις καὶ καρδία τῆς τοῦ Πα. φύσεως ὁ Υἱὸς γέννημα γὰρ ἄπαν τοῦ γεγεννηκότος σιωπῶν λόγος.» Ἀλλὰ καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἀρχαῖοι ἔξηγ. ὡς πρώτην ἀφορμὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐαγγ. Ἰωάν. χρῆσεως τοῦ ὕρου λόγου θεωροῦσι τὴν δι' αὐτοῦ ἐκφρασιν τοῦ ἀπαθούς τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρός, ὁ Θεοφ. δὲ καὶ τὴν τοῦ συναϊδίου, ἐπιστῶντες ἅμα τὴν προσοχὴν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ἄρθου (ὁ Λόγος). «Ἐπειδὴ μέλλει διδάσκωσιν, ὅτι οὗτος ὁ Λόγος μονογενὴς ἐστὶν υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ παθητῆν ὑπολάβῃ τις τὴν γέννησιν, προλαμβάνει τῇ τοῦ Λόγου προσηγορίᾳ πᾶσαν ἀναιρετὴν πονηρὰν ἔπισημναι, τὸ τε ἐξ Αὐτοῦ τὸν Υἱὸν εἶναι δηλῶν καὶ τὸ ἀπαθῶς. . . Οὐ ταύτης δὲ μόνον τῆς αἰτίας οὕτως ἀνόμασεν Αὐτόν, ἀλλὰ πρώτης μὲν ταύτης, δευτέρας δὲ (παρετέθη). Οὐχ ἀπλῶς δὲ

Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς· τὰ τῶν Προφητῶν· ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με (Ἰερ. Α' 4. 11. Β' 1. Ἰεζ. Α' 3. Ὡσ. Α' 1). Ἡ ζωηρὰ αὐτῇ ἀπεικόνισις τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἐν μεταγ. βιβλίοις τῆς Π. Διαθήκης ἐπιτείνεται, τείνουσα νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς ποιητικῆς προσωποποιίας (Σοφ. Σειράχ Α' 4. ΚΔ' 14 23. Σοφ. Σολομ. Θ, Ι, ΙΗ' 12. Πρβλ. τὴν ἀνάλογον εἰκόνα τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ Ε' 25—27. Η' 3—5, Θ' 4, 9—11 διαγραφομένην διὰ χαρακτῆρος ὑποστατικῆς σχεδὸν ὑπάρξεως). Ἐν ταῖς Χαλδαϊκαῖς παραφράσεσι τῆς Π. Διαθήκης ἐκφράζεται σαφῶς ἤδη καὶ ὀρισμένως (Πρβλ. τὴν ἀρχαιότεραν αὐτῶν τὴν τοῦ Ὀνκέλου, καθ' ἣν ἐπὶ πρὸς ἐν Γεν. Γ' 8 ἀναγινώσκειται «Οὗτοι ἤκουσαν τὴν φωνὴν τοῦ λόγου Κυρίου τοῦ Θεοῦ (ἀντὶ τὴν φωνὴν Κυρίου τοῦ Θεοῦ) περιπατοῦντος ἐν τῷ Παραδείσῳ· ἐν δὲ Ψαλμ. Β' 4, «Ὁ λόγος Κυρίου (ἀντὶ ὁ Κύριος) ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς» κτλ.) ἢ τάσις τῆς περιβολῆς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ διὰ

Αὐτὸν λόγον εἶρηκεν, ἀλλὰ μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης, τῶν λοιπῶν Αὐτόν καὶ ταύτη χωρῶν». (Ἐν σχέσει πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην παρατήρησιν πρβλ. τοῦ αὐτοῦ ἐρμηνείαν εἰς τὸν 31 στ. «Ὡς οὖν ὁ Λόγος τὸ ἐξαίρετον δείκνυσσι καὶ ὁ Υἱὸς τὸ ἐξηλλαγμένον πρὸς τοὺς ἄλλους ἐμφάνει, οὕτω καὶ ὁ ἄμνός· καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Προφήτης καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν καὶ ὁ ποιμὴν ὁ καλός, καὶ ἕσα ἂν ἐπ' Αὐτοῦ λέγεται μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης· πολὺ δείκνυσσι τὸ διακριμένον. Καὶ γὰρ ἄμνοι ἦσαν πολλοὶ καὶ προφῆται καὶ χριστοὶ καὶ υἱοὶ, ἀλλὰ πάντων ἐσίνων Αὐτόν ἀρίστηι πολλῶ τῷ μέτρῳ». «Τίνος δὲ ἔνεκεν οὐκ εἶπεν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ὁ Λόγος, ἀκουε. Ὅτι διὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν, ἵνα μὴ ἀκούσαντες εὐθύς ἐξ ἀρχῆς Υἱὸν, νοήσωμεν γέννησιν ἐμπαθῆ καὶ σωματικὴν, τούτου ἕνεκα Λόγον Αὐτόν ἐκάλεσεν· ἵνα σὺ μάθῃς ὅτι ὡσπερ ὁ λόγος γεννᾶται ἐκ τοῦ νοῦς ἀπαθῶς, οὕτω καὶ Οὗτος ἐγεννήθη

προσωπικοῦ χαρακτήρος, οὕτως ὥστε ν' ἀποφρευθῆ ἢ κατὰ τὰς ιδέας τῶν Ἰουδαίων τούτων παραφραστῶν προσκρούουσα ἄμεσος ἐπαφή τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Ἐξηγηταὶ τινες ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι αἱ παραφράσεις αὗται εἶνε αἱ κυρίως ἐπιδράσασαι ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου. Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς μεταγενεστέρως προελεύσεως αὐτῶν τὸ ἐν αὐταῖς διήκον πνεῦμα εἶνε ξένον τῷ Εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ, ὃν τρόπον καὶ τοῖς πρωτοτύποις Βιβλίοις τῆς Π. Δ., ἐνθα ὁ Θεὸς παρίσταται ἐπικοινωνῶν ἀμέσως πρὸς τὸν κόσμον.

Ἔπεται ἄρα, ὅτι ἀφορμὴν πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ προσωπικοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ παρέσχεν αὐτῷ κατὰ τὰ ρηθέντα τὸ μὲν ἢ ἐκ τῶν λόγων καὶ ἔργων τοῦ Ἰησοῦ γεννηθεῖσα ἐν αὐτῷ πεπολίθη τις τῆς ἐν Αὐτῷ πλήρους ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Π. Δ. διὰ τῆς ἐν αὐτῇ ζωηρᾶς ἀναδείξεως τοῦ προφορικοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀποκαλύπτοντος τὰς βουλὰς καὶ τὰ θελήματα Αὐτοῦ. Ἐἴ τι δ' ἐπὶ πλεον ὡς συμβαλλόμενον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου χρῆσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ὄρου Λόγος δύναται νὰ προστεθῆ εἶνε σως, ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐν οἷς ἡ Π. Δ. περὶ

κ τοῦ Πατρὸς ἀπαθῶς. . . ἅμα δὲ καὶ ἵνα δεῖξη συναϊδίον τῷ Πατρὶ ἵντα. Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν νοῦν ὄντα ποτὲ χωρὶς λόγου, οὕτως οὐδὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Θεὸν χωρὶς τοῦ Υἱοῦ. Μετὰ τοῦ ἱεροῦ δὲ εἶπεν ὁ Λόγος. Εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλοι λόγοι τοῦ Θεοῦ, οἳ οὐδέ φημι αἱ προφητεῖαι καὶ τὰ προτάγματα. . . ἀλλ' ὁ κυρίως λόγος οὐσία τις ἐστιν ἐνυπόστατος.» Θεοφ.

«Τὸ ὄνομα τοῦ λόγου πολυσήμαντόν ἐστι, ἰδιοτρόπως δὲ νῦν ἡμαῖνε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Λέγεται γὰρ ὁ Λόγος, ὡς ὁ Θεολόγος ἔχει Τρηγ., ὅτι οὕτως ἔσχε πρὸς τὸν Πατ., ὡς πρὸς νοῦν λόγος· οὐ ἴδιον διὰ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ συναφὲς καὶ ἑξαγγελικόν. Τάχα δ' ἂν κτλ.» Ζηγ.

τοῦ προφορικοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ (ὡς ἐκφράσεως καὶ τρόπον τινα ὄργάνου τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θελήματος Αὐτοῦ) λέγει ἐνεῖδεν ἀδιάγνωστον τοῖς πολλοῖς προσκίασμα καὶ προτύπωσιν τοῦ προαιωνίου προσώπου τοῦ ἐνσαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ταύτης δύναται νὰ προσαχθῶσιν ἐκφράσεις τινὲς τοῦ Εὐαγγ. (Α' 14 ἐσκίνωσεν, δόξαν, 29. 51, Β' 19. Γ' 14. ΣΤ' 32, 38, 47—50, Η' 58), ἐν αἷς ὁ Ἰησοῦς παρίσταται ὡς ἡ πραγμάτων τῶν τυπικῶν Θεοφανειῶν τῆς Π. Δ., καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὡς κοινοῦ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Χριστιανοῖς (Γ' 35), ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ Ἰησοῦ ὡς τῆς ζωῆς ἐνσαρκώσεως τῆς ἀληθείας (πρβλ. Α' 16. ΣΤ' 48. ΙΑ' 25. ΙΔ' 6. Α' Ἰω. Α' 1—3 κτλ.)

Οὐκ ὀλίγοι νεώτεροι Ἐξηγηταὶ διετύπωσαν τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, αὐτοῦ μόνο(1) ἐκ τῶν ἱερῶν συγγραφέων τῆς Κ. Δ., χρῆσις τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Λόγου πρὸς δήλωσιν τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ὀφείλεται εἰς ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς Φιλο-

Τὰ μόνα χωρία τῆς Κ. Δ., ἐν οἷς ἀπαντᾷ ἡ ἐπωνυμία τοῦ Λόγου πρὸς δήλωσιν τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ εἶνε τὸ τῶν στίχ. 1 καὶ 14 τοῦ Α', τοῦ Εὐαγγ. Ἰω., τὸ τοῦ 1. στίχ. κερ. Α'. τῆς Α' τοῦ αὐτοῦ Καθολικῆς ἐπιστολῆς, ἐνθα ἐπισυνάπτεται καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς ζωῆς, ὁ Λόγος τῆς ζωῆς, καὶ τὸ τοῦ 18ου στ. κερ. ΙΘ' τῆς Ἀποκαλύψεως, ἐνθα ὀρίζεται ὡς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Τὸ τοῦ 12 στ. Δ' κερ. τῆς πρὸς Ἑβραίους χωρίον, ὅπερ τῶν ἐξηγητῶν τινες δέχονται ἀναφερόμενον ἐπίσης εἰς τὸν Χριστόν, ἢ τοὐλάχιστον προσεγγίζον εἰς τὴν παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ χρῆσιν τοῦ Λόγου, πολλοὶ ἄλλοι ἀναφέρουσιν εἰς τὴν προφορικὴν ἢ τὴν γραπτὴν Ἀποκάλυψιν, καὶ οὐδὲν πλεον.

σοφίας, οἷα ἰδίως παρουσιάζει αὐτὴ ἐν τῷ συστήματι τοῦ περὶ τοὺς χρόνους τούτους ζήσαντος (ἐγεννήθη περὶ τὰ 20 π. χ.) Ἰουδαίου Φίλωνος. Καὶ ἄλλοι μὲν αὐτῶν περιορίζουσι τὴν ἐπίδρασιν ταύτην εἰς μόνην τὴν ὑπὸ τοῦ Ι. Εὐ-ἀγγελιστοῦ παραλαβὴν τοῦ ὅρου Λόγος, ὡς ἐν χρήσει τότε ὄντος ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸς δὴλώσιν θείας δυνάμεως ἢ προσώπου, ἐπέχοντος ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν Ἑθνικῶν καὶ τῶν φιλοσοφούντων Ἰουδαίων θέσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν θέσιν, ἣν ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ ἀποδίδει ὁ Ἰωάννης τῷ Χριστῷ. «Ἄλλοι δὲ ἐπεκτείνουσι τὴν τῆς Ἑλληνοϊουδαϊκῆς φιλοσοφίας ἐπίδρασιν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ι. Εὐαγγ. παραλαβὴν οὐ μόνον τοῦ ὅρου Λόγος, ἀλλὰ καὶ τοῦ σχετικοῦ περιεχομένου αὐτοῦ. Ἡ πρώτη τῶν γνωμῶν τούτων οὐδὲν ἔχουσα τὸ κατ' οὐσίαν προσκροῦον, (1) δύναται γὰρ γένηται ἀποδεκτὴ, ἂν ἀποδειχθῇ, ὅτι ὁ, τε Εὐαγγ. Ἰω. καὶ οἱ ὑποτιθέμενοι ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνώσται τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ διετέλουν ὄντες πως ἐν γνώσει τῶν περὶ Λόγου φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ἐπὶ μέρους τοῦ Φίλωνος, καὶ ἅμα ὅτι ὁ Εὐαγγ. Ἰω. οἶκοθεν καὶ ἀπὸ μόνων τῶν δε-

(1) Τὴν γνώμην ταύτην διατυποῦσι καὶ Ὁρθόδοξοι Θεολόγοι, ἐν οἷς ὁ Ρώσος ἐπίσκοπος Σμολένσκης Ἰωάννης, καὶ ὁ δολιδμος καθηγητῆς τοῦ Ἑθν. Πανεπιστημίου Ἐμμ. Ζολώτας. Ἄλλοι δὲ ὁρθόδοξοι θεολόγοι, ὁ Ρώσος Μ. Μπογοσλόβσκη ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ ἀναφερόμενος τὸν πρόλογον τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα πρὸς ταῖς ἀναλόγους πως φράσσει τῆς Π. Δ. (Ψαλμ. ΑΒ' 6, ΡΜΖ', 4, 7, Ἄγγ. Β' 5) ὡς κυρίαν αἰτίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου χρήσεως τοῦ ὅρου Λόγος ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ θεωρεῖ τὴν ἐκ Θεοῦ ἀποκάλυψιν, ἐπι-καλούμενος πρὸς τοῦτο τὸ χωρίον τῆς Ἀποκαλύψεως ΙΔ' 13.

δομένων τῆς Γραφῆς ἠδυνάται ν' ἀναχθῇ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ τοιούτου (ὡς Λόγου) χαρακτηρισμοῦ καὶ τῆς προσωνυμίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ δευτέρα γνώμη † ἀντίκειται πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελίου (τοῦ Ἰω.) καὶ πρὸς τὴν σχετικὴν περὶ Χριστοῦ διδασκαλίαν ἀρχαιοτέρων Ἀποστολικῶν συγγραμμάτων, ἀναιρεῖται δὲ καὶ ὑπὸ τῆς θεμελιώδους διαφορᾶς, τῆς μεταξὺ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ι. Εὐαγγ. περὶ τοῦ Χριστοῦ Λόγου, καὶ τῆς περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ καθόλου καὶ μερικώτερον τοῦ Φίλωνος Λόγου. Ὁνομάζων ὁ Ι. Εὐαγγ. ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίου τὸν Ἰησοῦν Λόγον, καὶ χαρακτηρίζων ἅμα αὐτὸν ὡς τὸν μεσολαβήσαντα ἐν τῇ δημιουργίᾳ καὶ τῇ Ἀποκαλύψει, ἐξέφραζε προδήλως περὶ τοῦ Χριστοῦ ὅτι ἀπεκόμισε περὶ αὐτοῦ ἐκ τῆς παρουσίας καὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ λόγων (Προβλ. Α' 30, Γ' 13, 21, 35, 36, Ε' 19-30, ΣΤ' 57, 6, Ζ' 28, 29, Η' 14, 23,

† Ἀπολογητικῶν καὶ προσηλυτιστικῶν λόγων χάριν ἐν τοῖς μετὰ τοὺς Ἀποστόλους χρόνοις ἐπαρρησιώσθη ὑπὸ διαφόρων Ἑκκλ. συγγραμμάτων ἑκατέρω (ἢ Χριστιανικῆ καὶ ἢ Φιλοσοφικῆ) τῶν περὶ Λόγου διδασκαλιῶν ὅπως ἐξαρθῇ ἡ πρώτη ὑπὲρ τὴν δευτέραν, καὶ ἀναδειχθῇ καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο, ὅπερ προηκόμισεν ἐπίδρασιν τινὰ τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ Λόγου ἡθοχῆς ἐπὶ τινὰς ἰδέας τῶν Ἀπολογητῶν (Ἰουστίνος) καὶ ὁ Χρυσ. μάλιστα ἀπτόμενος τοῦ πράγματός γράφει: «Καὶ προῖον (ὁ Ι. Εὐαγγ.) καὶ Θεὸν φησὶν εἶναι (τὸν Λόγον)· καὶ οὐχ ὡς ὁ Πλάτων τὸν μὲν (τὸν Θεὸν Πατ. φαίνεται) νοῦν, τὸν δὲ (Λόγον) ψυχὴν λέγων εἶναι· ταῦτα γὰρ πόρρω τῆς ἀληθείας καὶ δικηράτου φύσεως. Οὐδὲν γὰρ ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς ἡμᾶς (ὁ Λόγος), ἀλλὰ ἀνακεχώρηκε τῆς πρὸς τὸν κόσμον κοινωνίας, τῆς κατ' οὐσίαν λέγω, οὐ μὴν τῆς κατὰ σχέσιν.»

38, 42, 54, 58. Γ' 29-38, ΙΒ' 44-50. ΙΔ' 6-11. ΙΣΤ' 15, 28. ΙΖ' 2, 5, 8, 21. ΙΗ' 37. Κ' 28. 30, 31.), οὐδαμῶς δὲ ὅτι συναφῆς παρῆχον τυχὸν αὐτῶ αἱ παλαιότεραι καὶ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ θεωρίαι. Ἐπὶ τούτοις παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ Παύλῳ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ ἀπαντᾷ διαζωγράφησις τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ διάφορος μὲν περὶ τὴν λέξιν, ἀλλὰ ἢ αὐτὴ κατ' οὐσίαν πρὸς τὴν Ἰωάννειον (Πρβλ. ἰδίᾳ Κολ. Α' 13-20. Β' 8. Φιλ. Β' 5-11. Ἑβρ. Α' 1-4), ὅθεν δῆλον, ὅτι ἢ περὶ τοῦ Χριστοῦ αὕτη διδασκαλία ἀπτελεῖ κτῆμα ἴδιον τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλὰ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία (1) περὶ Λόγου καθόλου, καὶ δὴ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ (τῷ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσώπῳ τῆς Ἑλληνοϊουδαϊκῆς φιλοσοφίας) εἶνε θεμελιωδῶς διάφορος τῆς περὶ τοῦ Ἰησ. Χριστοῦ ὡς Λόγου διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγ. Ἰω. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ὁ Ἰησ. εἶνε ἡ ἀληθὴς ἐνσάρκωσις προαιωνίου Θεοῦ προσώπου (καλουμένου παρὰ τῷ Ἰω. καὶ: **Μονογενοῦς Υἱοῦ**, Α' 14. 18. Γ' 16. 18. Α'. Ἰω. Δ' 9, ἐν τῇ ἐννοίᾳ μοναδικῆς υἰότητος), δι' Οὗ ὁ Θεὸς (καλούμενος παρὰ τῷ Εὐαγγ. ὁ Θεὸς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Λόγον, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Υἱὸν) ἐνήργει διαρκῶς ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὸν πεπερασμένον κόσμον, ἐν ᾧ δ' ἅμα καὶ δι' Οὗ τελείως γνωρίζεται τοῖς ἀνθρώποις ἢ φύσις καὶ ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ, δι' ὃ καὶ ἀρμοδίως προσωνυμουμένου Λόγου. Ὁ Φίλων(1) ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας

(1) Τὰ κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ὡς καὶ τὴν σχετικὴν διδασκαλίαν τοῦ Φίλωνος λεπτομερῶς ἐκτεθειμένας βλπ. ἐν τῷ Ὑπομν. εἰς τὰ κατὰ Ἰωάν. Εὐαγγ. Ἑμμ. Ζολώτα 3, 17 1. κ. ε.

(μετριώτερον τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Στωϊκῶν), — πρὸς ἣν ἐπεχείρει νὰ συμβιβάσῃ τὰς διδασκαλίας τῆς Γραφῆς, ταύτην (τὴν Γραφήν) αἰτίαν καὶ πηγὴν κἀκείνης (τῆς Ἑλλ. Φιλοσοφίας) πειρώμενος νὰ ἀποδείξῃ, — ἐδημιούργησε μεσάζοντά τινα μεταξὺ Θεοῦ καὶ κόσμου τύπον, ὃν περιέβαλε διὰ προσωπικῆς ἐνεργείας καὶ διὰ προσωνυμιῶν, ἐνίων(2) αὐτῶν σφόδρα ἀνάμνησκουσῶν τὰς Χριστιανικὰς, ἀλλ' ὅστις οὔτε πρόσωπον πραγματικὸν καὶ παρ' αὐτῷ τούτῳ εἶνε, ἀλλ' ἀληθῶς εἰπεῖν προσωποποίησις τοῦ Θεοῦ λόγου (τοῦ λογικοῦ, τοῦ νοῦ τοῦ Θεοῦ), προσλαμβάνουσα ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν μόνον κατ' ὅσον παρίσταται ἐν ἐνεργείᾳ ἐν τῷ κόσμῳ, οὔτε δύναται νὰ συνδυασθῇ πρὸς τοὺς θεμελιώδεις χαρακτῆρας τοῦ χριστιανικοῦ Λόγου (τοῦ Λόγου τοῦ Εὐαγγ. Ἰω., τοῦ τῆς ἐνσάρκωσης, ἣν καὶ κατὰ φαντασίαν θ' ἀπετροπιάζετο ὁ Φίλων διὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ Λόγον), τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τῆς τελείας ἐν Αὐτῷ γνώ-

Πρὸς τῇ κοινῇ μετὰ τοῦ Ἰω. προσωνυμίᾳ τοῦ Λόγου ὁ μεσάζων οὗτος τῆς Ἑλληνοϊουδαϊκῆς φαντασίας τοῦ Φίλωνος τύπος καλεῖται πρὸς ἄλλοις: εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, χαρακτὴρ τοῦ Θεοῦ, ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ πρεσβυτάτος υἱὸς, πρωτόγονος ἐρμηνεύς τοῦ Θεοῦ, ἀρχιερεὺς κλπ. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείτου παρουσιάζει διδασκαλία περὶ Λόγου, ἀποτελοῦσα ἀπόπειραν ἐξηγήσεως τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην, ἀναπτυχθεῖσαν ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν, ὁ Λόγος εἶνε ἢ τοῦ σύμπαντος λογικὴ αἰτία, ἀπὸ τινος ἀπόψεως θεὰς, ἀπὸ ἄλλης πεπερασμένη, ἅμα μὲν ὁ θεῖος λόγος (ἢ λογικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ), ὁ κυβερνῶν τὸν κόσμον, ἅμα δὲ ὁ σπερματικὸς λόγος, ὁ κατανευνημένος εἰς τὰ λογικὰ σπέρματα, εἰς ὃ πάντα τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα ὁφείλουσι τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν.

σεως τοῦ Θεοῦ, γνωριζομένου, κατὰ τὸν Φίλιωνα, ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου πολλῶ κάλλιον δι' ἐκστάσεως ἢ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Λόγου.

Αἱ ἐκδοχαὶ τοῦ Λόγου ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ: ὁ λεγόμενος, ὁ ἐπαγγελθεὶς, ἢ τοῦ: ὁ λέγων, δὲν δύνανται νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ταύτης.

Ἐν Ἀρχῇ. Ὁ ἀπόλυτος οὗτος προσδιορισμὸς ἀναμνηστικὸν τὰς πρώτας λέξεις τῆς Γεν. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς κλπ., δηλοῖ τὸ χρονικὸν σημεῖον, καθ' ὃ ἤρξατο ἡ δημιουργικὴ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια. Ἦν ὁ Λόγος. Κατὰ τὸ χρονικὸν ἄρα σημεῖον, καθ' ὃ ἤρξατο ἡ ἐνέργεια αὕτη, καθ' ὃ ἄρα οὐδὲν κτιστὸν ὑπῆρχεν, ἦν, ὑπῆρχεν ὁ Λόγος. Δήλη κατὰ ταῦτα ἡ ἄκτιστος, προαιώνιος ὑπαρξὶς τοῦ Λόγου. Περβλ. Α'. Ἰω. Α'. 1. Β'. 13. 14. Κολ. Α'. 16. 17. «αὐτός ἐστι πρὸ πάντων. «Τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν οὐδὲν ἕτερόν ἐστι, ἀλλ' ἢ τοῦ εἶναι αἰὶ δηλωτικόν, καὶ ἀπειρώς εἶναι.» Χρυσ. «Δείκνυσι τὸ αἰδιον.» Θεοφ. «Ἐδειξεν, ὅτι αἰεὶ ἦν». Ζηγ.

Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦ ἐμπροθέτου προσδιορισμοῦ πρὸς τὸν Θεόν (Α'. Ἰω. Α'. 2) δηλοῦται κατ' οὐσίαν ὅ,τι καὶ διὰ τοῦ παρὰ τῷ Θεῷ (Η' 38. ΙΖ'. 5), ἀλλ' ἐκφράζεται ἅμα σαφέστερον καὶ ἡ ἐννοια τῆς αὐτοτελείας τοῦ Λόγου. Οὗτος ὑπῆρχε προαιώνιος ὡς ἴδιον πρόσωπον ἐν διαρκεῖ στενῇ σχέσει καὶ κοινωνίᾳ (Πρὸς μετὰ αἰτιατ. Περβλ. διὰ τὴν τοιαύτην χρῆσιν τῆς προθ. Μτθ. ΙΓ' 56. Οὐχὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς εἰσι: «ἀντὶ τοῦ μεθ' ἡμῶν ἀναστρέφονται.» Θεοφ. Ματθ. ΚΣΤ'. 55. Μρκ. ΣΤ' 3. Θ'. 19. ΙΔ'. 49. Α'. Κορ. ΙΣΤ'. 7. κλπ.) μετὰ τοῦ Θεοῦ διατελῶν. «Οὐ γὰρ εἶπεν «ἐν Θεῷ ἦν», ἀλλὰ «πρὸς τὸν Θεόν ἦν», τὴν καθ' ὑπόστασιν Αὐτοῦ αἰδιότητα ἐμφαίνων ἡμῖν.» Χρυσ. «Ἴνα παραστήσῃ

τὸ (διάζον τῶν ὑποστάσεων». Ζηγ. Τῆς προαιωνίου ταύτης σχέσεως Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐννοια παρέχονται χωρὶα τοῦ Εὐαγγελίου οἷα τὰ ΣΤ'. 48. Η'. 38. ΙΖ'. 24, ἐν οἷς ὁ Υἱὸς χαρακτηρίζεται ὡς ὄρων τὸν Πατέρα, ὁ δὲ Πατὴρ ὡς ἀγαπῶν τὸν Υἱόν, διατρανοῦντα ἅμα τὴν αὐτοτελῆ προσωπικὴν ὑπόστασιν ἑκατέρου. «Νόμι μοι καὶ Σαβέλλιον τὸν Λίβην ἐκ τοῦτου τοῦ ρηταῦ ἀνατρεπόμενον». Θεοφ.

Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Διὰ τῆς φράσεως ταύτης εἰς τὸν προαιώνιον παρὰ τῷ Θεῷ Πατρὶ Λόγον ἀποδίδεται θεία φύσις. Οὕτω καὶ ὁ Θωμᾶς ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν ἀναφωνῶν ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου (Κ'. 28), καὶ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ ταύτην δέχεται καὶ ἐπιδοκιμάζει αὐτὸς ὁ Χριστός. Δὲν ἠδύνατο δὲ ὁ ἱ. Εὐαγγ. νὰ μεταχειρισθῆ καὶ ἐπὶ τοῦ Λόγου τὸ συναρθρὸν ὁ Θεός, ἀνευ κινδύνου συγχύσεως Αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα (Σαβελλιανισμός). Τῆς λ. Θεός ὡς προσδιορισμοῦ ἐν μεταφορικῇ σημ. ἐπανειλημμένη γίνεται χρῆσις ἐν τῇ Π. Δ. Περβλ. Ἐξ. Δ'. 16. ΚΑ'. 6. ΚΒ'. 7, κατὰ τὸ Ἑβραϊκόν. Ψαλμ. ΠΑ'. Ι. 6. περβλ. Ἰω. Γ'. 34. ἐγὼ εἶπα Θεοὶ ἐστε, καὶ ἐρμην.) Κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον εἰσὶ, Υἱοὶ Θεοῦ, καλοῦνται πυκνὰ οἱ ἄγγελοι (ψαλμ. Η'. 6. 96ος 7. ΡΑΖ'. Ι. κλπ.) Οἱ Ο' ἀπέδωκαν διὰ τοῦ «ἄγγελοι» ὡς μετέχοντες καθαρῶς πνευματικῆς φύσεως. Ὅτι ἡ πνευματικότης αὕτη τῆς φύσεως κατ' ἐξαιρετικὸν τρόπον, ὡς πραγματικὴ καὶ τελεία φύσις, προσιδιάζει τῷ Λόγῳ, δήλον ἐνταῦθα ἐκ τῆς ἀκρίστου (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ οὕτως (ὡς Θεοὶ δηλ., ἐπίσης κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐν τῇ Γραφῇ προσωνομούμεγα κτιστὰ ὄντα, τοὺς ἀγγέλους ἰδίᾳ), προαιωνίου παρὰ τῷ Θεῷ Πατρὶ ὑπάρξεως. Πρὸς ἀνάδειξιν δὲ ἀκριβῶς τῆς ιδέας ταύτης χρησιμεύει ὁ 2ος στίχ.

μετ' ἐμφάσεως ἀνακεφαλαιῶν τὰ προηγούμενα(†) (τὸν 1ον στίχ.), καὶ φέρων τὸν λόγον πρὸς τὰ κατωτέρω (τὸν 3ον στίχ.) Οὗτος (ὁ Θεὸς Λόγος δηλ.) ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Ὑπῆρχε πρὸ πάσης δημιουργίας παρὰ τῷ Πατρὶ. «Προειπὼν γὰρ καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος (ἀνευ ἀρθρου δηλ. Θεός, οὐχὶ ὁ Θεός, ὡς ἐν τῷ πρὸς τὸν Θεόν,) ἵνα μὴ νομίση τις ἐλάττωτα εἶναι τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, εὐθέως αὐτοῦ τὰ γνωριστικά τῆς γνησίας τίθησι θεότητος, τὸ τε αἰδίον ἀναλαβόν, Οὗτος γὰρ ἦν, φησὶν, ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὸ δημιουργικὸν προστιθεὶς, πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ὁ μάλιστα ὁ Πατὴρ Αὐτοῦ διὰ τῶν προφητῶν ἀπανταχοῦ τῆς οὐσίας τῆς Αὐτοῦ γνωριστικὸν εἶναι φησὶν» Χρυσ. Οἱ παρατατ. ἦν (ἐν ἀρχῇ ἦν... ὁ Λόγος ἦν... Θεὸς ἦν... Οὗτος ἦν...) κατὰ τινὰς τῶν ἐξηγητῶν χαρακτηρίζουσι τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν προαιώνιον παρὰ τῷ Θεῷ Πατρὶ ὑπαρξίν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐπιγῆς παρουσίας, ὅτε προσελάβετο Οὗτος καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν (στίχ. 14. ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.)

Στίχ. 3 Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Παρατακτικῶς καὶ ἀσυνδέτως ἐπισυνάπτεται ἕτερος χαρακτηρισμὸς τοῦ προαιωνίου Θεοῦ Λόγου. Δι' αὐτοῦ ὡς μεσίτου καὶ ἐκτελεστοῦ τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ (πρώτης αἰτίας καὶ πηγῆς τῶν πάντων) προήλθον εἰς τὸ εἶναι πάντα τὰ ὄντα οἷαςδήποτε τάξεως καὶ κατηγορίας (πνευματικά, ὑλικά κλπ.) οὐδαμῶς

(†) «Εἰπὼν ὅτι αἱ ἦν, καὶ ὅτι ἀχώριστος τοῦ Πατρὸς ἦν, καὶ ὅτι Θεὸς ἦν, ἀνεκεφαλαιώσατο συντόμως ὁμοῦ καὶ θαυμασίως, ἢν ἐξέθετο περὶ τούτου θεολογίαν, σύννοσιν ἡμῖν θεολογίας περὶ τοῦ Υἱοῦ παρασχόμενος» Ζιγ.

τέως ὑπάρχοντα (Περβλ. Παρ. Η'. 14 κ. ε. Ρωμ. 1Α' 36. Κολ. Α'. 16. Α'. Κορ. Η'. 6, Ἐβρ. Α'. 2.) «Τῶν γεννητῶν κἂν ὁρατὸν τι ἦ, κἂν νοητὸν, οὐδὲν χωρὶς τῆς τοῦ Υἱοῦ δυνάμεως εἰς τὸ εἶναι παρήχθη» Χρυσ. Ὁμ. Θεοφ. καὶ Ζιγ. Τὴν χρῆσιν τῆς διὰ (δι' αὐτοῦ) ὁ αὐτὸς Πατὴρ ἐξηγεῖται. «Δι' αὐτοῦ εἰρηται δι' οὐδὲν ἕτερον (τ. ἔ. οὐδαμῶς πρὸς δῆλωσιν τοῦ ὑποδεοῦς, ἐλαττώσεως) τίθεται, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀγέννητον ὑποπτεύσῃ τις τὸν Υἱόν.» Ὁμ. καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀφορμῶν καὶ ὁ Θεοφ. «Ἴνα μὴ ἀγέννητον καὶ ἀναρχὸν ὑπονοήσῃ εἶναι τὸν Υἱόν καὶ ἀντίθετον.» Περβλ. καὶ Ζιγ. γράφοντα. «Τινὲς δὲ λῆροι τὸ δι' αὐτοῦ πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ Υἱοῦ νενοήκασιν οὐ δημιουργίας, ἀλλ' ὑπουργίας ἐμπρατικὸν τοῦτο φάσκοντες εἶναι. Οὐκ' ἤδεισαν δέ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ἀδιαφόρως τοῦτο τάσσεται· φησὶ γὰρ ὁ Ἀπ. πιστὸς ὁ Θεὸς δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». (Α'. Κορ. Α'. 9.)

Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν, ὃ γέγονεν. Ὁ γέγονεν. Τ. ἔ. ὅπερ ἐδημιουργήθη καὶ οὕτως ἢ ἄλλως διδοχικῶς ὑφίσταται. Διὰ τῆς ταυτοσήμου ταύτης ἀρνητικῆς προτάσεως ἀναδεικνύεται ἔτι μᾶλλον ἢ δημιουργικῆ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὡς ἀποκλειστικῶς Αὐτῷ μόνῳ ἀνήκουσα, συνεκφραζομένης (διὰ τοῦ παρακ. γέγονεν, τ. ἔ. ἐγένετο καὶ ἐξακολουθεῖ ὑπάρχον) καὶ τῆς προνοητικῆς καὶ συντηρητικῆς Αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ κόσμου δυνάμεως καὶ ἐνεργείας (Ἐφ. Α'. 10. Κολ. Α'. 17. Ἐβρ. Α'. 3.) Διὰ τὸν πυκνὸν ἐν τῇ Π. Δ. (Βλ. ψαλμοὺς), συνήθη δὲ καὶ παρὰ τῷ Εὐαγγ. παραλληλισμὸν τῶν ἐννοιῶν (πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο - χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν) περβλ. Γ'. 16. Δ'.

50: Α'. Ἰω. Α'. 5. Β'. 4. 38. Κατ' ἄλλην σιζῖν τὸ ὄ-
 γέγονεν συνδέεται πρὸς τὰ ἐπόμενα, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ
 ζωὴ ἦν.

Στίχ. 4. Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν καὶ ἡ ζωὴ (αὐτὴ) ἦν
 τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων (εἶχε τ. ἔ. τὴν σημασίαν καὶ τὴν
 δύναμιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ φωτός διὰ τοὺς
 ἀνθρώπους). Παρατακτικῶς καὶ ἀσυνδέτως πρὸς τὰ ἡγούμε-
 να ἐπιφέρεται καὶ τρίτος χαρακτηρισμὸς τοῦ Λόγου, καθ'
 ὃν Οὗτος παρίσταται ὡς φορεὺς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνευ-
 ματικοῦ φωτός. Τῆς προαιωνίου (ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, στίχ. 1.),
 μὴ ὑποκειμένης εἰς θάνατον ζωῆς (πρβλ. Ε'. 40 ἵνα ζωὴν
 ἔχητε, ἐννοεῖται αἰώνιον ΣΤ'. 53. Γ'. 10 ΙΑ'. 25. κλπ.) καὶ
 τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας καὶ ἀγιότητος φορεὺς καθ' Ἐνα-
 τόν τε καὶ ἐν ἀναφορᾷ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἦτο καὶ εἶνε
 πάντοτε ὁ Λόγος Χριστὸς Ἰησ. (ΙΑ'. 6, Ἐβρ. ΙΓ'. 8.) Ἀλ-
 λά τοιοῦτος κατ' ἐξοχὴν παρέστη κατὰ τὴν ἐνανθρωπή-
 σιν Αὐτοῦ (πρβλ. Θ'. 5. ΙΒ'. 46.), καθ' ἣν ἔργῳ καὶ λόγῳ
 διεσκέδασε τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπικρατούσαν ἀχλὺν
 τῆς ἀγνοίας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πρὸς Αὐτὸν
 ἀγούσης ἠθικῆς ζωῆς, καὶ παρέσχεν οὕτω τὴν ἐν Θεῷ,
 τὴν ἀληθινὴν, τὴν ὄντως μακαρίαν, τὴν καὶ αἰώνιον ζωὴν.
 Τῆς ζωῆς ταύτης μέτοχοι ἤδη καθίστανται (θὰ καταστῶσι
 δὲ πλήρως καὶ τελείως μετὰ τὸν φυσικὸν θάνατον) οἱ πι-
 στεύοντες εἰς Χριστὸν καὶ τῷ θελήματι αὐτοῦ ἀκολου-
 θοῦντες (Ι. 14-17, Ε'. 21. ΣΤ'. 27. 33. 40. 50.) «Τὸ τῆς
 ζωῆς ὄνομα ἐνταῦθα οὐ τῆς δημιουργίας μόνον ἐστίν, ἀλλὰ
 καὶ τῆς προνοίας, τῆς κατὰ τὴν διαμονήν. Καὶ τὸν περὶ
 τῆς ἀναστάσεως δὲ λόγον προκαταβάλλεται ἡμῖν. Τῆς γὰρ
 ζωῆς παραγενομένης πρὸς ἡμᾶς λέλυται τοῦ θανάτου τὸ
 κράτος.» Χρυσ. «Ζωὴν δὲ ὁ Εὐαγγ. ὀνομάζει τὸν Κύριον

ὡς τὴν τῶν ἀπάντων ζωὴν συνέχοντα, ἀλλὰ καὶ ὡς τῆς
 πνευματικῆς ζωῆς πρόξενον πᾶσι τοῖς λογικοῖς» Θεοφ. «Οὐ
 μόνον αὐτὸς τὰ πάντα παρήγαγεν, ἀλλὰ καὶ συντηρεῖ
 εἰς τὸ διαμένειν» Ζιγ. «Καὶ ποταπὸν εἶπέ μοι τοῦτο τὸ φῶς;
 Οὐ τοιοῦτον αἰσθητὸν, ἀλλὰ νοητὸν, τὴν ψυχὴν φωτίζων»
 Χρυσ. Ὁμοίως ὁ Θεοφ. ἐπισυνάπτων. «Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι
 τῶν ἀνθρώπων μόνον ἐστὶ φῶς, ἀλλὰ πάντων ἀνθρώπων.
 Πάντες γὰρ ἄνθρωποι, καθ' ὃ νοῦν ἐλάβομεν καὶ λόγον
 παρὰ τοῦ κτισαντος ἡμᾶς, Λόγου, κατὰ τοῦτο λεγόμεθα
 φωτισθῆναι ὑπ' Αὐτοῦ. Ὁ γὰρ λόγος ὁ δοθεὶς ἡμῖν, δι'
 ὃν καὶ λογικοὶ καλούμεθα, φῶς ἐστίν, ὀδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὰ
 πρακτέα καὶ τὰ μὴ πρακτέα», δι' ὧν ἀναμνησθεὶ τὴν φι-
 λосоφικὴν τοῦ λόγου ἐκβολήν, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ζιγ. ση-
 μειοῦται. «Καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων,
 ὡς φωτίζον τὸν νοῦν αὐτῶν καὶ ὀδηγοῦν ἀπὸ τῆς πλάνης
 εἰς τὴν ἀλήθειαν».

Στ. 5. Ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὸ ὕλικόν φῶς, ὅπερ τεί-
 νει νὰ διαλύσῃ τὰ σκότη, τὴν ἐπικράτησιν πανταχοῦ ἐπι-
 διώκοντα, ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ
 φωτός, παλαίοντος κατὰ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς κακίας,
 εἰκότως λίαν ἐκπροσωποῦμένων διὰ τοῦ ζοφεροῦ σκό-
 τους (Πρβλ. Ἐφ. Ε' 8. ἢτε ποτὲ σκότος, ἅτε Ἐθνικοὶ,
 ζῶντες ἐν τῇ θερησκευτικῇ πλάνῃ καὶ τῇ ἠθικῇ ἐκλύσει).
 Τὸ διὰ τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐκλάμψαν
 πνευματικὸν φῶς δὲν ἐσβέσθη, ἐξακολουθεῖ σελαγίζον
 (φαίνει, ἀμεταβάτως), καθ' ὃν χρόνον γράφει ὁ ἱ. Εὐ-
 αγγ., διὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν
 Ἀποσ., τῶν δεξαμένων τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Ἁγ. Πνεύμα-
 τος (ΙΑ' 26 ΙΕ' 26 ΙΣΤ' 15) οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν

διαδόχων αὐτῶν καὶ διὰ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καθόλου (Πρβλ. Γ' 16 ΙΑ' 52. ΙΒ' 32).

Καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. Μετ' αἰσθημάτων θριαμβευτικῆς ἀγαλλιάσεως ἀποβλέπει ὁ ἱ. Εὐαγγ. πρὸς τὴν ματαίωσιν πάντων τῶν μέσων τῶν μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν γράφει, τεθέντων ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ σκότους εἰς ἐφαρμογὴν πρὸς ἀπόσβεσιν τοῦ διαχυθέντος ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ φωτός. Οὔτε ὁ θάνατος Αὐτοῦ περιεγένετο, οὔτε ἡ πλάνη, ἀλλ' ἔστι φαιδρὸν πανταχοῦ καὶ λάμπει (τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐρμηνεύει ἐνταῦθα τὸ φῶς ὁ ἱ. Πατὴρ) μετὰ τῆς οικείας ἰσχύος, οὐκ ἐμφιλοχωροῦν ταῖς φωτισθῆναι μὴ βουλομέναις ψυχαῖς». Χρυσ. Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ σκότους δὲν προσφικεῖσθαι (οὐ κατέλαβον. Πρβλ. στίχ. 10 καὶ 11) τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φῶς, τῆς ἠθικῆς αὐτῶν φύσεως ἀντιτιθεμένης πρὸς τὸν ἅγιον αὐτοῦ χαρακτήρα (Γ' 20).

Στίχ. 6—18. Ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Λόγου (γενικώτερον καὶ μᾶλλον ἀορίστως, στίχ. 6—13 μεριώτερον καὶ μᾶλλον ὀρισμένως, στίχ. 14—18), διαπιστουμένη ὑπὸ τῆς ἐπισήμου μαρτυρίας τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ ἡ σημασία καὶ σπουδαιότης αὐτῆς (τῆς ἐνσάρκωσης) διὰ τοὺς πιστεύοντας, οἵτινες ἔχουσιν ἐν Χριστῷ τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θελήματος Αὐτοῦ. (στ. 14. 18). Καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ γέννησιν (στ. 13. 14) τὴν ἠθικὴν ἀλλοίωσιν ἀνακαίνοισιν (στ. 16.) ἐγγυωμένην τὴν αἰώνιον μακαρίαν ζωὴν.

Στίχ. 6. Ἐγένετο ἄνθρωπος κλπ. Διὰ τοῦ ἀορίστου τούτου τρόπου τοῦ λέγειν ἐπιστᾶται ἐπὶ πλέον ἢ προσοχὴ ἐπὶ τὸν ἄλλως γνωστὸν τοῖς ἀναγνώσταις Ἰω. τὸν Βαпти-

στήν. Διὰ τοῦ ἐγένετο δὲ σαφῶς ἀντιπαράτίθεται ἢ ἐν χρόνῳ ἐμφάνισις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἄχρονον (ἦν στ. 1) ὑπαρξίν τοῦ Λόγου». Τὸ ἐγένετο οὐ τῆς εἰς τὸ εἶναι παρόδου δηλωτικόν, ἀλλὰ τῆς ἀποστολῆς ἐστὶν αὐτῆς». Χρυσ. Ἀπειταλμένος παρὰ Θεοῦ. Μὴ προελθὼν ἄρα εἰς μέσον οἰκοῦν, ἀλλὰ πιστωθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ τὸ ἔργον, ὅπερ ἀνέλαβε (Πρβλ. στ. 33)». Μὴδὲν λοιπὸν ἀνθρώπινον εἶναι νόμιζε τῶν λεγομένων». Χρυσ. Θεοδ. Ὄνομα αὐτῷ Ἰω. Κατ' Ἑβραϊσμὸν (Πρβλ. καὶ Γ', 1). Τὸ Ἑβραϊκὸν ὄνομα Ἰω. ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ Ἑλλήν. Θεόδωρος, προκρίνεται δὲ τὴν σήμερον ἢ δι' ἐνὸς ἡμερῶν γραφῆ αὐτοῦ.

Στ. 7. Οὗτος. Ὁ ἐν τῷ προηγουμένῳ στίχῳ ὀνομασθεὶς καὶ χαρακτηρησθεὶς Ἰω. ὁ Πρόδρομος. Ἰστορ. εἰς μαρτυρίαν Ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν ἀνθρώπων, ὅπως μαρτυρήσῃ. Καθορίζεται γενικῶς ὁ σκοπὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστολῆς τοῦ Προδρόμου. Περὶ τοῦ φωτός. Προσδιορίζεται τὸ ἀντικείμενον τῆς μαρτυρίας, ὅπερ δὲ ἦτο τὸ φῶς, περὶ οὗ ἀμέσως ἀνωτέρω (στίχ. 4, 5) ὁ ἱ. Εὐαγγ. εἶπεν, ἄλλαις λέξ. ὁ Χριστός. Ἴνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ. Ὁ σκοπὸς τῆς μαρτυρίας τοῦ Βαπτιστοῦ. Πάντες. Οἱ πρὸς οὓς ἐγένετο ἡ μαρτυρία αὐτοῦ (τοῦ Βαπτ.), ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ οὕτως ἢ ἄλλως κατόπιν λαμβάνοντες γνῶσιν τῆς μαρτυρίας ταύτης (Πρβλ. στίχ. 15). Πιστεύσωσιν. Διηλόν. ὅτι τῷ Ἰησοῦ, ὃς τὴν ἐμφάνισιν ὡς τοῦ φωτός διεπίστωσεν ὁ Βαπτ. συνωδᾷ τῇ γενομένη αὐτῷ ἀπὸ Θεοῦ ἀποκαλύψει. (Πρβλ. στίχ. 33). Ἄλλα τῆς πίστεως ταύτης ἀναγκαίως εἶχεν, ὅπως προηγηθῆ ἡ μετάνοια, ἥτις προϋποτίθεται μὲν ἐνταῦθα, ρητῶς δὲ μνημονεύεται ἐν τῷ κήρυγματι τοῦ Προδρ. παρὰ τοῖς ἄλλοις ἱ. Εὐαγγ. (Ματθ. Γ' 11. Μαρκ. Α' 4 Λουκ. Γ' 3 Πρβλ. ἐπίσης Πρξ. ΙΘ' 4). Ὁ Θεοσ. σχετικῶς σημειοῦται «Ἄρα οὖν καὶ πάντες

ἐπίστευσαν δι' Αὐτοῦ ; Οὐχί. Πῶς οὖν φησὶν ὁ Εὐαγγ. σημειοῦται ἵνα πάντες πιστεύσωσι. "Ὅσον τὸ ἐπ' ἐκείνῳ, διὰ τοῦτο ἐμαρτύρησεν, ἵνα πάντας ἐλκύσῃ. Ὁμ. Ζιγ.

Στίχ. 8. Καίτοι ἐκ τῶν ἀνωτέρω (στίχ. 6. 7) σαφῶς δῆλον, ὅτι οὐδόλως ἦτο αὐτὸς ὁ Βαπτιστῆς τὸ φῶς, ὁ ἰ. Εὐαγγελιστῆς θεωρεῖ ἀναγκαῖον, ὅπως ἐπιμελήσῃ ἐτι μᾶλλον εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην, διαστελλῶν οὕτω ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς τὸν Βαπτιστὴν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ ὅς ἦν τὸ φῶς, καθ' ὃν χρόνον ὁ Βαπτιστῆς ἦτο μόνον μάρτυς τῆς ἐμφανίσεως καὶ παρουσίας ἐν τοῖς ἀνθρώποις τοῦ φωτός. "Ὅθεν τὸ ἄλλ' (ἐγένετο, πρβλ. στίχον 6) ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ὑποτίθεται, ὅτι ὁ ἰ. Εὐαγγελιστῆς εἶχεν ὑπ' ὄψει πρόσωπα ὑπερεκτιμῶντα τὸν Βαπτιστὴν καὶ μέχρι τινὸς παραβάλλοντα αὐτὸν πρὸς τὸν Χριστὸν αὐτόν. Πρβλ. καὶ στίχον 20. Γ') 26 κ. ε. Πράξεων ΙΘ' κ. ε.). Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ἢ ἐπιμονὴ τοῦ ἰ. Εὐαγγελιστοῦ εἰς τὴν δῆλωσιν, ὅτι οὐκ ἦν ὁ Βαπτιστῆς τὸ φῶς ἀφορμὴν ἔχει τὴν σφαιερὰν ἰδέαν, ἣν εἶχεν αὐτὸς οὗτος σχηματίσῃ περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ ὡς τοῦ φωτός, ἦν καὶ θεωρεῖ διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον, ὅπως ἀναίρεσῃ καὶ ἀποτρέψῃ καὶ πάντα ἄλλον ἀπ' αὐτῆς. Κατὰ τὸν Χρυσόστομον. «Ἐπειδὴ ὡς τὰ πολλὰ παρ' ἡμῖν μελλῶν ὁ μαρτυρῶν τοῦ μαρτυρουμένου καὶ ἀξιοπιστότερος πολλάκις εἶναι δοκεῖ... τὴν πονηρὰν ταύτην ὑπόψιν ἀναίρει». Παράβαλε Ζιγ. καὶ Θεοφ., ὅς ἐπι τούτοις παρατηρεῖ. «Φῶς μὲν εἰποιμεν ἕκαστον τῶν ἁγίων· τὸ φῶς δὲ οὐκ ἂν εἰποιμεν μετὰ τοῦ ἁρθρου... τὸ φῶς κυρίως, ἀλλὰ φῶς κατὰ μετοχὴν, ἔχον τὴν λάμψιν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός».

Στίχ. 9. Δηλοῦται ἢ πρὸς τὴν ἐπίσημον ἐμφάνισιν τοῦ Βαπτίσματος καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ περὶ τοῦ φωτός (στ.

6.7) χρονικὴ σχέσις τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ τοῦ φωτός, ἀντιτίθεται δ' ἅμα ἡ φύσις καὶ ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ πρὸς τὸ οἶον· δήποτε ἄλλο φῶς, καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις πρὸς τὸ ἀπὸ τοῦ Βαπτίσματος προῖόν. Καθ' ὃν χρόνον ἄλλαις λέξεσι παρήλθεν εἰς μέσον κηρύττων περὶ τοῦ φωτός ὁ Βαπτιστῆς, τοῦτο, ὃν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἦν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἦν ἐν τῷ ἐρχεσθαι εἰς τὸν κόσμον, ἐν τῷ ἐμφανίζεσθαι δημοσίᾳ. Κατὰ ταῦτα τὸ ἦν συνδέεται μετὰ τῆς μετοχῆς ἐρχόμενον καὶ ἀποτελεῖ περιφρασιν (συνήθη παρὰ τῷ ἰ. Εὐαγγελιστῇ Β' 6, Γ' 23. Γ' 40. Β' 6. ΙΑ' 1. κλπ.), παριστάσαν δὲ ζωηρότερον καὶ ἐμφρατικώτερον τὴν ἐννοίαν τοῦ ἤρχετο. Οἱ ἀρχαῖοι Ἐξηγηταὶ (Χρυσ. Θεοφ. Ζιγ.), καὶ τῶν νεωτέρων τινές, ἀναφέροντες τὴν μετοχὴν ἐρχόμενον εἰς τὴν λέξιν ἄνθρωπον, τὴν φράσιν ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν ἐρμηνεύουσιν ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς προαιωνίου υπάρξεως τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ὑφ' ἣν ἐννοίαν δηλαδὴ κεῖται τὸ ἦν ἐν τοῖς πρώτοις στίχοις, τὴν ἐνταῦθα μνείαν (ἐπανάληψιν) τῆς ἀνάρχου υπάρξεως δικαιολογοῦντες ὁ μὲν Χρυσόστομος ὡδε· «Ἐπειδὴ ἄνω (στ. 6, 7 δηλ.) περὶ τοῦ Ἰωάννου διαλεγόμενος ἔλεγεν, ὅτι ἦλθεν ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, καὶ ὅτι νῦν ἀπεστάλη ἵνα μὴ τις ταῦτα ἀκούων διὰ τὴν τοῦ μαρτυροῦντος πρόσφατον παρουσίαν καὶ περὶ τοῦ μαρτυρουμένου τοιαύτην ὑπόνοιαν λάβῃ ἀνήγαγε τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς τὴν ἐπέκεινα πάσης ἀρχῆς παρέπεμψεν ὑπαρξίν, τὴν οὐδαμοῦ λήγουσαν οὐδὲ Ἰσταμένην». Χρυσοστ. ὁ δὲ Θεοφ. «Μᾶλλον εἰπεῖν περὶ τῆς ἐνοάρκου οικονομίας τοῦ Μονογενοῦς, ὅτι ἦλθεν εἰς τὰ ἴδια, ὅτι σὰρξ ἐγένετο· ἵνα τοίνυν μὴ νομίση τις, ὅτι πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι οὐκ ἦν, τούτου ἕνεκα ἀνάγει τὴν διάνοιαν ἐπι τὴν ἐπέκεινα πάσης ἀρχῆς ὑπαρξίν». Κατ' ἄλλην νεωτέρων τινῶν ἐκδοχὴν, ἢ

φράσις ἢν ἐρχόμενον ἀναφέρεται εἰς τὸν πρὸ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας χρόνον, καθ' ὃν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἦν ἐν τῷ ἐρχεσθαι, πόρωθεν τρόπον τινά ἦσαν ἀκουστά τὰ βήματα τῆς προσελεύσεως αὐτοῦ, καὶ αἰσθητὰ τὰ ἔχνη τῆς διαχειομένης λάμπσεως αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην κατὰ τινὰς δέον γὰ ἐπισταθῆ ἢ προσοχὴ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς παρατεινομένης προσελεύσεως ἢν ἐρχόμενον, ἐκφραζομένης κυριῶς διὰ τοῦ ἐρχόμενον, οὐχ ἦττον δ' ὅμως καὶ τῆς διαρκοῦς υπάρξεως, ἦν ἐκφράζει τὸ ἢν. Ὑπάρχουσι τέλος καὶ οἱ ἐκδεχόμενοι τὸ ἢν ὡς συνδετικόν, καὶ ὑπονοοῦντες ἐκ τῶν ἀνωτέρω τὸ ὑποκείμενον τῆς προτάσεως, ἄλλοι ἄλλως, συνήθως δὲ ἐκ τῆς φράσεως περὶ τοῦ φωτός (στ. 8) τὸ φῶς (τοῦτο, περὶ οὗ ἦλθεν ἵνα μαρτυρήσῃ ὁ Βαπτιστὴς μὴ ὢν αὐτός) ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Κατὰ τὴν συνήθη παρὰ τῷ Ι. Εὐαγγελιστῇ (Δ' 23. Στ'. 32 ΙΗ' 9.) χρῆσιν τῆς λέξεως ἀληθινός δηλοῦται τὸ ἀληθές καὶ γνήσιον φῶς, τὸ ἀνταποκρινόμενον πλήρως καὶ τελείως πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ φωτός, καὶ ἀντιτίθεται ἄρα οὐχὶ πρὸς τὰ ψευδῆ φῶτα, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἀτελεῖ καὶ παροδικά. Συνωδὰ τῇ τοιαύτῃ αὐτοῦ φύσει τὸ φῶς τοῦτο φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, δεκτικόν, ὡς εἰκός, τοῦ αὐτοῦ φωτισμοῦ. «Εἴ τινες ἐκόντες τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς μύσαντες μὴ βούλοιντο παραδέξασθαι τοῦ φωτός τούτου τὰς ἀκτῖνας, οὐ παρὰ τὴν τοῦ φωτός φύσιν ἢ σκότους ἐκείνων, ἀλλὰ παρὰ τὴν κακουργίαν τῶν ἐκόντι ἀποστεροῦντων ἑαυτοὺς τῆς δωρεᾶς». Χρυσόστομος. Τοῦ ἢν ἐρχόμενον ἀναφερομένου εἰς τὸν χρόνον τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας, ἢ διὰ τοῦ φωτίζει ἐκφραζομένη ἐνέργεια αὐτοῦ ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τοῦτον, καὶ χαρακτηρίζει τὸ πλήρωμα τοῦ διὰ τῆς ἐπιφανείας ταύτης ἀνάσσαντος φωτι-

σμοῦ. Κατὰ τὰς ἐκδοχάς, καθ' ὅσας τὸ ἢν ἐρχόμενον ἀναφέρεται εἰς τὸν προτοῦ χρόνον, ἐπεκτείνεται κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν χρόνον τοῦτον ἢ ἐνέργεια τοῦ φωτίζει, δηλοῦντος, ὡς εἰκός, τότε τὸ ἀτελὲς μέτρον τῆς φωτιστικῆς ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐνεργείας τοῦ λόγου. Οὕτως ὁ Θεοφ. καίπερ εἰς τὸν ἔμμεσον μόνον φωτισμὸν περιόριζων τὸ ρῆμα φωτίζει σημειοῦται «Ὅσον τὸ ἐφ' ἑαυτῶ πάντας φωτίζει. Εἰπέ γάρ μοι, οὐ πάντες λογικοί; οὐ πάντες γινώσκοντες τὸ καλὸν καὶ τοῦναντίον; οὐκ ἔχοντες δύναμιν ἐννοῆσαι ἀπὸ τῶν κτισμάτων τὸν Κτίστην;». Ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Παράβαλε Γ' 19. ΙΒ' 46. Τὸ ἐρχόμενον, ἢν ἐρχόμενον (τὸ φῶς), ὅπερ δηλοῖ ἦν ἐν τῷ ἐρχεσθαι, ἤρχετο, ἐξηγοῦνται τινὲς μελλοντικῶς, τ. ἔ. καθ' ὃν χρόνον ἐνεφανίσθη εἰς τὸ κήρυγμα ὁ Βαπτιστὴς ἐμελλεν ἐρχεσθαι. Πρὸς ταῖς ρηθείσας δὲ ἀποδόσει τῆς μετοχῆς ταύτης εἰς τὸ ἢν καὶ τὸ ἄνθρωπον ἀναφέρεται αὕτη ὑπὸ τινῶν εἰς τὸ ὅ (φωτίζει πάντα ἄνθρωπον) ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

Στιχ. 10. κ. ε. Περιγράφεται ἢ πρὸς τὸ φῶς (τὸν Χριστὸν), ἐφανισθῆν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, συμπεριφορὰ αὐτῶν καθόλου, καὶ δὴ τῶν Ἰουδαίων. Ἐν τῷ κόσμῳ ἢν. Ἐν τῇ γῆ καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἢν ἀναφέρεται εἰς τὸν χρόνον τοῦ κηρύγματος τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ εἰς τὸν μετὰ τὴν φυλάκισιν καὶ ἀποκεφάλισιν. Καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἐπαναλαμβάνεται ἢ ἔννοια τοῦ στίχου ὅπως καταστῆ συμφανεστέρη ἢ ἀντίθεσις τῆς συμπεριφορᾶς τῆς πλειονότητος τῶν ἀφοραίων αὐτοῦ. Καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Καὶ ὅμως «τὸν ποιητὴν οὐκ ἔγνωσαν τὰ ποιήματα» | Ζιγ. Ὁ κόσμος τῶν (ἀνθρώπων) γενικῶς εἰπεῖν δὲν ἐγνώρισεν αὐτὸν ὡς τοιοῦτον, ὡς

δημιουργόν, ὡς ζῶν καὶ φῶς. Οὔτε ἡ μαρτυρία τοῦ Βαπτιστοῦ, οὔτε τὰ θεῖα λόγια καὶ τὰ διὰ τῶν χειρῶν Αὐτοῦ τελούμενα ἐξαισία ἔργα, ἰσχυσαν νὰ διανοίξωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ (τοῦ κόσμου) πρὸς τοῦτο (πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν δηλ. καὶ ἀποδοχὴν τοῦ Ἰησοῦ). "Ὅτι οἱ ἄνθρωποι καθόλου, καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ Ἰουδαῖοι, περὶ ὧν ἀμέσως ὁ λόγος, ἠδύνατο νὰ γνωρίσωσι τὸν Ἰησοῦν ὁποῖος ἦτο, καὶ ὅτι ἄρα ὑπέχουσι εὐθύνην, διὰ τοῦτο, λανθάνει σαφῶς ἐν τοῖς συμφοραζομένοις (ιδίᾳ ἐν τῷ οὐ παρέλαβον). **Αὐτῶν.** Ἀντὶ Αὐτὸ (τὸ φῶς), διότι νοεῖται (ὑπὸ τὸ φῶς) ὁ Χριστός. Οἱ ἀρχαῖοι Ἐξηγηταὶ (Χρυσόστομος, Θεοφ., Ζιγ.), καὶ τῶν νεωτέρων τινὲς, ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ὁ λόγος ἐν τῷ παρόντι στίχ. περὶ τοῦ πρὸ τῆς ἐνοσαρκώσεως χρόνου, περὶ τῆς κατὰ τοῦτον ἡμέσεως ἢ ἀμέσου παρουσίας καὶ ἐνεργείας τοῦ Λόγου ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ περὶ τῆς καθόλου εἰπεῖν μὴ ἀναγνωρίσεως Αὐτοῦ ὑπ' αὐτῶν. Οὕτω ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ «Ὅταν οὖν ἐγκαλῶσιν ἡμῖν Ἕλληνας ταῦτα λέγοντες· τί τὸν ἐμπροσθεν χρόνον ἐποίησε Χριστός; . . . ἐροῦμεν, ὅτι καὶ πρὸ τούτου ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ προσεβίβη τῶν ἔργων Αὐτοῦ, καὶ γνώριμος τοῖς ἀξίοις ἅπασιν ἦν». Ὁμ. Θεοφ. καὶ Ζιγ. Καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Ὁ Χρυσόστομος σημειοῦται «Κόσμον τὸ πλῆθος φησι τὸ διεφθαρμένον καὶ τοῖς γήϊνοις προσεσχηκὸς πράγμασι, τὸν χυδαῖον καὶ ταραχώδη καὶ ἀνόητον ὄχλον». Καὶ κατωτέρω «Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι οὐδεὶς αὐτὸν ἔγνω, ἀλλ' ὅτι ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, τ. ἔ. οἱ τῷ κόσμῳ μόνον προσηλωμένοι καὶ τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦντες ἄνθρωποι». Ὁμοίᾳ περὶ τῆς λέξεως γράφει καὶ ὁ Θεοφ. καὶ ὁ Ζιγ., ἐπισυναπτῶν «Κόσμον ἐνταῦθα λέγει τοὺς... τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασι προστετηκότας καὶ μηδὲν ὑπὲρ ταῦτα νοῆσαι δυναμένους». Δῆλη ἡ καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαι-

ους Ἐξηγητὰς χρῆσις τῆς λέξεως κόσμος ἐνταῦθα ἐν τῇ ἠθικῇ λεγομένη σημασίᾳ αὐτῆς. Καθότι ἡ λέξις κόσμος πρὸς τῇ ἀμέσῳ, κυρίᾳ οὕτως εἰπεῖν, σημασίᾳ αὐτῆς, καθ' ἣν αὕτη δηλοῖ τὸ σύμπαν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς γῆς (Ματθαῖος ΚΔ' 21. ΚΕ' 34. Λουκ. ΙΑ' 50. Ἰω. Α' 10. ΙΖ' 5, 24. Ρωμ. Α' 20) ἢ μερικώτερον τὴν γῆν μετὰ τῶν κατοικούντων αὐτὴν ἀνθρώπων (Ματθαῖος Ε' 14. ΙΙ' 38 Μάρκου ΙΣΤ' 15. Ἰωάννου Α' 10 ΣΤ' 14. ΙΑ' 27. Ρωμ. Ε' 12. 13 Β' Κορ. Α' 12 κλπ.), ἀπαντᾷ παντὰ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ καὶ ἐν εἰδικωτέροις σημασίᾳ (μεταφορικῇ τῶν τινῶν, ἠθικῇ), καθ' ἣν δηλοῦται ὁ κόσμος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ὕλικου καὶ παροδικοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος (Γαλ. Δ' 3. ΣΤ' 14. Κολ. Β' 8. 20.), ἢ πολὺ συνηθέστερον οἱ ἄνθρωποι, καθ' ὅσον ἐμφοροῦνται ἰδιαιτέρου τινὸς πνεύματος (φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων), ὅπερ καλεῖται πνεῦμα τοῦ κόσμου τούτου (Α' Κορ. Β' 12), καὶ ὅπερ ἀποτελοῦν κατ' οὐσίαν προσήλωσιν εἰς τὰ γήϊνα ἐμφαίνεται ποῦ μὲν ὡς σκοτισμὸς τοῦ νοῦ πρὸς ἐκτίμησιν καὶ ἀποδοχὴν τῆς θείας ἀληθείας (Ἰω. Α' 10. ΙΔ' 17. Α' Κορ. Α' 20. 21. Γ' 17), ποῦ δὲ ὡς διαφθορὰ τῆς καρδίας, ρεπούσης πρὸς τὴν ἀμαρτίαν (Ἐφ. Β' 2. Α' Ἰωάν. Β' 15—17. Ἰακώβου Α' 27. Δ' 4 κλπ.). Ἐντεῦθεν ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ κόσμου ὡς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Διαβόλου (Ἰωάν. ΙΒ' 31. Α' Ἰω. Δ' 4. Ε' 19), καὶ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν ἐκ τοῦ κόσμου (Ἰωάννου Η' 23), ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας, ἢ τοῦλάχιστον ἀδιαφόρων (Ἰωάννου Ζ' 7. ΙΣΤ' 20. 23. Α' Ἰωάννου Γ' 1. 13. Δ' 4. 5) καὶ τῶν μὴ ἐκ τοῦ κόσμου, τῶν πιστῶν (Ἰω. ΙΕ' 19. ΙΖ' 14), τῶν φωτισθέντων τῷ φωτὶ τῆς θείας ἀληθείας καὶ ἀγιασθέντων τὴν καρδίαν. Ἀλλ' ὧν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὁ κόσμος ἀντικείμενον τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ, εἶνε οὐχ ἦττον

καὶ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς σωτηριώδους Αὐτοῦ ἐνεργείας (Ιω. Α'. 29. Γ'. 16-19. Δ'. 42. ΣΤ'. 33. 51. Η'. 12. 26, Θ'. 5. ΙΒ'. 46. 47).

Στιχ. 11. Ὑπὸ τὰ ἴδια κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην νοητέα ἢ Παλαιστίνη, ἢ Ἰουδαία ὡς «γῆ Κυρίου» (Ὡσ. Η'. 3. κλπ.) ὡς γῆ τοῦ Ἰαχωβά, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τοῦ Μονογενοῦς Αὐτοῦ Υἱοῦ (Β'. 16). Οὕτω ὁ λόγος χωρεῖ ἀπὸ τοῦ γενικωτέρου (ὁ κόσμος, στ. 10) εἰς τὸ μερικώτερον, καὶ ἡ ἀντίθεσις καθίσταται συμφανεστέρα καὶ τραγικώτερα. Κατ' ἄλλην γνώμην ὑπὸ τὰ ἴδια νοεῖται αὐθις ὁ κόσμος (στ. 10) ὡς ἴδιον κτίσμα καὶ κτῆμα τοῦ Θεοῦ. Ἀμφοτέρων τῶν γνώμων μνημονεύουσι καὶ οἱ ἀρχ. Ἐξηγ. Τούτων ὁ Θεοφ. σημειοῦται. «Ἴδια δὲ Αὐτοῦ ἢ τὸν ὅλον κόσμον νοήσεις, ἢ τὴν Ἰουδαίαν, ἣν ἐξελέξατο ὡς σχολίσιμα κληρονομίας καὶ ὡς μερίδα καὶ ὡς παρουσιασμὸν Αὐτοῦ.» καὶ οἱ ἴδιοι. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς, ὡς ἐκλεκτὸς λαὸς τοῦ Θεοῦ (Ἐξ. ΙΘ'. 5, Δευτ. Ζ' 6. κλπ.) ἀρὰ δὲ καὶ τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. ΙΣΤ' 15. ΙΖ' 10) «Ἰδίους Ἰουδαίους λέγει ὡς λαὸν περιούσιον ἢ καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὑπ' Αὐτοῦ γεγεννημένους» Χρυσ. Εἴπερ τις καὶ ἄλλος οἱ Ἰουδαῖοι κατ' ἐξαιρετικὸν τινὰ τρόπον δι' αἰῶνων οἰκαῖοι τῷ ἀληθινῷ Θεῷ, παρασκευασθέντες δὲ ὑπ' Αὐτοῦ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, ὄφειλον ὑπὲρ τῶν χειρῶν νὰ ὑποδεχθῶσι τὸν Ἰησοῦν ἐν μέσῳ αὐτῶν γεννηθέντα καὶ πᾶσαν τὴν ἐπὶ γῆς ἐνεργίαν Αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτῶν καθιερώσαντα. Ἀντὶ τούτου οὗτοι ἐν τῇ μεγάλῃ πλειονότητι αὐτῶν οὐ μόνον ἠργήθησαν Αὐτὸν (οὐ παρέλαβον), ἀλλὰ καὶ ἐσταύρωσαν (ΙΘ. 15 κ. ἔ.) ὅπερ προὑποτιθεῖς γνωστὸν ὁ ἱ. Εὐαγγ. παρασιωπᾷ. Οὐχ ἦντιον δὲν ἦτο ἀγνωστὸς τῷ Θεῷ ἢ ἀπιστία αὐτῆ τῶν Ἰουδαίων παρὰ

τὴν ἐξαιρετικὴν περὶ αὐτῶν πρόνοιαν Αὐτοῦ. Ταύτην Οὐτός καὶ προεῖπε διὰ τῶν Προφητῶν Αὐτοῦ (ΙΒ' 38 κ. ἔ.).

Στιχ. 12. 13. Ὅσῳ σκιερὰ καὶ πένθιμος ἡ εἰκὼν, ἦν διαζωγραφοῦσιν οἱ στ. 10—11, τόσῳ φωτεινὴ καὶ παρήγορος ἡ τῶν παρόντων στίχων.

Στιχ. 12. Πρὸς τὸν κόσμον καθόλου, καὶ πρὸς τὴν μεγάλην πλειονοψηφίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τὴν μὴ ἀναγνωρίσασαν καὶ ἀποκρούσασαν τὸν Ἰησοῦν, ἀντιτίθενται οἱ ἀποδεξάμενοι Αὐτὸν ἐκ τε τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἐθνικῶν (κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι, βαθμηδὸν πλείονες), εἰς οὓς, διὰ τοῦτο, διὰ τὴν εἰς Αὐτὸν πίστιν (ἔλαβον), παρέσχεν (ἔδωκεν), ἀποβαλόντας διὰ τῆς ἁμαρτίας, τὸ μέγα καὶ ἐξαιρετικὸν δικαίωμα καὶ τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν(1) (ικανώσας αὐτοὺς πρὸς τοῦτο διὰ τῆς χάριτος Αὐτοῦ) νὰ καταστῶσι δημιουργήματα (ὄν τρόπον τὰ νεογέννητα τέκνα) μέτοχα τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ (τέκνα Θεοῦ). «Τοσαύτη τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ἡ ἰσχὺς, τοσαύτη τῆς χάριτος ἡ ὑπερβολή. Καὶ καθάπερ ἡ τοῦ πυρὸς φύσις τῇ τῶν μετάλλων ὁμιλήσασα γῆν χρυσὸν ἀπὸ γῆς εὐθέως ἐποίησεν, οὕτω δὴ καὶ πολλῶ μᾶλλον ἀντὶ πηλίνων χρυσοῦς τὸ βάπτισμα ἐργάζεται.» Χρυσ. Διὰ τῆς ἀπολύτου συντάξεως ὁσοὶ ἔλαβον αὐτὸν (ἀντὶ τοῖς λαβοῦσιν αὐτὸν), ἀποκαθισταμένης εἰς τὴν ὁμαλὴν συντακτικὴν πλοκὴν διὰ τοῦ αὐτοῖς (ἔδωκεν αὐτοῖς),

(1) Ἄλλοι Ἐξηγ. περιορίζουσι τὴν σημ. τῆς λέξεως (ἐξουσία) ἐν τῇ ἑτέρᾳ τῶν δύο τούτων σημασιῶν. Ἀπαντῶσα ἐν τῇ Κ. Δ. ἡ λέξις ἐξουσία δηλοῖ ἐν αὐτῇ ὅτε μὲν τὸ δικαίωμα (Β' Θεοσ. Γ' 9), ἄλλοτε τὴν δύναμιν (Μτθ. Θ' 8 Μρκ. Γ' 15), ἄλλοτε τὴν ὑπεριέραν ἀρχὴν, τὸ ἀξίωμα (Ματθ. Η' 9. ΚΗ' 18), ἢ τὴν ἐπικράτειαν (Λουκ. ΚΓ' 7), ἢ τὸν ἀρχοντα (Λουκ. ΙΒ' 11. Ρωμ. ΙΓ' 1 κ. ἔ.).

ἀναδεικνύεται ἢ κατ' ἄτομον πίστις (ἴσοι). Τὴν φράσιν ἴσοι ἔλαβον αὐτὸν Ἐξηγ. τινες ἐρμηνεύουσιν οὐχὶ ταυτοσημῶς καὶ οὐσίαν πρὸς τὴν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς σημαίνουσιν τὴν προθυμίαν μόνον πρὸς τὸ πιστεῦσαι. Εἰς τοὺς τὴν προθυμίαν ταύτην ἐπιδείξαντας (ἴσοι ἔλαβον αὐτὸν) παρέσχεν (ὁ Χριστὸς), κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, τὸ δικαίωμα νὰ καταστῶσι τέκνα Θεοῦ, διότι οὗτοι πιστεύουσι (διότι ἄλλαις λέξ. τῇ προθυμίᾳ πρὸς τὸ πιστεῦσαι ἐπακολουθεῖ ἡ πίστις αὐτῇ) εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἡ δὲ πίστις εἶνε ὁ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπαραιτήτος ὁρος διὰ τὴν ἐν λόγῳ πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Ὡς πρὸς τὴν φράσιν δὲ τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, δηλοῦσαν κατὰ τὰ ρηθέντα τὴν διὰ τῆς πίστεως ἐν Ἀγ. Πνεύματι πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀναγέννησιν, τὴν δικαιοσύνην καὶ παρὰ τῷ Ἀπ. Παύλῳ χαρακτηριζομένην ἐπίσης ὡς υἱοθεσίαν (Γαλ. Δ' 6. Ἠρβλ. καὶ Β' Πστ. Α' 3. 4.) ἀξιοσημείωτοι αἱ (κατὰ τὴν γνώμην μέχρι τινὸς καὶ νεωτέρων τινῶν) ἐκδοχαὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ζιγ. ἐν τῇ ἐν λόγῳ υἱοθεσίᾳ (ἐν τῷ ἐνταῦθα τέκνα Θεοῦ) ἐμβλεπόντων κυρίως τὸν τελειωτικὸν τύπον τῆς υἱοθεσίας, τὴν τελείαν καὶ πλήρη υἱότητα, ἣν ἀπεκδέχονται καὶ οἱ πίστει δικαιοθέντες (Ρωμ. Η' 23), τὴν τελειωτικὴν ἄλλαις λέξεσι σωτηρίαν, ἐφ' ἣν τρέχει καταβάλλον ἠθικὰς προσπαθείας καὶ ὁ πιστός. «Εἰ καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν χάριν τῆς υἱοθεσίας δεχόμεθα, ἀλλὰ τὸ τέλειον ἐν τῇ ἀναστάσει ἀπολαμβάνομεν καὶ τὴν ἐντελεστάτην υἱοθεσίαν τότε ἐλπίζομεν ἀπολήψεσθαι. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν ὅτι, ἴσοι ἔλαβον αὐτὸν ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τ. ἔ. ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀπολήψεσθαι τὴν

χάριν ταύτην». Θεοφ. «Οὐκ εὐθὺς ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἵνα μὴ ραθυμήσαντες ἀπολέσωσι τὴν χάριν, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἵνα σπουδάσαντες γένωνται». Ζιγ. Ὁ Χρυσόστομος μετὰ τὴν παρατεθείσαν ρῆσιν σχετικῶς σημειοῦται «Καὶ τί δήποτε οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι; Δεικνύς ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς σπουδῆς, ὥστε τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς υἱοθεσίας ἡμῖν ἐντυπωθεῖσαν εἰκόνα ἀκηλίδωτον διόλου διατηρῆσαι καὶ ἀνέπαφον».

Διὰ τὴν ἐπὶ τῇ πίστει ταύτῃ ἐν τῷ ἀγίῳ βαπτίσματι πραγματώσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα υἱότητος βλπ. Γ' 3--12. Τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ «Ὅστε οἱ λαβόντες τὸν Λόγον καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν διὰ τῆς πίστεως ἔλαβον καὶ ὑπεδέξαντο» Θεοφ. Ἐπαναλαμβάνεται καὶ ὀρίζεται ἀκριβέστερον ἢ ἔννοια τοῦ ἴσοι ἔλαβον αὐτὸν, οἵτινες οὕτω (ἴσοι ἔλαβον αὐτὸν) περιλαμβάνονται εἰς τὸν κύκλον τῶν πιστευόντων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, εἰς τὸν κύκλον δηλ. ἐκείνων, οἵτινες πιστεύουσι καὶ ἀνομολογοῦσιν Αὐτὸν ὡς προαιώνιον Λόγον, υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Σοφίαν τῶν ἀνθρώπων. Πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα. Φρασιολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πυκνῆ παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ. Τὸ ὄνομα ἐκάστου ἀνταπεκρίνετο συνήθως παρὰ τοῖς παλαιοῖς πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ φέροντος αὐτό. Ὅθεν καὶ τὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὁ ὢν (Ἐξ. Γ' 31), περιλαμβάνον ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θεμελιωδῶν ιδιοτήτων Αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δηλοῖ τὸ ἀποδέχεσθαι Αὐτὸν τῷ νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ τοιοῦτον ὅσος εἶνε, οὕτω δὲ καὶ τὸ

πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τῶν λέξεων λαμβάνειν (ὅσοι ἔλαβον αὐτόν). πιστεύειν (πιστεύουσι εἰς τὸ ὄνομα Αὐτοῦ), περιγράφεται τὸ ὑποκειμενικὸν (τὸ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου) στοιχείον ἐν τῇ δικαιοῦσι, διὰ δὲ τοῦ τέκνα Θεοῦ καὶ ἐκ Θεοῦ γεννάσθαι (στίχος 13) τὸ ἀντικειμενικὸν (τὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ), ἐκάστης αὐτῶν (τῶν λέξεων λαμβάνειν, πιστεύειν, τέκνον Θεοῦ, ἐκ Θεοῦ γεννάσθαι) ταῦτοσήμου κατ' οὐσίαν πρὸς τὰς ἄλλας καὶ ἐξυπονοούσης καὶ περιλαμβανούσης αὐτάς.

Στίχος 13. Ἀναδεικνύεται τὸ ὑπερφυῆδες καὶ ὁ καθαρὸς πνευματικὸς χαρακτήρ τῆς υἰότητος (τέκνα Θεοῦ γεν.), εἰς ἣν περιέρχεται ὁ ἀποδεχόμενος τὸν Χριστὸν καὶ πιστεύων εἰς Αὐτόν. Ὁ διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τέκνον Θεοῦ γενόμενος καθίσταται τοιοῦτος διὰ μόνης τῆς ἐκ Θεοῦ (διὰ τῆς χάριτος Αὐτοῦ) γεννήσεως, οὐδαμῶς δὲ διὰ τῆς φυσικῆς ὁδοῦ τῆς κοινῆς γεννήσεως. Ἐν τῇ ἀντιπαράθεσι ταύτῃ Ἐξηγηταὶ τινες ἐμβλέπουσιν ὑπαινιγμὸν εἰς τὰ δοκοῦντα πλεονεκτήματα τῆς ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ φυσικῆς καταγωγῆς τῶν Ἰουδαίων (Ματθ. 1' 9), κατ' οὐδὲν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ ἱ. Εὐαγγελιστοῦ, εἰς τὴν ἐκ Θεοῦ γέννησιν συμβαλλομένης. Ἡ ἐν λόγῳ γέννησις εἶνε ὑπερφυῆδες ἔργον μόνης τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, προϋποτιθεμένης τῆς πίστεως, οὐδαμῶς δὲ φυσικῶν τινῶν παραγόντων καὶ δεσμῶν. Οἱ ἀρχαῖοι Ἐξηγηταὶ ἐμβλέπουσιν ἕτερον πρακτικὸν σκοπὸν. Οὕτως ὁ Ζιγ. «Βύττει μὲν τὴν ἐξ ἀνθρώπων γέννησιν, ὡς φυσικὴν μεγαλύνει δὲ τὴν ἐκ Θεοῦ ὡς ὑπερφυῆ, ἵνα τὸ τε ταπεινὸν τῆς πρώτης καὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς δευτέρας καταμαθόντες, καὶ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας ἐπιγόντες ἀξίως εὐχαριστωμέν καὶ ἀγωνιζόμεθα μὴ ἀπολέσαι ταύτην ἐκ ῥαθυ-

μίας». Ὁμ. Χρυσ. καὶ Θεοφ. Ἐξ αἱμάτων. Ὁ πληθ. καὶ παρὰ τοῖς κλασσικοῖς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ. Μόνον δὲ παρίσταται δι' αὐτοῦ (τοῦ πληθ.) τὸ αἷμα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν συναποτελούντων αὐτὸ μερῶν. Καὶ ἄλλους ὁ πληθ. ὀφείλεται εἰς τὴν πρὸς σύλληψιν συμμετοχὴν δύο προσώπων, τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς, ἢ ἀφορμὴν ἔχει τὴν πλειονότητα τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Τὸ αἷμα ὡς φορεὺς τῆς φυσικῆς ζωῆς πυκνὰ ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ. Ἐκ θελήματος σαρκός. Ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς. Ἐκ θελήματος ἀνδρός. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς λογικὸν ὄν, προβαίνει εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ οὐχὶ ἀπλῶς ὑπὸ τῆς φύσεως παρακινούμενος, ἀλλὰ καὶ συναινῶν καὶ ἀποφασίζων διὰ τῆς λελογισμένης θελήσεως. «Νοήσας δ' ἂν εἰκότως θέλημα σαρκὸς τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀναζωπυροῦσαν πρὸς μίξιν τὴν σάρκα· θέλημα δὲ ἀνδρός τὴν πρὸς τὸν συνδυασμὸν τοῦ ἐπιθυμοῦντος συγκατάθεσιν». Θεοφ., δε δ' ὁμῶς ὑπὸ τὴν σάρκα θεωρεῖ (κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν) ὑπονοουμένην καὶ τὴν γυναῖκα. Ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ, ἐν τῇ δι' ἐπανελημμένων ἰσοδυναμῶν κατ' οὐσίαν φράσεων (οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός) ἐπιμονὴ τοῦ ἱ. Εὐαγγελιστοῦ, ὅπως ἐν τῇ γεννήσει τῶν πιστῶν ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ ἀποκλείσῃ τὴν φυσικὴν ὁδόν, Ἐξηγηταὶ τινες ἐμβλέπουσιν ὑπαινιγμὸν εἰς τὴν παρὰ Ματθ. Α' 18-25 καὶ Λουκ. Α' 26-38 ἐκτιθεμένην ὑπερφυσικὴν ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας γέννησιν τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλοι δὲ θεωροῦντες παρελκυσσάν τὴν τοιαύτην ἐπιμονὴν τοῦ ἱ. Εὐαγγελιστοῦ ἐπὶ πράγματι εὐνοήτου, οἶον ἢ μὴ διὰ τῆς φυσικῆς ὁδοῦ γέννησις τῶν πιστῶν ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ, ἀμα δὲ καὶ διὰ τὴν τοῦ καὶ στενήν κατ' αὐτοῦ συνδεσιν τῶν ἐπομένων (καὶ

ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο) προκρίνουσιν ἐνταῦθα τὴν ἀρχαίαν, ἐν τῇ Δύσει ἰδίᾳ κρατήσασαν γραφὴν τοῦ στίχου: οὐκ ἐξ αἱμάτων... ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθη, καθ' ἣν ὁ λόγος περὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς ὑπερφυσικῆς γεννήσεως Αὐτοῦ, ρητῶς καὶ ἀπαρακαλίπτως ἀναφερομένης. Δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν γραφὴν ταύτην ὁ περὶ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Ἰησοῦ λόγος ἀρχεται ἀπὸ τοῦ παρόντος στίχου (13).

Στίχ. 14. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Νέα (ὄθεν τὸ καὶ) ἀξιοσημειωτος φάσις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ προαιωνίου Λόγου τοῦ Θεοῦ. Οὗτος παρίσταται ἐν τῷ κόσμῳ ἑνσαρκος. Ὁ κτίστης καὶ δημιουργὸς (στίχ. 3.) ὡς κτίσμα, ὡς ἄνθρωπος. Ὁ προαιώνιος ἄλλαις λέξι, παρὰ τῷ Πατρὶ θεὸς Λόγος (στίχ. 1. 2.) προσέλαβεν ἐν δεδομένη στιγμήν τελεῖαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, χωρὶς νὰ πάθῃ τροπήν τινα ἢ μείωσιν ἢ θεία ἐν αὐτῷ φύσις, ὡς τοῦτο σαφῶς δείκνυται ἐκ τῶν συμφορομένων, καὶ δὴ ἐκ τοῦ 18 στίχου. Οὕτω βραχύτατα καὶ ἐντονότατα, καὶ ἅμα πλήρως καὶ ἀκριβῶς, (1) περιγράφεται ὑπὸ τοῦ ἱ. Εὐαγγ. τὸ μέγα γεγονός τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, τῆς ἐν τῷ Θεάνθρωπῳ Ἰησοῦ ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως. «Εἰπὼν ὅτι ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν (στίχ. 13.), τῆς ἀφάτου ταύτης τιμῆς τίθησι τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν.» Χρυσ. Ὁμ. Θεοφ. Ζυγ. «Ἐγένετο τέθεικεν οὐ μεταβολὴν οὐσίας, ἀπαγε, ἀλλὰ σαρκὸς ἀληθινῆς ἀνάληψιν παραστήσαι βουλόμενος» Χρυσ. Ὁμ. Θεοφ. Ζυγ. Οὕτω προήλθεν εἰς τὸ μέσον (κτὸ δὲ ὅπως μὴ ζητεῖ»

(1) Ἦσαν χαρακτηριστικῶς ἢ διὰ τῆς μοναδικῆς ταύτης ἐνταῦθα φράσεως (ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο) διαχωροφείτῃ ἢ ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου ἀλλαγῆς τῆς Κ. Δ. Πρὸβ. Ρωμ. Η' 3. Φίλ. Β' 1. Α'. Τιμ. Γ'. 16. Ἐβρ. Β'. 14. Α'. Ἰω. Δ'. 2.

Χρυσ.) ἐν πρόσωπον ἐν δυοῖ φύσεσι, τῇ θείᾳ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ, ἐν τρόπον καὶ ἐξεδηλώθη ἐν τῇ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφῇ. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι τοῦ ἐγένετο χρῆσιν ἐποιήσατο ὁ ἱ. Εὐαγγ. ἐπὶ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Λόγου (στίχ. 3.) Ἐξήγ. τινες οὐχὶ ἄνευ λόγου ἐμβλέπουσι καὶ ἐν τῇ ἐνσαρκώσει Αὐτοῦ τὸν αὐτὸν δημιουργικὸν χαρακτήρα, ἀρα δὲ λανθάνουσιν ἐνταῦθα καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ὑπερφυσικῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ.

Ἡ χρῆσις τῆς λέξεως σὰρξ (ἢ σὰρξ καὶ αἷμα) ἀντὶ τοῦ ὅλου ἀνθρώπου εἶνε πυκνὴ ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ (Πρὸβ. πρὸς ἄλλοις ΙΖ'. 2 Διὰ δὲ τὸ σὰρξ καὶ αἷμα Ματθ. ΙΣΤ'. 17). Δι' αὐτῆς (τῆς λ. σὰρξ) ἀναδεικνύεται τὸ ὑλικὸν καὶ φθαρτὸν στοιχεῖον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. (καὶ κατ' ἄλλους ἢ σύμφυτος αὐτῷ ἀσθένεια καὶ ἀτέλεια). Οὕτω δὲ καθίσταται μᾶλλον αἰσθητὴ ἢ μετὰ τῶν δύο φύσεων (θείας Πνεῦμα ὁ Θεὸς Δ'. 24 καὶ ἀνθρωπίνης) ὑπάρχουσα ἀντίθεσις, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ὑπερφυεὲς τῆς ἐνώσεως αὐτῶν, αἴρεται δὲ καὶ πᾶσα ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸν πραγματικὸν καὶ τέλειον χαρακτήρα τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ ἐξηγεῖται καὶ διασαφηνίζεται ὁ τρόπος τῆς ὑπὸ τῶν πιστευσάντων ἀποδοχῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου (στίχ. 1. 2.), καὶ τοῦ ἐκ ταύτης σωτηριώδους δι' αὐτοὺς ἀποτελέσματος (τέκνα Θεοῦ γενέσθαι). Ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐν τῇ ἐνσαρκώσει πρόσληψιν πρὸς τῷ ὑλικῷ καὶ αἰσθητῷ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στοιχείῳ καὶ τοῦ πνευματικοῦ αὐτῆς μέρος, τοῦ πνεύματος, τῆς ψυχῆς, πρὸβ. πρὸς ἄλλοις ΙΑ'. 33. ΙΒ'. 27. ὡς καὶ Ε'. 27. Η'. 40. καὶ ἐσκάνωσεν ἐν ἡμῖν. Χαρακτηρίζεται ἢ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ζῶν καὶ ἀναστροφῇ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου ὡς τις κατα-

σηκνωσις Αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. Διὰ τῆς εἰκονικῆς ταύτης φράσεως πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐπὶ γῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Λόγου (λαμβάνομένων ὑπὸ φρεῖ καὶ τῶν ἀμέσως ἐπακολουθούτων (καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ) ὑπαινίσσεται πιθανῶς ὁ Ι. Εὐαγγ. τὴν ἤδη ἐν μέσῳ τῶν Ἑβραίων, ὡς ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐν σκιᾷ καὶ τύπῳ κατασκήνωσιν Αὐτοῦ (Λευϊτ. ΚΣΤ'. 12), κατασκήνωσιν, ἧς αἰσθητὴν εἰκόνα ἀπετέλει ἡ φωτεινὴ νεφέλη, ἡ καλύψασα τὴν Σκηνὴν τοῦ Μαρτυρίου (Ἐξ. Μ'. 34-38. «Καὶ ἐκάλυψεν ἡ νεφέλη τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, καὶ δόξαι Κυρίου ἐπλήσθη ἡ σκηνή.» Πρβλ. Ματθ. ΙΖ'. 5.) Τὴν ὀριστικὴν καὶ πραγματικὴν κατασκήνωσιν τοῦ Θεοῦ (διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος) παρὰ τῷ ἀληθεῖ Ἰσραὴλ, τοῖς Χριστιανοῖς, προανήγγειλαν οὐχ ἅπασι καὶ οἱ Προφῆται (Ἰεζ. ΑΖ'. 26. κ. ἐξ. Ἰωήλ Ι'. 17). Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν διὰ τοῦ ἐν ἡμῖν (ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν) δηλοῦται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Χριστοῦ, ἐν ἣ κατεσκήνωσεν εἰς τὸ διηγεῖς ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ. «Διαπαντὸς κατοικεῖ τὴν σκηνὴν, τὴν γὰρ σάρκα τὴν ἡμετέραν περιβάλετο, ἀλλ' οὐχ ὡς πάλιν αὐτὴν ἀφήσων, ἀλλ' ὡς διαπαντὸς ἔξω μὲθ' ἑαυτοῦ.» Χρυσ. Ὁμ. Θεοφ. Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Ὑπερφανῆς ἀγλῆ καὶ ὑπερκόσμιος λάμψις (δόξα), ἀνάλογος πρὸς τὴν τὰς ἐμφανίσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Π. Δ. συνοδεύουσαν (Ἐξ. ΙΣΤ'. 10. ΚΔ'. 16. Μ'. 34. κλπ.), πρὸς τὴν τελειότητα τῆς θείας φύσεως καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς ἀνταπακρινόμενη, σαφῶς διεφαίνεται, ἔλαμπε καὶ ἀπήστραπτεν ἀπὸ τοῦ ἐνσαρκωθέντος Λόγου. Ἀλλὰ ταύτην ὑπὸ τὴν ἀνθρωπίνην Αὐτοῦ φύσιν νὰ διδῶσιν ἠδύνατο, νὰ θεάσωνται, νὰ ἐναβρυν-

θῶσι καὶ ἀγαλλιάσωνται ἐν αὐτῇ, οὐχὶ πάντες οἱ ἀκροαταὶ τῶν λόγων Αὐτοῦ καὶ οἱ θεαταὶ καὶ μάρτυρες τῶν ἔργων Αὐτοῦ (ΣΤ'. 26. ΙΒ'. 37), ἀλλὰ μόνοι οἱ πιστεύοντες εἰς Αὐτὸν, οἱ διὰ τῶν νοσῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διαβλέποντες καὶ ἀναγνωρίζοντες ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ Αὐτοῦ τὴν θεῖαν σοφίαν, δύναμιν καὶ ἀγιότητα, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν ἐν τοῖς πρώτοις οἱ Ἀπόστολοι (Α'. 51. Β'. 11).

Δῆλον ἐκ τῶν ρηθέντων, ὅτι τὸ ἐθεασάμεθα ἐκφράζει τὴν ἐννοίαν τοῦ ἰδεῖν τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ περιλαμβάνει ἄρα μόνους τοὺς γενομένους μάρτυρας τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ, ὡς καὶ τὴν τοῦ διδῆναι τῷ νῶ καὶ τῇ καρδίᾳ, ἐμβαθύναι καὶ πέραν τοῦ αἰσθητοῦ. Ἐξηγ. τινες περιορίζουσι τὴν σημ. τοῦ δόξα (ἐθεασ. τὴν δόξαν) εἰς τὸ γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως (Ματθ. ΙΖ'. 2). Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἤδη ὁ Θεοφ. σημειοῦται «Ποῦ δὲ ἐθεάσαντο τὴν δόξαν; Ἴσως μὲν τινες ὑπολήφονται, ὅτι ἐν τῷ ὄρει τῷ Θαβώρ. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο μὲν ἀληθές, πλὴν οὐκ ἐν τῷ ὄρει μόνον, ἀλλὰ ἐν πᾶσιν, οἷς ἔπραττε καὶ ἔλεγεν, ἔβλεπον τὴν δόξαν αὐτοῦ.» Δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός = δόξαν τοιαύτην, οἷα ἡ τοῦ Μονογενοῦς, ὡς ἰδιαζόντως ὀνομάζει ὁ Ι. Εὐαγγ. (Α'. 18. Γ'. 16. 1. Ἰω. Δ'. 9) τὸν Χριστὸν, διὰ τῆς ἐπωνυμίας ταύτης (Μονογενεῖς) δηλῶν τὴν ἐξαιρετικὴν σχέσιν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα (οὐ τέκνα γενικῶς καλοῦνται παρ' αὐτῷ καὶ οἱ πιστοὶ, στίχ. 12), τὴν κατὰ φύσιν υἱικὴν πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν Αὐτοῦ. Παρὰ Πατρός. Νοητέον λαμβανομένην (ἄρα δ' οὐσαν τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν Ἐκείνου, τοῦ Πατρός. Πρβλ. Β'. Κορ. Δ'. 6). Ἄλλοι ἤττον πιθανῶς τὸν ἐμπρόθετον προσδιορισμὸν παρὰ Πατρός συνάπτουσι τῷ ὡς Μονογενοῦς. «Τί δὲ ἐστὶ

τὸ δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς Οὐ προφήτου, φησὶν, οὐδὲ ἀγγέλου. . . ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ γνησίου Μονογενοῦς Παιδός. Τὸ δὲ ὡς ἐνταῦθα οὐχ ὁμοιώσεώς ἐστιν, οὐδὲ παραβολῆς, ἀλλὰ βεβαιώσεως καὶ ἀναμφισβητήτου διορισμοῦ. . . οἶαν ἐπρεπε ἔχειν μονογενῆ Υἱόν». Χρυσ. 'Ομ. Θεοφ. καὶ Ζιγ, δε σημειοῦται. «Δόξαν οὐχ οἷα ἢ τῶν δοξασθέντων ἁγίων ἢ ἀγγέλων, ἀλλὰ δόξαν ὄντως μονογενοῦς. Τὸ γὰρ ὡς ἐνταῦθα τὸ ὄντως δηλοῖ». Πῶς δὲ ἐθεασάμ. τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὡς Μονογ. παρὰ Π. πλήρης χαρ. βλέποντες τὰ θαύματα . . . τὰ δῶρα τὰ ἀπόρρητα. . . τὴν πολιτείαν, τὰς μελλούσας ὑποσχέσεις, τὰ παθήματα, τὴν θαυμαστὴν καὶ ὑψηλῶν γέμουσαν δογμάτων διδασκαλίαν [Αὐτοῦ]» Χρυσ. Πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. 'Ομαλῶς ἢ σύνταξις ἔχει, ἂν ἢ πρότασις αὕτη συνδεθῆι πρὸς τὸ Λόγος (ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας), ὅτε δ' ὁμοῦ ἢ παρεμπύπτουσα πρότασις καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν Αὐτοῦ ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς δέον νὰ ἐκκληρωθῆι παρενθετικῶς, ὅπερ συντακτικῶς τε (διὰ τὴν διὰ τοῦ καὶ καὶ ἐθεασ. σύνδεσιν πρὸς τὰ ἡγούμενα), καὶ κατ' ἔννοιαν φαίνεται ἀποκλειόμενον. Συνδετέον ἄρα τὸ πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας πρὸς τὸ ἀμέσως ἀνωτέρω Μονογενοῦς, ἢ μᾶλλον πρὸς τὸ αὐτὸ (καὶ ἐθεασ. τὴν δ. Αὐτοῦ), εἰς δὲ τὸ ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς ἐπισυνάπτεται προσδιοριστικῶς. Τὴν ἐντύπωσιν τῆς τοιαύτης συντακτικῆς ἀνωμαλίας (τὴν δό. Αὐτοῦ. . . πλήρης χάρ. κλπ. ἀντὶ πλήρους χαρ). μιοῖ ἢ ἰκανῶς συνήθως ἐν τε τῇ Π. Δ. καὶ ἐν τῇ ἀποκρύφῳ καὶ τῇ ἄλλῃ 'Εκκλ. φιλολογίᾳ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου πλήρης ἀκλίτως καὶ ἀνευ διακρίσεως γένους. Βαθυσημαντος καὶ ἐκφραστικώτατος χαρακτηρισμὸς τοῦ

Χριστοῦ. 'Απ' Αὐτοῦ—ἐν τε τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις—πρὸς τῇ ἀριδίῳ ἐκφαινομένη θείᾳ καθόλου μεγαλειότητι (δόξη) ὑπερεκχειλῆς ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀκνωτοῦ ἐξερχετο χάρις καὶ ἀλήθεια, ἰδιότητες (ἐν τῇ Π. Δ.) τοῦ Θεοῦ, αὐτούσαι οὕτω παραστᾶσαι ἐν ἀνθρώποις ἐν τῷ ἐνσαρκωθέντι Λόγῳ, τῷ Χριστῷ. «Ὁ Χριστὸς δ' ἔλεγε καὶ ἔπραττεν, ἅπαντα ἀληθείας πλήρη (ἦν), αὐτόχαρις ὢν καὶ αὐτοαλήθεια καὶ ἄλλοις ταῦτα χορηγῶν». Θεοφ. 'Η λέξις χάρις ἐν τῇ Κ. Δ, καὶ δὴ παρὰ τῷ 'Αποστόλῳ Παύλῳ, ἐκφράζει συνήθως τὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ ἀπορρέουσαν 1) ἐπιεικῆ καὶ συγγνωμονικὴν διάθεσιν, τὴν ἐλεοῦσαν καὶ συγχωροῦσαν τὸν ἁμαρτωλὸν ἀνθρώπον, οὕτω δὲ ἅμα ἀνακαινίζουσαν καὶ ἀναγεννώσαν αὐτὸν εἰς νέαν ἠθικὴν καὶ ἀληθῶς μακαρίαν ζωὴν. 'Η δὲ πυκνὴ παρὰ τῷ Ι. Εὐαγγ. λέξις ἀλήθεια δηλοῖ δ,τι κέκτηται ἀντικειμενικὴν, ὄντως ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν ὑπόστασιν, οἷος ὁ Θεὸς καὶ τὰ Αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν Αὐτῷ, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τὴν περὶ Αὐτοῦ ἀληθῆ γνῶσιν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ θελήματος Αὐτοῦ.

Στίχ. 15. Διαπίστωσις τοῦ γεγονότος τῆς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ ἐνσαρκώσεως τοῦ προαιωνίου Λόγου (στίχ. 14) καὶ αὐθις (πρὸς στίχ. 7 κ. ἐ.), διὰ τῆς μέγα δυναμένης μαρτυρίας τοῦ Βαπτιστοῦ 2). 'Η μαρτυρία αὕτη,

1) 'Ὅθεν καὶ ἡ παρὰ τῷ Ι. Εὐαγγελιστῇ χρῆσις τῆς λέξεως ἀγάπη ὅπου παρὰ τῷ 'Απ. Παύλῳ καίτοι ἡ λέξις χάρις. Πρὸς Ι. Γ. 16 πρὸς τὸ Ρωμ. Γ. 24 κλπ.

2) «'Επειδὴ γὰρ πολὺ τὸ θαῦμα εἶχον τοῦ ἀνδρὸς τούτου πάντες 'Ιουδαῖοι. . . συνεχῶς αὐτοῦ ἀταμνίσκει τῆς τοῦ Προδρόμου μαρτυρίας. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι 'Εθαγγελισταὶ τῶν παλαιωτέρων μέμνηται Προφητῶν. . . οὗτος δὲ (ὁ Εὐαγγελιστὴς 'Ιωάννης) τραυτέρων τὴν μαρτυρίαν λογαζόμενος, καὶ νεωρότερον, ἔτε καὶ μεγαλοφω-

—ἦτις ἔδωκε πιθανῶς τὴν πρώτην ἀφορμὴν καὶ ὥθησιν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ι. Εὐαγγελιστὴν (στίχ. 29-41), ὅπως ἀντιληφθῆ ἡ ἐν τῷ Χριστῷ θείας μεγαλειότητος (στίχ. 14 ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ)— κέκτηται σημασίαν καὶ σπουδαιότητα οὐ μόνον διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν (καὶ δι' οὗς) τὸ πρῶτον αὐτῆ ἐξηνέχθη¹⁾, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ὕστερον χρόνον, ἐξακολουθεῖ κατατιθεμένη (ὅθεν καὶ ὁ ἐνεστ. μαρτυρεῖ, καὶ ὁ μετὰ σημ. ἐνεστῶτος, πρβλ. Ἐξ. Ε'. 8 κ. ἀλλ. πρkm. κέκραγε), καὶ διὰ τοῦ κύρους αὐτῆς εὐχερῶς πείθουσα. Οὗτος ἦν. Ὁ παρmt. (ἦν, ἀντι ἐμtν, στίχ. 30) λόγον ἔχει τὴν ἐν σχέσει πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν γράφει ὁ Ι. Εὐαγγ., καὶ καθ' ὃν μαρτυρεῖ ἔτι ὁ Βαπτ. παρωχημένην ἐμφάνισιν τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ ὃν εἶπον δεικνύει, ὅτι ὁ Βαπτιστὴς ἀναφέρει εἰς προηγουμένην μαρτυρίαν αὐτοῦ περὶ τοῦ Χριστοῦ (στίχ. 26 κ. ἐ. καὶ Mtθ. Γ'. 11. Μάρκ. Α'. 7. Λουκ. Γ'. 16).— Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος. Τοπικῶς (Μάρκ. Α'. 17. 20) ὁ ἐπακολουθῶν, ὁ κατόπιν ἐρχόμενος. Ἔχει δὲ ὑπ' ὄψει ὁ Βαπτιστὴς τὴν μεταγε-

νότερον τῶν ἄλλων φθεγγάμενος οὐ τοὺς ἀπελθόντας, οὐδὲ τελευτηκότας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ζῶντα καὶ παραγενόμενον, ὑποδειξάντα καὶ βαπτίζαντα αὐτόν, τοῦτον εἰς μέσον ἀγει συνεχῶς Χρυσ. Ὁμ. Θεοφ. καὶ Ζηγ.

3) Ἐπειδὴ διὰ τῆς παρενθέσεως ἐνταῦθα τῆς κατωτέρω (στίχ. 30) ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἀλληλουχίᾳ φερομένης μαρτυρίας ταύτης τοῦ Βαπτιστοῦ παρίσταται διακοπτομένη ἡ τοῦ λόγου ἀκολουθία τῶν Ἐξηγητῶν τινες ἐκχειροῦσι τὴν μετάθεσιν τοῦ παρόντος στίχου μετὰ τὸν 18ον, ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν ὁμόφωνον μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων χειρογράφων δὲν διστάζουσι νὰ θεωρήσωσιν αὐτόν καὶ ὡς μὴ γνήσιον.

1) Αὕτη ἐξηνέχθη ὑπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κατὰ τὸ βάπτισμα πιθανῶς τοῦ Χριστοῦ ὑπ' αὐτοῦ.

ναστέραν ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸν γέννησιν καὶ δημοσίᾳ ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ.— Ἐμπροσθέν μου γέγονε. Καὶ αὐτῆς μᾶλλον τοπικῶς (Mtθ. ΙΑ'. 10), ἢ χρονικῶς (ὅτε θὰ συμπίπτῃ πρὸς τὴν ἔκφρασιν πρώτος μου ἦν)= με πρό-ἐλαβε, προέτραξεν ἐμοῦ, με ὑπερέβη. «Τί δὲ ἐστὶν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθεν μου γέγονεν; Ὁ μετὰ μικρὸν ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ὁ ὅσον οὕτω ἐμφανιζόμενος ὑμῖν ὡς ἄνθρωπος, ὑπερέβη με τῇ δόξῃ καὶ μεγαλειότητι, πάνυ γὰρ μέλλει δοξασθῆναι καὶ μεγαλυνθῆναι. Ὡς γεγενημένον δὲ εἶπε τὸ μέλλον, νόμῳ προφητείας» Ζηγ.— Ὁ πρῶτος μου ἦν. Ὁ λόγος τοῦ παθῶδξου τούτου φαίνόμενου (καθ' ὃ ὁ ὀπίσω ἐρχόμενος γέγονεν ἔμπροσθεν) εἶπε ἡ προαιωνίως ὑπαρξίς τοῦ Χριστοῦ ὡς Λόγου παρὰ τῷ Πατρὶ (στίχ. 1, 2. Πρβλ. Η'. 58. ΙΖ'. 5. Κολ. Α'. 17). Ἄλλοι ἐρμήνεύουσι τὸ πρῶτος ἐν τῇ σημ. τοῦ μεζων, ἰσχυρότερος. «Ὅτι αὐτοῦ κρείττων ἦν ὁ Χριστός.» Χρυσ. Πρβλ. καὶ Θεοφ. καὶ Ζηγ. Ἄλλ' ἡ σημασία αὕτη ἐγκλείεται ἐν τῇ χρονικῇ, ἐν ἣ καίται πιθανώτερον (κατὰ τὴν συνήθη αὐτοῦ χρῆσιν) τὸ πρῶτος ἐνταῦθα. Κέκτηται δὲ ἰσχυρότερον τοῦ πρότερος σημασίαν, διότι ἐκφράζει τὴν ἐννοίαν τῆς προτεραιότητος ὁλως ἀπολύτως.

Στίχ. 16. Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Τὴν ἐν Χριστῷ ἐνσάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου (στίχ. 14) πρὸς τῇ μαρτυρίᾳ περὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ— ὑπὸ τε τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Χριστιανῶν ἀνομολογούμενον προφήτου— Βαπτιστοῦ(1) διαπιστοῦ ἢ δαψιλῶς

1.) Ἡ περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρία τοῦ Βαπτιστοῦ (στίχ. 15) χαρακτηρίζεται ὡς διαπιστοῦσα τὸ γεγονός τῆς ἐν τῷ Χριστῷ ἐνσάρκωστος τοῦ Θεοῦ Λόγου (στίχ. 14.) οὐχὶ βεβαίως ἐκ λέξεω, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς.

ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύσαντας ἐκχυθεῖσα
 θεία χάρις. «Συνείρει τὴν αὐτοῦ μαρτυρίαν τῇ τοῦ
 Βαπτιστοῦ». Χρυσ. Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ. Ἐκ
 τῆς ὑπερπερισσείας δηλ. τῶν ἐν αὐτῷ θείων δυνάμε-
 ων καὶ ἰδιοτήτων, καὶ διὴ ἐκ τῆς ὑπεραφθόνου ἐν αὐτῷ
 θείας χάριτος (στίχ. 14). Διὰ τὴν ἐνταῦθα ἔννοιαν
 ὡς καὶ διὰ τὴν χρῆσιν τῆς λ. πλήρωμα πρβλ. Κολ. Β'. 9
 ἐν αὐτῷ (τῷ Χριστῷ) κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς
 θεότητος σωματικῶς καὶ ἐσ. ἐ (οἱ τε Κολασσαεῖς καὶ
 πᾶς ἄλλος πιστός) ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι. Ἐπίσης δὲ
 Κολ. Α'. 19, ὡς καὶ Ἐφ. Α'. 23, ὅπου ἡ Χριστ. Ἐκκλησία
 ὀνομάζεται πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ τοῦ πάντα ἐν πᾶσι
 πληρουμένου (πληροῦντος δηλ. αὐτήν), καὶ Γ'. 19. «Οὐ
 μεθεκτὴν, φησὶν, ἔχει τὴν δωρεάν, ἀλλ' αὐτοπηγὴ καὶ
 αὐτόρριζά ἐστι πάντων τῶν καλῶν, αὐτοζωὴ καὶ αὐτό-
 φως καὶ αὐτοαλήθεια· οὐκ ἐν ἑαυτῷ συνέχων τῶν ἀγα-
 θῶν τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας
 ὑπερβλύζων αὐτὸν καὶ μετὰ τὸ ὑπερβλύσαι μένων πλη-
 ρης» Χρυσ. Πρβλ. Ε'. 20. ΙΕ'. 15. ΙΖ'. 22. Πάντες. Καὶ οἱ
 μὴ γενόμενοι ἄρα αὐτόπται μάρτυρες τῆς ἐναάρχου ἐπι-
 φανείας τοῦ Ἰησοῦ. Ἐλάβομεν. Τί ἀκριβῶς ἔλαβον παρὰ
 τοῦ Χριστοῦ δὲν ὀρίζει ἀμέσως ὁ Ι. Εὐαγγ. διὰ τῆς ἀκρι-
 στοῦ ταύτης φράσεως δηλομένου, ὅτι ἔλαβον πᾶν οὐ οὐ-
 τοι κατ' ἐξοχὴν ἔχοντες. Καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Ἐπι-
 προστίθεται (=καὶ ἐλάβομεν) καὶ ὀρίζεται ἀκριβέστερον τὸ
 ἀντικείμενον τῆς λήψεως, τὸ ληφθέν. Εἶνε δὲ τοῦτο χάρις,
 δῶρον τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Ἀντὶ χάριτος. Ἡ ἐκά-
 στοτε λαμβανομένη χάρις, τὰ ἐκάστοτε λόγῳ καὶ ἔργῳ πα-
 ρεχόμενα τοῖς Ἀποστόλοις νέα δῶρα τῆς χάριτος τοῦ Χρι-
 στοῦ ἔρχονται τρόπον τινα εἰς διαδοχὴν, ὡς ἀντικατά-

στασιν καὶ ἀναπλήρωσιν τῶν προτέρων (τῶν ἐν Χριστῷ
 αὐθις ληφθέντων πνευματικῶν δώρων), οὕτω δὲ διὰ τῆς
 χρησιμοποίησεως τῆς ληφθείσης χάριτος, ὡς ἀπαρχῆς καὶ
 βάσεως διὰ τὴν περαιτέρω, ὁσημέραι προάγεται καὶ τελει-
 οῦται ἡ ἐν Χριστῷ ἠθικὴ ζωὴ τοῦ πιστεύοντος, καὶ καθί-
 σταται οὗτος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κοινωνὸς τῆς θείας
 ζωῆς. Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ὑπὸ τὴν προτέραν χάριν (ἀντὶ
 χάριτος) νοεῖται ἡ ὑπὸ Νόμον. «Χάριν ἀντὶ χάριτος, φησὶν.
 Ἀντὶ ποίας ποίαν; Ἀντὶ τῆς παλαιᾶς τὴν καινὴν. Ὅσοι
 γὰρ ἦν δικαιοσύνη καὶ δικαιοσύνη..... εἰ δὲ σκιάν ἐφύλατ-
 τεν, ἐλάττω τῆς ἀληθείας ἦν.» Χρυσ. Ὁμ. Θεοδ. καὶ Ζιγ.
 Πολλοὶ τῶν παλαιότερων ἐρμηνευτῶν (ἐν οἷς ὁ Ωριγ. καὶ
 Θεοδ., ἐν μέρει δὲ καὶ ὁ Χρυσ.) ἐξηγοῦσι τὸν παρόντα στίχ.
 ἐν συναφείᾳ μετὰ τοῦ ἀμέσως ἀνωτέρω (στίχ. 15), ὅπερ
 ἦττον πιθανόν. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην τὸ ἐλάβομεν
 ἐμβάλλεται εἰς τὸ στόμα τοῦ Βαπτιστοῦ. Καὶ ὁ Βαпти-
 στὴς βεβαίως, ὡς καὶ πάντες οἱ προφῆται, ἐφωτίσθη ὑπὸ
 τοῦ Προαιωνίου Λόγου (πρβλ. στίχ. 4.) καὶ μετέλαβε τῆς
 ἀπ' αὐτοῦ χάριτος, καὶ κατὰ τοῦτο οὐδεποσῶς ἀποκλείε-
 ται τοῦ ἐλάβομεν, ἀλλὰ τοῦτο, κατὰ τὰ συμφραζόμενα,
 ἐκφέρει ὁ Ι. Εὐαγγ. ἐξ ὀνόματος τῶν, ὡς αὐτός, εἰς Χριστὸν
 πιστευσάντων, οἵτινες οὕτω παρίστανται ἐπισυνάπτοντες
 τὴν ἐξ ἰδίας κείρας μαρτυρίαν περὶ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν
 ἐντολῇ καὶ ὁδηγίᾳ τοῦ Θεοῦ γενομένην περὶ αὐτοῦ
 μαρτυρίαν τοῦ Βαπτιστοῦ (πρβλ. Α' 31 κ. ἐξ). Ἀντὶ
 τοῦ καὶ κατὰ τὴν γραφὴν τῆς πλειονότητος τῶν ἀρ-
 χαιοτέρων κωδ. κεῖται ὅτι, ἐξηγούμενον αἰτιολογικῶς.
 Κατὰ τὴν γραφὴν ταύτην ὁ στίχ. 16 συνδέεται πρὸς τὰ
 ἀμέσως προηγούμενα, καὶ ἐξάγεται ἡ ἔννοια· Ἰωάννης μαρ-
 τυρεῖ κλπ., διότι (ὅτι) ἐκ τοῦ πληρ. αὐτοῦ ἡμ. πάντες,

ἀρα δὲ καὶ αὐτός, δυνάμενος κατὰ ταῦτα ἐξ ἰδίας πείρας
 νὰ μάρτυρήσῃ. Ἡ ὁ στίχ. 15 ἐρμηνεύεται ὡς παρεμπόδιον
 καὶ τὸ αἰτιολογ. ὅτι συνδέεται πρὸς τὸν 14 στίχ., πρὸς τὴν
 φράσιν πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, ὅτε διὰ τοῦ ὅτι
 ἐκ τοῦ πλήρους κλπ. παρέχεται ὁ λόγος τῆς περὶ τοῦ Χρι-
 στοῦ ἀποφάνσεως ὅτι εἶναι πλήρης χάριτος καὶ ἀλη-
 θείας. Ὁ λόγος οὗτος εἶνε ἡ ἐμπειρία τῶν μετασχόντων
 τῆς χάριτος ταύτης.

Στίχ. 17. Ὁ λόγος τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ μόνου, δι'
 οὐδενὸς δὲ ἄλλου, οὐδὲ δι' αὐτοῦ τοῦ Μωϋσέως, ἐκχύσεως
 ἐν τοῖς ἀνθρώποις τῶν υπεραφθόνων πνευματικῶν ἀγαθῶν
 (στίχ. 16), ὧν μέτοχοι ἐν Χριστῷ καθίστανται οἱ πιστεύον-
 τες. Καὶ διὰ τοῦ Μωϋσέως, (τοῦ δικαίως ἄλλως μεγάλου
 τούτου καυχήματος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἰδίου λαοῦ) παρεχωρήθη,
 λέγει ὁ ἱ. Εὐαγγελιστής, ἐπίσης μέγα τι τοῖς ἀνθρώποις,
 ἐδόθη ὁ Μωϋσαϊκὸς Νόμος, ἀλλ' οὗτος περιεῖχεν ἐντολάς,
 δὲν περιεῖχε δὲ καὶ τὴν ἀναγκαίαν ἠθικὴν δύναμιν πρὸς
 ἐπιτέλειαν αὐτῶν (Ζ' 19), ὅθεν καὶ συνεπήγγοτο κατάκρισιν
 (Ρώμ. Γ' 19, 20), ἐν ᾧ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν
 Αὐτῷ (ἐν τῇ μετ' Αὐτοῦ διὰ τῆ πίστεως κοινωνίᾳ) ἐγένετο
 ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἡ χάρις, ἡ ἄφεσις καὶ ἡ διὰ τοῦ Πνεύ-
 ματος τοῦ Θεοῦ ἀνακαίνισις εἰς νέαν ἠθικὴν ζωὴν (Ρώμ.
 Γ' 21. κ. ἐξ. ΣΤ' 14), καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ πλήρης καὶ τε-
 λεία περὶ Θεοῦ γνῶσις (στίχ. 18), καὶ ἡ τοιαύτη ἐπίσης
 γνῶσις τοῦ θελήματος Αὐτοῦ, ἀμρότερα (ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ
 καὶ τοῦ θελήματος Αὐτοῦ) ἀτελέστερον ἐν τῇ Π. Δ. παρου-
 σιάζοντα.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ἡ λέξις ἀλήθεια σημαίνει τὴν
 πίστιν (πιστότητα) τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς ἐπαγγελίας Αὐτοῦ,
 (ἀκολουθεῖ)

πληρωθείσας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. «Τὴν μὲν οὖν
 χάριν καὶ ταῦτα (αἰ ἀφάσεις τῶν ἁμαρτιῶν) καὶ ἡ τοῦ βα-
 πτίσματος δωρεά, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἡ δι' Αὐτοῦ
 διδομένη, δείκνυσιν τὴν δὲ ἀλήθειαν σαφέστερον εἰσόμεθα,
 ἂν τοὺς τύπους καταμάθωμεν. Τὰς γὰρ μελλούσας ἐπιτε-
 λῆσθαι ἐν τῇ Κ. Δ. οἰκονομίᾳ προλαβόντες προδιέγραψαν
 οἱ τύποι ὡς τύποι. ἐλθῶν ἐπετέλεσεν αὐτὴν ὁ Χριστός»
 (Χρυσ. πρὸβλ. Θεοδ. καὶ Ζηγ.) Ἐγένετο. = Ἐν σχέσει πρὸς
 τὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος τούτου ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐν ἀντιθέ-
 σει πρὸς τὸ περὶ τοῦ Μωϋσέως ρηθὲν ἐδόθη ὁ Θεοδ. παρα-
 τηρεῖ «Καὶ ὅρα πῶς ἐπὶ μὲν τῆς Παλαιᾶς εἶπε τὸ ἐδόθη διὰ
 Μωϋσέως, ὑπουργὸς γὰρ καὶ ὑπηρέτης οὗτος ἦν. Ἐπὶ δὲ
 τῆς Καινῆς . . . τὸ ἐγένετο, ἵνα δεῖξῃ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς δεσπότου, οὐχὶ δούλου, γενομένην καὶ
 εἰς τέλος προβάσαν τὴν χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν». Ὁμ. Ζηγ.
 καὶ τῶν νεωτέρων τινές.

Στίχ. 18. Ὁ λόγος τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ μόνου ἀπο-
 καλύψεως τοῖς ἀνθρώποις τῆς πλήρους καὶ τελείας περὶ
 Θεοῦ γνώσεως. Οὔτε ὁ Μωϋσῆς αὐτός, ἅτε ψιλὸς καὶ οὗτος
 καὶ θνητὸς ἀνθρώπος (πρὸβλ. Ε' 37. Σ' 46. Γ' 13, ὡς καὶ
 Ἐξ. ΛΓ' 20, 23. Δευτ. Δ' 12. Α' Τιμ. Σ' 16), ὃν τρόπον
 οὐδὲ ἄλλος προφήτης ἢ δίκαιος (ἐν ἸΑ' 9 πρόκειται περὶ
 ἐμμέσου θεᾶς) ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς
 πρόσωπον, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ νὰ διδάξῃ τὰ κατ' Αὐ-
 τὸν ὡς αὐτόπτης γνώστης. Ἀμφότερα ἦσαν δυνατὰ εἰς
 μόνον τὸν Χριστόν, τὸν Μονόγενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐν
 τῷ κόλπῳ ὄντα τοῦ Πατρὸς, ὄντα Θεὸν καὶ γενόμενον
 ἀνθρώπον, καὶ ὡς Θεὸν μὲν γινώσκοντα τελείως τὰ
 τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀνθρώπον δὲ δυνάμενον νὰ διδάξῃ καὶ τοὺς
 ἀνθρώπους περὶ αὐτῶν «Τοῦ ἰδεῖν τὸ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ

ένδιατᾶσθαι πολλῷ πλέον ἐστὶ. Ὁ μὲν γὰρ ἀπλῶς ὄρων οὐ πάντως ἀκριβῆ τοῦ φαινομένου γνώσει ἔχει· ὁ δὲ τοῖς κόλποις ένδιατρίβων οὐδὲν ἀγνοήσασί ποτε» Χρυσ.—Ὁ Μονογενὴς Υἱός. Κατὰ πολλοὺς τῶν παλαιότερων κωδικῶν ἀναγινώσκειται Μονογενὴς Θεός.

Σ Κ Ω Ρ Ι Ω Ν
ΑΝΑΚΑΜΙΝΕΥΣΙΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ—ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ—ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Εἰς τὰ

Περὶ Μητροπολιτῶν ΑΓΚΥΡΑΣ

Γνωστά.

Λ'— 1453 μ. Χ.

§ 20. Ἐν τῷ παρὰ πόδας Καταλόγῳ τῶν ἐπισκόπων ἢ μητροπολιτῶν τῆς Ἀγκύρας(1) δὲν λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν ἢ δὲν

(1) Κατὰ συνήθειαν παλαιῶν ἐγγραφῶν Ἀγκύρας ἀντὶ Ἀγκύρας Προύσσης ἀντὶ Προύσης, ὅ δὲ παρεργὸν καὶ Ἀνδριανούπολις ἀντὶ Ἀδριανούπολις. Ἀρχαιότερον ἢ Ἀγκυρα, καὶ Ἀνκυρα καὶ ἐν νομίματι Ἀγκηρα καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς.

ἐπαναλαμβάνομεν τὰ παρὰ Le Quien, ἢ τὰ τοῦ φιλοπόνου ἱατροῦ κ. Μιουσιέιδου ἐν τῷ Ξενοφάνει, ὡς ὑπεδείξαμεν, ἀνευ λόγου τινὸς ἢ ἀνάγκης. Ἀνεξαρτήτως ὅλων ἐσημειούμεθα ὅτι καινότερον πως ἐφαίνετο ἡμῖν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν σημειώσεων, καὶ τοῦτο παρατιθέμεθα ἐπαφιέντες τὴν συμπλήρωσιν ἢ διόρθωσιν ἄλλοις τοῖς ἔχουσιν ἀνεσιν καὶ χρῆμα πρὸς σπουδᾶς ἀλλὰ καὶ διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν(1).

1. Κλήμης, Ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς (285-304 μ. Χ.) ἱερομάρτυς, οὗ ἡ μνήμη ἄγεται τῇ 23 Ἰανουαρίου σὺν τῇ τοῦ μάρτυρος Ἀγαθαγγέλου (Μηνιαῖον ἐκδ. Βενετίας 1816 σ. 220-221). Κατατομοῦνται ἀμφότεροι ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας... (2).

«Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ ἀγιοτάτῳ αὐτῶν Μαρτυρίῳ, τῷ ὄντι πέραν ἐν τοῖς Εὐδοξίου, ἐπέκεινα Ἀνάπλου, καὶ ἐν τῇ ἀγιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Εἰρήνης τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας.»

Διὰ τὸ περὶ μαρτυρίων καὶ ἐγκωμίων δι' αὐτὸν δύναται ὁ βουλόμενος ἵνα ὀδηγηθῆ ἐκ τῆς Β. Η. Γραφῆς (Βρυξέλλαις 1909).

Σημειούσθω ἐνταῦθα ὅτι ὁ ὑπ' ἀρ. 220 Βερολίνσιος κώδιξ καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 18 Ἱεροσολυμιτικὸς περιέχουσι κείμενα Ἀνέκ.

(1) Μελέτη τοῦ λογιου ψίλου Η. Ἀλεξανδρίτου δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ ΚΒ' τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας (1902) εἶναι ἄξιον ἀναληθῆ ὑπ' ὄψιν φέροι τίτλον «ἐν παλαιᾷ καὶ νῦν κατάστασις τῆς μητροπόλεως Ἀγκύρας.»

(2) Γεραίρεται καὶ παρὰ τοῖς Συριοῖς καὶ παρὰ τοῖς Κόπταις ὕρα Kalendarium manuale τοῦ Nilles τ. Α' καὶ τ. Β' σ. 714; Oeniponte 1896. πατρὸς μεθ' ἑλληνος, μητρὸς δὲ εὐσεβοῦς πατρὸς τοῦνομα Εὐφροσύνης» σ. 415-417 τοῦ Συναξαρ. ΚΚΙ. 23 Ἰανουαρίου.

δοτα περί τε τοῦ βίου καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ πολυάθλου
τούτου ἐπισκόπου καὶ ὁ 242ος Σαβαϊτικὸς (1).

* * *

Συνηγήσαμεν ἄλλοτε ἐν τῇ Gazette d. B. Arts ὑπὸ τοῦ
Schlumberger περιγραφὴν Τριπτύχου καὶ ἐλέφαντος ἐξαιρέ-
του τέχνης, ὅπερ ὑπὸ τὸ ὄνομα Triptyque Harbaville γνω-
στὸν ἀπόκειται νῦν ἐξ ἀγορᾶς εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου.
Ἐν τῷ τριπτύχῳ τούτῳ εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Κλήμε-
τος γεγλυμμένη, Ὁ ἅγιος σὺν τῷ ἱερῷ Χρυσοστόμῳ τῆν
αὐτῶν στάσιν ἔχων καὶ τὸν ἀμφιεσμὸν ἴσταται πώγωνα
φέρων βαθύτερον δείκνυται δὲ διὰ τῆς ἐκατέρωθεν τῆς κε-
φαλῆς ἐν μικροσκοπικοῖς κεφαλαίοις κιονήδου ἐπιγραφῆς.

	Λ
	Γ
ΚΛΗ	ΚΤ
ΜΕΙΣ	ΡΑΣ

Ἐργασία χαριεστάτη τοῦ δέκατου αἰῶνος μεσοῦντος.

(1) Studemund-Cohn, Verz: d. griech. Hss: 1890-97, II. Ke-
ραμέως. Ἱεροσολ. Βιβλ. Α. 79 καὶ Γ', τέλος δὲ βλέπε τὴν τοῦ Heng-
stenberg W. Διατριβὴν Das griech. Januar, Monologium, Festsing
1910 σ. 5, 6, 32.

Ἐπίσης βλ. σ. 283 τοῦ Γ. τεύχους τοῦ VIII τ: τοῦ περιοδικοῦ του
ἐνταῦθα Ρωσ. Ἀρχ. Ἰνστιτ. ἐκ χειρογρ. Μονῆς Βατοπαδίου, καὶ Β. Η. Gr
283. Ταῦτα ἀγνωστα ὄντα κειθώσαν ἀφετηρία πρὸς μελέτην, καὶ συμ-
πληρώσιν, Ὅλα τὰ διόλιτα εἰδομεν.

Μήνυμα εἰς τοὺς ἀγιογράφους. (σ. 11 τοῦ ἰδιαιτέρου, ἐνῶ
καὶ αἱ παραστάσεις.)

2) Μαρκελλος, ὁ ἐν τῇ Ἀγκυρανῇ Συνόδῳ καὶ ἐν τῇ κα-
τὰ τὴν Νίκαιαν τοῖς τοῦ Ἀρείου φρονήμασιν ἀντειρηκὸς τὸ
πρῶτον (314 - 336) καὶ τὸ δεύτερον (343 - 351) περὶ οὗ ὄρα
Βιβλιογραφίαν συνηγμένην μετὰ πολλῆς φιλοπονίας ὑπὸ
τοῦ ἱατροῦ Μ. Μωῦσείδου ἐν Ξενοφάνει, περιοδικῶ τοῦ Μικρα-
σιατικοῦ Συλλόγου τ. Β (1905) σ. 250-251. Σημειωτέον ὅτι
ἡ ἱερατεία αὐτοῦ διεκόπη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τὸ πρῶτον.

3) Βασίλειος, διάδοχος (336) τοῦ ὑπὸ τῶν ἀρειανιζόν-
των ἐπιβληθέντος Μαρκελλου. Οὗτος προήδρευσε τῆς ἐν Ἀγ-
κύρᾳ συνόδου τῶν ἡμιαρειανιζόντων (358), παρευρέθη κατὰ
τὴν ἐν Σελευκείᾳ σύνοδον (359). Ἀλλ' ἐνεκα τῶν δοξασιῶν
αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Κωνσταντίνου ἐξεβλήθη τοῦ
θρόνου συνοδικῇ ἀποφάσει, ἐξωρίσθη εἰς Ἰλλυρίαν, ἐνθα
καὶ ἀπεβίωσε(1).

Βασίλειος ὑπάρχει καὶ μάρτυς ἐν Καισαρείᾳ ὅστις ἐξ
Ἀγκύρας τῆς πόλεως ὧν ἤχθη εἰς Κ Π, εἶτα δὲ εἰς Καισα-
ρειαν — τούτου ἡ ἀθλησις πανηγυρίζεται τῇ 2 Ἰανουα-
ρίου(2).

Ἐπίσης ἐπὶ Ἰουλιανοῦ(3) καὶ Βασίλειος, ἱερομάρτυς
πρεσβύτερος τῆς τῶν Ἀγκυριανῶν ἐκκλησίας(4) Μαρ-
τίου 22.

(1). Ἔργα αὐτοῦ μετὰ Γεωργίου Λαοδικεῖας παρὰ Migne, 42,
425 καὶ δ. Ὁρα Kirchlische, Lexicon ὑπὸ Buchberger, 1907-1912
Μονάχῳ.

(2) Synaxar: G. P. σ. 261, Ὁρα ἀνωτέρω § 16.

(3) Buchberger, Lexicon ἐν λ.

(4) Synaxar: G. P. σ. 551.

4) Λεόντιος, 401-430 ὁ ἀντίπαλος Χρυσοστόμου.

5). Θεόδοτος, ὁ Ἀγκύρας ἐπίσκοπος ὁ κατὰ τὴν ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον ἀκμάζων (430-439) ὁ Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας συναγωνιστῆς, θανὼν πρὸ τοῦ 446. Τοῦτον μνημονεύει ὁ Εὐάγγελος (1) ἔχομεν δὲ δεδημοσιευμένας Ὀμιλίας (Λόγους) τρεῖς ἐν τῇ τῶν Ἁ. Συνόδων Νέα καὶ Δαψιλεστάτη Συλλογῇ τοῦ Σπυρ. Μήλια(2) καὶ τῇ Ἑλλ. Πατρολογία τοῦ Migne ἐν ᾗ προστίθεται καὶ τετάρτη ἑλληνιστί(3) εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Σιμεῶν, γινώσκομεν δὲ καὶ «Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον.» ἐν κοπτικῇ ὁμῶς παραφράσει ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Budge ἐν Oriental Texts Λονδίνῳ τ. Α'. σ. 83.

* * *

Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐνταῦθα ἱ. Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τύφου ὁ ὑπ' ἀρ. 244 μεμβράνιος κώδιξ, ἀνήκων ἄλλοτε τῇ ἐν Χάλκῃ μονῇ τῆς ἁγίας Τριάδος ἐκ δωρεῆς πάντως

(1) Έκδ. Bidez—Piermontier, Λονδίνῳ 1898 With the Boholla 8. σ. 9. σὺν τῇ Μελιτινῆς Ἀκακίῳ.

(2) ἐν Παρισίῳ, 1761 ἑὸν μέγα φύλλον σ. 591, 595, 600.

(3) Migne, P. G. τ. 77 στ. 1349 κ. ε. Ἁ Δ'. ἐν σ. 1399. Ὅρα τοῦ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν αὐτῶ ἀναφερομένων ἔργων παρὰ Migne, Σημείωμα (Notitia,) ᾗ ἐπιτετα καὶ ἡ Ἐομνησιαστικὴ τῶ ἀντιβόλον αὐτῶν ἁγίων ἐν Νικαίᾳ Πατέρων τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ μεθ' ἑν αἱ Ὀμιλίας. Ὅρα καὶ Fabric: X, καὶ Duchéne de Godic: mss graecis Pii II in Bibl: Alexandrino-Vaticano Paris 1880 N. 2. Ὅρα καὶ παρὰ Μωϋσείδῃ (Ξενοφάνει, II. σ. 296) ἄλλα.

τοῦ πατριάρχου Μητροφάνους, γεγραμμένος κατὰ μέσσην IB'. ἑκατονταετηρίδα περιέχει ἐν τῇ σειρᾷ 320ν. «Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἐγκώμιον εἰς τὴν Ἱεραγίαν Θεοτόκον καὶ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννησιν.» καταλαμβάνον τὰ φύλλα 283 — 285a. Τοῦ ἐγκωμίου τούτου ὁ μακαρίτης Κεραμεὺς ὁ τὸν κώδικα τοῦτον περιγράφας(1) μόνον τὰς ἐν ἀρχῇ δύο σειρὰς ἀναγνοὺς καὶ παραβαλὼν πρὸς τὰ ἐν τῇ Πατρολογία κείμενα ἀπέδωκεν εἰς τὸν ἡμέτερον Θεόδοτον παρενεχθεὶς ἐκ τῆς ἐν τῷ ἐντύπῳ αὐτῇ λέξει ἐπαναλήψεως τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ, δι' ὃ καὶ παρέμπει εἰς τὴν Πατρολογίαν(2) προστιθεὶς αὐθὰ ἐπ' ὀνόματι Θεοδότου Ἀγκύρας. Ἀλλὰ ἀπλή τις παραβολὴ καὶ τοῦ τέλους τοῦ Ἐγκωμίου ὑφ' ἡμῶν γενομένη πρὸς τὸ ὑποδειχθὲν ἐντύπον κείμενον ἔπεισεν ἡμᾶς ὅτι εὕρισκόμεθα αὐ μόνον περὶ ψευδεπιγράφου λόγου ἀλλὰ καὶ πρὸ νέου ὄπως κειμένου. Περιεργία κινούμενοι ἠναγκάσθημεν ἵν' ἀναγνώμεν καὶ εἶτα ἵν' ἀντιγράψωμεν τὸ κείμενον τοῦτο δι' ἐλπίδος ἔχοντες ὅτι παραδώσομεν ἡμέραν τινα εἰς τὴν δημοσιότητα καὶ εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπαϊόντων νέον κείμενον χριστολογικὸν ἀνήκον εἰς τὸν Θεόδοτον αὐτὸν, ὡς ἐκ τινῶν ρήσεων ἢ λέξεων ἢ ἰδεῶν τῶν δημοσιευομένων τοῦ ἱεράρχου τούτου ὁμιλιῶν ἀπεκδεχόμεθα, εἰ καὶ οὐχὶ μετὰ κύρους, διότι, ὡς γνωστὸν, ἢ ἀπὸ ἐτῶν ἐπὶ ἕτερα μεταστροφῇ τῶν μελετῶν ἡμῶν καὶ οἱ περιβάλλοντες καιροὶ δὲν παρέχουσιν ἡμῖν τὴν εὐκαιρίαν πρὸς ἔρευναν καὶ ζήτησιν καὶ στήριξιν ἀσάλευτον τῆς γνώ-

(1) Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθ. τ. Δ'. 1899 σ. 211 Τηροβμεν τὴν ἀρθμητῶν ταῦτην, ἡμῶς ἰστομάσαμεν ἑλλην προδεχῶς δημοσίου-θεδομένην.

(2) Migne P. G. 77 σ. 1349.

μης ἡμῶν, μάλιστα καὶ τῶν οἰκείων ἔργων πρὸς ἔλεγχον ἀποροῦσιν, ἄλλοις ἢ φροντίς ἀνατίθεται καὶ δὴ τοῖς Θεολόγοις.

Ἐπισημειούσθω ὅτι τῇ 4 Νοεμβρίου ἀγεται ἡ ἑορτὴ τοῦ ὁσίου πατρὸς ὁμολογητοῦ Θεοδώτου, ἐπισκόπου Ἀγκύρας(1).

6. Δωρόθεος, οὗ ἐπίσκοπος ὁ Ταβίας Ἀναστάσιος παρεκάθησεν ἀντιπρόσωπος ἐν τῇ Ε' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ.

7. Παῦλος, ἐπὶ Τιβερίου (578—582), οὗτος ἐξελέξατο τὸν ἅγιον Θεόδωρον τὸν Συκεώτην, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἶπομεν ἐν τῷ κειμένῳ. Ἐπὶ Παύλου ὀδωτάτου ἐπισκόπου ἀνηγέρθη καὶ γέφυρα ἐν Μπαλ-Κοῦμδζι ἐπὶ τῆς τοῦ Δορύλαιου ἀγούσης ὁδοῦ ὡς ἡ ἐπιγραφή ἢ παρὰ Ramsay B.C.H. 1883 σ. 22.

8. Βασίλειος ὁ Β', ἐν τῇ Ζ', τέως εἰκονομάχος ὢν. Παρὰ Μωῦσειδην. Ξενοφ. Β. 303 ὄρα.

9. Γαβριήλ, (κατὰ τὸ 907) «ὁ τῆς Ἀγκυρανῶν Ἐκκλησίας Πρὸεδρος, τούτου τοῦ νέου πατριάρχου (τοῦ Εὐθυμίου δῆλα δὴ) ζέοντα πόθον τὸν πρὸς ἅγιον ἱερομάρτυρα Κλήμενα αἰσθόμενος τὸ τούτου ἱερὸν ὀμοφόριον αὐτῷ, ἐπιδίδωσιν». Τὸ ὀμοφόριον τοῦτο ὁ πατριάρχης «ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ δομηθέντι εὐκτηρίῳ εἰς τὴν τοῦ Ψαμαθία μονῆν μετὰ καὶ τῶν τοῦ μάρτυρος λειψάνων Ἀγαθαγγέλου ἐναπέθετο ἐν τῇ αὐτοῦ μνήμῃ τὴν κατάθεσιν ποιησάμενος, ἐκέισε τε παραγεγνημένος καὶ . . . » (Boor, Vita Euthymii Βερολίνῳ, 1888, σ. 55-56). Πρβλ. γ σελ. 62, ἐνθα Γαβριήλ(2) ὀνομάζεται.

(1) Synaxarion G. P. σ. 136

(2) Ἀνάγνωθι ὅσα λέγομεν ἀνωτέρω ἐν οἰκείῳ τόπῳ περὶ τοῦ Κλήμεντος καὶ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς. Καὶ ὁ μητροπολίτης οὗτος δὲν ἀναφέρεται παρὰ Μωῦσειδην.

10. Μιχαήλ, ἐπὶ Κηρουλαρίου κατὰ Le Quien ἐπικηρυχθεὶς Ἀμαθείας, εἶτα σχολάζων τὴν Ἀγκυραν ἔλαβε καὶ τὸν τόπον αὐτῆς. (Νικηφ. Κάλλ. καὶ Jus. Graecorum).

11. Στέφανος, κατὰ Μάϊον (157, Migne P.G. 140 σ.183.

12. Χριστόφορος, παρακαθήμενος ἐν συνεδρίῳ ὑπὸ τὸν Γερμανὸν τὸν 13', ἐπὶ πράξει σκοτινῇ διὰ τὴν Μητρόπολιν Μελετηνῆς κατὰ τὸ 1227.

(Ἀνάλεκτα Ἱ. Στάχ. τ. Δ, σ. 117.)

Ὁ Χριστόφορος οὗτος ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ ἐκ Νικαίας εἰς τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Μανουὴλ κατὰ τὸ 1232-33 ἐπ' ὀνόματι τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου ἵνα ἐξοικονομήσῃ τὰς χειροτονίας καὶ τὰς λοιπὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ δεσποτάτου ἀφ' οὗ ὁ Μανουὴλ διὰ κυκτικῆς καὶ ταπεινῆς ἐπιστολῆς δικαιολογεῖ διὰ τί δὲν ἀποτολμῶσι πλέον οἱ ὑποψήφιοι ἀρχιερεῖς ἵνα μεταβαίνωσιν εἰς Ἀσίαν ἕνεκα τῶν κατὰ θάλασσαν κινδύνων. (Acta Dipl. Γ'. 59 καὶ πρβλ. Μηλιαράκη Ἱστ. Νικαίας σ. 293.)

Σημειώτέον δὲ ὅτι συνήθως ὁ Ἀγκύρας παρεκάθητο ὡς συνοδικὸς ἐν τῷ κλίματι τοῦ πατριαρχείου τοῦ οἰκουμενικοῦ τοῦ ἐδρεύοντος ἐν Νικαίᾳ μέχρι τῆς εἰς Κων]πολιν ἀποκαταστάσεως τοῦ θρόνου τῆς Β. Αὐτοκρατορίας.

Τὰ συστατικὰ καὶ ἄλλα γράμματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν θεάρεστον ταύτην ἐπιστολὴν τοῦ Χριστόφρου ἀγνωστα τῷ Μηλιαράκῃ δημοσιευθέντα καὶ πρότερον ἀπαντῶσι νῦν ἐν τῷ ΙΣΤφ. τ τῆς Byz. Z. (1907) ἐν ἀρθρῳ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Χριστόφορος ὁ Ἀγκύρας ὡς ἑξάρχος Γερμανοῦ τοῦ Β'» ἐνῶ καὶ παναγιώτατος μητροπολίτης τιτλοφορεῖται ὁ Ἀγκύρας. Διὰ τὸν τρόπον τοῦ γράφειν τὰς συστατικὰς ἐπιστολάς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπίτηδες ἐπισυνάπτω μόνον τὸ μέρος τοῦτο τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος.

«Ταῦτά τοι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, τοὺς κόπους δωσωπιμένῃ

τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἀγκύρας τῆς Γαλατῶν ἐπαρχίας ἀγαπητοῦ κατὰ κύριον (Κύριον γρ.) ἀδελφοῦ αὐτῆς καὶ συλλειτουργοῦ, οἷς κατὰ θεὸν ὑπέβαλεν αὐτὸν, τὴν ἐξαρχίαν τοῦ κατὰ δύο πατριαρχικῶν δικαίων μετὰ τῆς ἡμετέρας τοποτηρησίας ἀναδεξάμενος...»

Ἐκ τῶν γραμμάτων τούτων, ὧν ἐν ἀπευθύνεται ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου καὶ τῷ Ἰωάννῃ Ἀσάν τῆς Βουλγαρίας ἡγεμόνι (1218 1241) συγγενεῖς τοῦ δεσπότη στερῶ, πληροφορούμεθα ὅτι τὸ Ἅγιον ὄρος ἐπισκέψατο καὶ ἐκεῖ τῷ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Τυρνόβου συνέτυχε καὶ συνωμίλησε περὶ σχετικῶν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ὑποθέσεων. (σ. 142 αὐτόθι).

13. Μακάριος ὁ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἀκμάσας καὶ σὺν αὐτῷ εἰς Εὐρώπην μεταβάς. Οὗτος ἐν Παρισίοις διατριβῶν κατὰ τὸ 1404 ἤψατο τῆς σύγγραφῆς αὐτοῦ περὶ τῆς τῶν Λατίνων κακοδοξίας... εἰς ἑκατὸν κεφάλαια, ὧν τὰ τελευταῖα συνεπλήρωσεν, ἅμα τῇ ἐπανόδῳ αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλίδα.(1).

14. Κωνσταντῖνος, ἐπίσκοπος Ἀγκύρας καὶ ὡς ἀπὸ μέρους Κωνσταντῖνου ἐπισκόπου Κύπρου ἐν τῇ ἐν Κων]πόλει Συνόδῳ τῇ μετὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ συνέλευσιν (1450) παρακάθηται.

Β'. Μετὰ τὸ 1453

15. Ἀγκύρας... κατὰ τὸ 1466 ἰνδ. 8 ἐπὶ ἐκλογῇ τοῦ

(1), Ὅρα Διηγηματοπούλου, Ὁρθόδ. Ἑλλ., αα αβ, Krumbacher, B. L. G. 2, 113. Ἐδημοσιεύθη τὸ πόνημα ἐν Τόμῳ Καταλλαγῆς τοῦ μακαρίτου Δοσιθέου, Ἰασιῶ 1692. Περὶ τῆς ὅτι ἀλλαγῆς αὐτοῦ οὐδὲν περὶ τοῦ Μακαρίου, ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἀπηνεύσαμεν.

ἱερομονάχου Μάρκου εἰς τὴν μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως μεταξὺ τῶν ἐν τῇ συνεδρίᾳ παρευρεθέντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ συλλειτουργῶν παρῆν καὶ ὁ Σεβαστείας τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἀγκύρας, (σ. 358 Β' τ. τῶν ἀμνημονίων τῆς Ἰστορ. τῶν Ἀθηναίων) τοῦ φίλου Καμπούρογλου.

16. Ἐπὶ Ἀγκύρας, οὗ τὸ ὄνομα δὲν ὀνομάζεται ἐχειροτονήθη ὁ σέρβος μᾶλλον δὲ βούλγαρος τὴν καταγωγὴν ἱερομόναχος Ραφαήλ, πατριάρχης ἐκλεγείς, ὁ Α' κατὰ τὸ 1475 (Τυρκοστ. 130).

17. Μακάριος, ὡν μητροπολίτης Κορίνθου ἐπέιχε τὸν τόπον τοῦ Ἀγκύρας. Εἶναι ὁ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1517 προβιβασθεὶς εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, ὡς διορθῶν ἡμᾶς γράψαντας περὶ μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Ε. Φ. Συλλόγου (τ: ΚΖφ 1902) ὁ σοφὸς φίλος νῦν ἀρχιεπίσκοπος καθολικὸς ἐν Ἀθήναις σ: Louis Petit ἔγραψε (1) θέλων ἵν' ἀγνοῆ ὅσα καὶ προλογιζόμενος καὶ τότε ἐν τῇ διατριβῇ ἐκείνῃ καὶ ἐν ταύτῃ τώρα ἐπαναλαμβάνομεν. Δὲν τασσόμεθα εἰς τὸ τάγμα τῶν χαιρεκάκων ἵνα τῷ εὐχηθῶμεν ἵνα γράψῃ αὐτὸς καὶ οἱ ἀγαπητοὶ ἐταῖροι αὐτοῦ ὑφ' οἷσιν ὄρους ἠθικοὺς καὶ ὑλικοὺς ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἐγράψαμεν καὶ γράφομεν, καὶ δημοσιεύομεν τὰς σημειώσεις ταύτας

1) Μὴ ὀνόματι μνημονευομένους μητροπολίτας Ἀγκύρας δύναται δι' ἄλλους σκοποὺς ἵνα συλλέξῃ τις ἢ ἀλλοθεν συμπληρώσῃ, Περβλ. ἐν δινοδικοῖς σπουδαίοις σημειώμασι π. χ. Νικολάου τοῦ πατριάρχου (1084—1111) ἐφ' οὗ ἰνδ. αβ (=1089 ἢ 1101· δὴλα δὴ). πρῶτος τέτακται ὁ Ἀγκύρας, ἄλλοτε πάλιν μετὰ τὸν Ἐφέσον πρῶτος. Ὅρα Οὐδὲσπένκη, Γνωματεύσεις καὶ Διατάξεις τῶν ἐν ΚΠ, τοπικῶν Συνόδων τοῦ ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνος περὶ διαμονῆς ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, ράσιδί, 1899, ἐν Ὁδησῶ.

πεισμένοι ότι αι σημειώσεις αυται χρησιμεύουσι που εστω και προς ευρέσειν της αληθείας(1).

18. Γεράσιμος, επί 'Ιωάσαφ του Μεγαλοπρεπούς υπογραφόμενος άμέσως μετά τον Καισαρείας Μακάριον, και πρό του 'Ηρακλείας εις έγγραφον κυροῦν την έκλογην και στέψιν του βασιλέως Μουσκοβίου κυρίου 'Ιωάννου (Ιβάν του Δ'). Το έγγραφον σεσημασμέναν κατά το 7069 (=1561) είναι ενδ; δης. (2)

19. Ματθαίος, επί του 'Ιερεμίου κατά τον Μάϊον του 1590 εν τῷ πατριαρχ. και συνοδικῷ γράμματι δι' οὗ συνιστάται, το εν Ρωσία πατριαρχείου(3).

20. Σαββάκιος, υπογράφεται ο 'Αγκύρας μητροπολίτης Σαββάκιος, εν σιγγιλιώδει γράμματι απολυθέντι επί Γαβριήλ του Α' κατ' 'Απρίλιον του 1596 υπέρ της μονής Λειμώνος(4).

21. Παρθένιος, Κατά Σεπτέμβρ. του 1802 αντι του αποθανόντος, οὗ το ὄνομα δέν ὀνομάζεται(5). Τα υπ' αὐτου και της συντηρήσεως αὐτου και της έριδος μετά του Γαγγρών, ὅρα άμέσως κατωτέρω (πρβλ. και 'Αλεξανδρίδου εν «'Εκκλ. 'Αληθεία» 1902, σελ. 207 τά περι αὐτου).

22. 'Αρθένιος, υπογράφει εν γράμματι συνοδικῷ συγχωρητικῷ επί Νεοφύτου του Β' περι Μιτυλήνης Παϊτίου(6)

(1) Bohos d' Orient 1902 σ, 150

(2) Παρά Regel, Analecta Byzantino-Russica σ, 75

(3) Αὐτόθι σ. 88.

(4) Μαυρογ. Ηβλ. Παραρτήμα 'Ε. Φ. Σουλ, τόμ. ΙΗ' σελ. 124

(5) Σάθα ΜΒ. τ. Γ' σ. 553.

(6) Σάθα ΜΒ. τ. Γ' σ. 557. Πρβλ. Παραρτήμα τ. ΙΗ' του 'Ελλ. Φιλ. Συλλόγου σ. 171.

1610 κατ' Αὐγουστον. Κατά Σεπτέμβριον του αὐτου έτους, εξέδόθη και σιγγιλιών περι προσαρτήσεως της χώρας Οίνου-πόλεως και των χωριδιών Τολκισαρίκ και Ντόσια τη μητροπόλει 'Αγκύρας. Το έγγραφον αντιγεγραμμένον πρό έτων έκ της ανεξαντλήτου Νομικής Συναγωγής του Δοσιθέου (σ. 277) περικλείον δε Ιστορίας και γνωόμενον διά τον μητροπολίτην Παρθένιον άδικηθέντα εν έσχάτη δε πενία και άκρα πτωχεία διατελοῦντα(1) έχει ως εξής:

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ελέω Θεου αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης και οίκουμενικός πατριάρχης.

'Οτι μὲν και ή κατά την έντολὴν εύρισκομένη άγιωτάτη μητρόπολις μία και αὐτή υπήρχε το πάσαι των έπισήμων και περιφανῶν μητροπόλεων, και ήνθει και ήκμαζεν έχουσα υπό έαυτήν έπισκοπός Ικανός και χωρία άρκοῦντα, φανερόν έστι, και πᾶσι τοίς φιλομαθέσι και έμπείροις κατάδηλον ότι δε μετά ταῦτα οι χρηματίσαντες άγιώτατοι πατριάρχαι, ιδόντες αὐτήν εν ένδειά και άπορία καταντήσαν, υπό των του καιρού ανωμαλιῶν και των άλλεπαλλάξιων και μη δυναμένων ὄλως τρέφειν γνήσιον αρχιερία προσέθεντο και προσέκόλλησαν αὐτῇ, την χώραν Οίνουπολις, σὺν άλλοις δυσι χωριδιόσι, Τολκισαρί. τε και Ντόσια, και είχαν αὐτά και ένέμοντο: οι κατά καιρούς μητροπολίται 'Αγκύρας γινώσκως και έχοριακῶς, και τουτο άγνοοῦ των άπάντων οὐδείς. 'Αλλ' ο πατριαρχεύσας εκείνος Ραφαήλ, δε πρότερον μὲν διά γράμματος αὐτου πατριαρχικού και συνοδικου, έπομένως έδέδειξε τα τρία χωρία ταῦτα, είναι υπό την αὐτήν μητρόπολιν 'Αγκύρας, ύστερον δ' έχθρα κινηθείς οὐκ οἶδ' ὅπως άπίεσασεν αὐτά από της μητροπόλεως και απέξένωσε και έμεινεν

1) ὅρα χρονολογίας και συμβέβησαν

ὁ προστάτης αὐτῆς ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης αὐτῆς κύρ Παρθένιος ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ καὶ ἀκρα πτωχείᾳ, ὅστις τοῦτο μὴ ἀνεχόμενος, παρέστη συνοδικῶς μετὰ δακρύων καὶ ἔδεικθη δικαιοθῆναι αὐτὸν καὶ λαβεῖν καὶ πάλιν τὰ χωρία αὐτά, τοῦτου χάριν γνώμη κοινῆ τῆς καθευρεθείσης ἱερῆς τῶν ἀρχιερέων συνόδου, τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν γράφομεν καὶ δημοφαινόμεθα ἵνα τὰ τρία χωρία ταῦτα καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι ὑποκείμενα καὶ ἠνωμένα γνησίως καὶ ἐνοριακῶς, τῇ αὐτῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Ἀγκύρας καὶ ὁ ταύτης ἱερώτατος μητροπολίτης κύρ Παρθένιος, ὁ ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς ἔχη καὶ νέμπται αὐτά, ἀναποσπάστως καὶ ἀναφαιρέτως ὡς γνήσια καὶ ἐνοριακὰ καὶ κερπῶται τὰ ἐξ αὐτῶν εἰσοδήματα καὶ δικαιώματα, τὰ τε ἀπὸ κανονικῶν τῶν ἱερῶν, συνοικεσιῶν, πανηγύρεων, ζητίας καὶ τῶν λοιπῶν τῷ τόπῳ συνήθων καὶ ἐπιτελῆ ἅπαντα τὰ ἀρχιερατικὰ μετὰ καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως κατὰ τὴν περίληψιν τῆς πράξεως αὐτοῦ, ὀφειλόντων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐρισκομένων ἱερομένων καὶ λαϊκῶν αὐτῶν καὶ μόνον γινώσκειν γνήσιον καὶ καθολικὸν μητροπολίτην αὐτῶν, ὡς καὶ τὸ πρότερον, καὶ τιμοῦν καὶ ἀγαποῦν αὐτὸν καὶ πᾶσαν εὐπειθειαν καὶ ὑποταγὴν ἐπιδεικνύειν καὶ μὴ κατὰ τι ἐναντιοῦσθαι αὐτῷ ἢ ἀντιλέγειν, ἐν βάρει ἀργίας ἀσηγγνώστου καὶ ἀφορισμοῦ ἀλύτου καὶ αἰωνίου τοῦ ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος· ἂν δὲ τυχὸν ὀψέποτε ὁ μητροπολίτης Γαγγρῶν Παρθένιος θελήσῃ καθ' οἰονδήποτε τρόπον καταπεμβῆναι καὶ καταπατήσῃ τὰ χωρία ταῦτα καὶ ζητήσῃ λαβεῖν τι ἄχρι καὶ ὀβολοῦ, ἢ ἀρχιερατικὸν τι διαπραχῆσθαι ἐν αὐτοῖς, ἀργὸς εἶναι πάσης ἀρχιερατικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ τάξεως, ὡς τῇ καθαιρέσει ὑπόδικος, καταφρονῶν δὲ τῆς ἀργίας καὶ ἀφορισμένος ἀπὸ Θεοῦ. Ὅθεν καὶ εἰς τὴν περὶ τοῦτου βήλωσιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν, ἐγένετο καὶ τὸ

παρὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἐπικυρωτικὸν γράμμα, καὶ ἐπεδόθη τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀγκύρας κύρ Παρθένιῳ, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Γαλατίας, τῷ ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ ἡμῶν ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ καὶ δι' αὐτοῦ τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει ταύτῃ, ἐν ἔτει ζ' ρω ιφ θω μηνὶ δὲ Σεπτεμβρίῳ, Ἰνδικτιῶνος ιθ'(1).

23. Γρηγόριος (ὁ Β') 1617-18 ἐπὶ Τιμοθέου πατριάρχου πρᾶξις ὑπογράφων ἀκυρώσεως μεταθέσεως ἀρχιερέως ἐκ κώδ. τοῦ Μετοχίου τοῦ Π. Τ. ὑπ' ἀρ. 4. Ἐἶτα πάλιν Παρθένιος οὗ θανόντος ἐκλέγεται κατ' Ἀδωνάστου τοῦ 1631 ἐπὶ Κυρίλλου ὁ ὀσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις(2)

24. Λαυρέντιος, (3), ὅστις σὺν ὁμωνύμῳ αὐτῷ Ναυπάκτου μητροπολίτῃ συνυπέγραψε σιγίλλιον διὰ τὴν μονὴν τῶν Ἀγ. Πάντων, τὴν λεγομένην Βαρλαάμ κατὰ τὸ 1637 ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ ἐκ Βεροίας. Ὅρα Κεραμέως Ἰ. Βιβλιοθήκης τ. Δ' χειρογρ. ἐν τῷ ἐνταῦθα Μετοχίῳ τοῦ Π. Τάφου ὑπ' ἀρ. 4. Καὶ κατὰ τὸ 1636 μηνὶ Ἀπριλίῳ Ἰνδ. δ' φέρεται ἡ ὑπογραφή αὐτοῦ ἐν Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ., Παραρτ. ΙΗ' τ. σ. 176, ἐν συνοδικῷ γράμματι περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ ἀποβιώσαντος πρώην Μιτυλήνης Κωνσταντίου. Ἐπίσης κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1640 ὑπογράφει δεύτερος τὴν σειρὰν εἰς σιγίλλιον, ὅπερ ἐπὶ Παρθενίου διὰ τὴν ἐν Ἀνδρῶν μονὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς Ἀγίας γενόμενον ἡμεῖς ἐδημοσιεύσαμεν(4) ἄλλοτε διδά-

(1) = 7119

2) Ἀναλεκτα Ι. Βιβλ. Κεραμέως, τ. Δ' σ. 93

3) Σαθα Μ. Β. Γ' σ. 568.

4) Μύστεκιδου, ἐν «Παρνασσῶν» περιοδικῷ Ἀθηνῶν, τῷ 1888. «Δύο ἀνέκδοτα σιγίλλια ἔχοντα γράμματα δύο ἐν Ἀνδρῶν μονῶν.

σκαλος (Νομικῆς συναγωγῆς φυλ. 263 β), διότι ἐν τῷ τῆς ἐκλογῆς ὑπομνήματι φέρεται ρητῶς «τιθέμεθα πρῶτον τὸν ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κὺρ Γερμανόν, τὸν διδάσκαλον, δεύτερον δὲ τὸν ἱερομόναχον κὺρ Μελέτιον Συρίγον καὶ τρίτον τὸν ἱερομόναχον κὺρ Ναθαναήλ».

26. Γεράσιμος, ἐπὶ Μεθοδίου τοῦ Γ' κατὰ τὸ 1668(1).

27. Βενιαμίν, ἐπὶ Διονυσίου κατὰ Σεπτέμβρ. τὸ 1678 συνυπογράφει ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἀχριδῶν Θεοφάνους. *Ora Gelzer, der wieder aufgefundene Codex des hl. Klemens «Achrida» ἐν Bericht d. phil. hist. klasse d. K. S. G. d. W. zu Leipzig, 1903 Febr. ἐν σ. 90.*

28. Ἀθανάσιος, κατὰ τὸ 1679. Παρὰ Le Quien ἀναγινώσκω «νέος πατριάρχης ΚΠ. Ἀθανάσιος Δ' προσκληθεὶς ἐκ τῆς τῶν Ἀγκυρανῶν ἔδρας» «Ex Anconana sede assumptus fuit». Τί τοῦτο σημαίνει; Τοῖς τῶν πατριαρχικῶν πινάκων συνάκταις ἀναφερόμεθα, μὴ πολυπραγμονοῦντες.

29. Μακάριος, Ἰωακείμ. Ἐν Καταλόγῳ ἀρχιερέων ἀκμασάντων μεταξὺ ΙΖ-ΙΗ αἰῶνος δημοσιευθέντι ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ι. Β. Ε. Ἀθηνῶν 1892, σ. 469 ὑπὸ Κεραμέως ἐξ ἱεροσολυμιτικοῦ χειρογράφου.

30. Ἰωακείμ, κατὰ τὸ 1698 ἐν σιγίλλῳ γνωσθέντι ὑπὸ Τριανταφυλλίδου(2) καὶ Κεραμέως ἐν Ἀναλεκτοῖς Α, 214.

31. Μελέτιος, ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Δ' ἐν γράμματι συνοδικῷ περὶ τῆς περιουσίας τοῦ ἀποβιώσαντος Ἰκονίου Ἀνθίου Μηνι. Μαΐῳ 1713 ἐν ἀρχείοις τῆς Μονῆς Λειμῶνος. πρβλ. Ἑλλ. Φ. Σ. παράρτ. ΙΗ', τ. σ. 175.

1) Κεραμέως Ἀναλεκτα Α. Β. τ. Α' σ. 347.

(2) Φυγάδες, σ. 137, 139.

32. Νεόφυτος, ἐπὶ Ἰερεμίου τοῦ Γ' κατὰ τὸ 1720 ἐπὶ ἐκλογῇ Νεοκαίσαρειάς(1).

33. Ἀνθίμος, ἐν σιγίλλῳ ἐπὶ Σαμουήλ 1765 ἰνδ. ἰδ'. ἐπὶ συστάσει σχολῆς ἐν ἀγίῳ Ἰωάννῃ τοῦ Ναυπλίου. Ἄγνωστος παρὰ τῷ μακαρίτῃ τοῦ Σχεδιάσματος συγγραφεὶ Πατανίκα ἢ σύστασις τοῦ σχολείου τούτου, τὸ δ' ὄνομα τοῦ Ἀνθίου ἐλλείπει καὶ ἰ παρὰ Μωϋσεΐδῃ.

34. Μακάριος, κατὰ 1788 ὑπογράφει ἐπὶ πατριάρχου Προσκοπίου ἐν σιγίλλῳ περὶ τῶν μεριδίων τοῦ παγκαρίου τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν Μ. Ρεύματος τοῦ Βοσπόρου. Τοῦτο ἐσημειώσαμεν κατὰ τὸ 1888 ἐν τῷ κώδικι τοῦ ἱεροῦ τούτου ναοῦ, ὅστις συνεπήχθη κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ ἀψέξ' ἔτους ἀδείᾳ τοῦ πατριάρχου Σαμουήλ. Τὸν κώδικα γνωστὸν κατέστησε τὸ πρῶτον, καὶ ἐξ αὐτοῦ ὠραίαν διδακτικὴν πραγματείαν συνέταξεν ὁ φίλος χρονογράφος τῆς Μ. τοῦ Χ. Ἐκκλησίας Γεδεών ἐν τόμῳ Γ'. «Ἐκκλησιαστ. Ἀληθείας.» ἐν σελίδι (211-212).

35. Κλάυμης, ἐν σιγίλλῳ τοῦ 1798 ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Ε'. δοθέντι τῇ ἐν Μυκόνῳ ἱερᾷ Μονῇ τῆς Θεοτόκου, τῆς Τουρλιανῆς, σ. 37 τοῦ Κετορικοῦ τῆς Μονῆς ταύτης τῷ ἐκδομένῳ ὑπὸ Βερτοπούλου καὶ Βέλλη, κατὰ τὸ 1877 ἐν Ἑρμοιπόλει 8ον(2).

36. Ἰωαννίκιος, Χίος.— Ἐν ἴσῳ ἀπαραλλάκτῳ τοῦ γενομένου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδ. γράμματος περὶ μοτοικῆ-

(1) Le Quien Q. Chr. I. 473.

(2) Τὰς ἀπὸ τοῦ 1740 καὶ ἐντεύθεν σειρὰς μτροπολιτῶν δύνανται ὁ δουλόμενος ἐν τῷ πατριαρχικῷ κώδικι ἵνα διορθώσῃ. Ἡμεῖς ἐπιαναλαμβάνομεν, καιρὸν πρὸς ταῦτο οὐτε εἶχομεν οὐτ' ἔχομεν.

σεως τῆς κοινῆς σχολῆς τῶν Ἑλλήν. μαθημάτων ἐν τῷ κατὰ τὸν Κουρούτσου ἀθηντικῷ οἴκῳ τοῦ ὑψηλοτάτου ἀθλήτου Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ προσκτηθέντος νέου ἑαρινοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου, ὅπερ ἐστὶ πόνημα τοῦ σοφολογιατάτου μητροπ. Κυζίκου Ἰωακείμ τοῦ Παρίου ἐπὶ Καλλιφίκου κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1804. ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Μ. Χαμουδοπούλου ἐν Ἐκθ. τ. Α'. σ. 287-92.

Ὁ Ἰωαννίκιος ὑπογράφεται καὶ ἐν τῷ σιγιλλίῳ, δι' οὗ νομιμοποιεῖται ἡ ἀγορὰ τοῦ παρεκκλησίου ἀγίου Ἰωάννου ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγίου Δημητρίου ἐν Κουρούτσου, ἀπριλίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καὶ ὅπερ ἐδημοσιεύθη ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ περὶ Κουρούτσου ἡμετέρᾳ μελέτῃ (1888 σ. 39-42). Περὶ τούτου ἄλλοτε ἐν οἰκείῳ μέρει. Καὶ κατ' Ὀκτώβριον περὶ τοῦ ναοῦ τῶν Εἰσοδείων τῆς Παναγίας Πείουλου καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος περὶ τοῦ αὐτοῦ σχολείου, καὶ κατὰ τὸ 1806 ἐν σιγιλλίῳ διὰ τὴν νῆσον Θήραν, σχολὴν καὶ δημοσιεύθῃ πάλιν ὑφ' ἡμῶν ἐν Δελτίῳ Ι. Ε. Ἐταιρείας τ. Γ'. σ. 626 ἐν ᾧ ὁλόκληρος ἱστορία περὶ τῆς οἰκογενείας Γαβαλάδων ἐξ ἧς κατήγετο ὡς μανθάνομεν, ἐκ τούτου καὶ ὁ Καισαρείας Παρθένιος ὁ τῷ 1748 ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ πατριάρχου Κυρίλλου μεταξὺ τῶν τριῶν ὑποψηφίων τεθείς.

Καὶ ἐν σιγιλλίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους Φεβρουαρίου διὰ τὴν ἐν Ἄνδρῳ μονὴν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης κατὰ τὸ χωρίον Ἀρκόντα δημοσιεύθῃ ὑφ' ἡμῶν ἐν «Παρνασσῶ» 1885 μετ' ἄλλου τοῦ 1840 διὰ τὴν μονὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῆς Ἁγίας.

Ἐν τῷ περὶ Κουρούτσου ἡμετέρᾳ μελέτῃ (σ. 77) ἀναφέρεται κατ' Αὐγουστον τοῦ 1806 ὑπογράφων ἐπὶ τῇ εἰς ἐπισημοσκόπην Μελιτηνῆς προαγωγῇ τοῦ διδασκάλου Μ. Ρεύματος

Ἰωσήφ, ἔχων καὶ τὰς γνώμας τῶν Βερροίας Χρυσάνθου, τοῦ Φιλαδελφείας Δωροθέου τοῦ Προϊλάβου Παρθενίου 1).

Ὁ Ἰωαννίκιος, ἐτῆ ἰβ' Μαρτίου, ἡμέρα Κυριακῆ, ἔωθεν μετετέθη εἰς τὸν θρόνον Νικαίας τοῦ 1811, καθαιρεθέντος τῆ προτεραία τοῦ Νικαίας Δανιήλ 2). Ἐχειροτονήθη δὲ Ἀγκύρας ὁ κῦρ Σωφρόνιος τοῦ ἀγίου Καισαρείας διάκονος, εἰδήμων τῶν ἐκείσε καὶ σεμνός 3).

37. Σωφρόνιος. Ἐν τῷ προνόμῳ τοῦ ναοῦ τοῦ ναοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τῆς μονῆς Ζινδζίδερε (Φλαβιανῶν), ἐν ᾗ ἐλευθούργει ἡ φερώνυμος Ἱερατικὴ Σχολή, εἶναι τὸ ἐπιτύμβιον τὸδε:

† Ἐνταῦθα κεῖται ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ὁ νέος
τῆν ἡλικίαν καλὸς τε καὶ ἀκμαῖος
τοῦ Ἀγκυρανῶν ναοῦ 4) πηδαλιούχος
ἀρχιερεὺς ἄξιος καὶ θαυμαστός
διέπειν αὐτὸν καλῶς ἐμπειπιστευμένος
ὅς ἦλθεν ἐνθα ἰν' ἡμᾶς εὐλογήσῃ

1) Περὶ τοῦ Ἰωσήφ τούτου δρὰ τὰς αὐτοῦ ἡμετέρας Σημειώσεις καὶ τὰς ἐν τῷ ἐπὶ τῇ Ἱοετηρίδι τοῦ Κόντου τιμητικῷ τόμῳ 1909, ἐν Ἐκθ. ναῖς σ. 400 καὶ ἐ. ἐξελέγη Μεσημβρίας Ἰουλίῳ 1814. Ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου κατὰ τὸν Κουρούτσου.

2) Κατὰ σημειώσιν τοῦ κώδικος μητροπόλεως Νικαίας παρὰ Γεθεῶν «Ἐκκλ.σ. Ἐκθ.» 1912, σ. 287, τῆ 15 Μαρτίου Ἰωαννίκιος. Ὁ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1817 προεδίασθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Καισαρείας.

3) Ἐκ τῶν «Ἐφημερίδων» τοῦ Καρατζᾶ, αἰτινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν τοῖς περὶ Ρωμιονίας σχετικοῖς Ἑλληνικοῖς Κειμένοις ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κεραμέως τῷ 1900 ἐς 4ον ἐν Βουκουρεστίῳ σ. 138-139.

4) μήπω, λαοῦ.

πάντας τοὺς Χριστοῦ λαοὺς κ' εὐχαριστήσῃ.
 Ἄλλὰ τὸ χρεῶν ἄωρον ἐκθερίζει
 ψυχὴν τῆς σαρκὸς βιαίως ἐκχωρίζει
 ψυχὴν πρὸς μονὰς οὐρανόους οἰκίζει
 σῶμα δ' ἐνταῦθα πρὸς λύσιν κατοικίζει
 μνήμα δὲ μνήμης χάριν προσανεγείρει.

τῷ ρ ω ι α 1) Μαΐου ΙΖ ἡμέρα πεντηκοστῆ, ὥρα Αη.

38. Μεθόδιος, ὁσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις, πρωτοσύγκελλος Ἰουνίῳ τοῦ 1814. Αἱ πρὸς ἐκλογὴν ψῆφαι αὐτοῦ ἐγένοντο ἐν τῷ ναύσκῳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κουρούτσου τοῦ Βοσπόρου 2).

39. Ἀγαθάγγελος, ὑπογράφει κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1828 κατὰ τὴν παραίτησιν τοῦ πατριάρχου Χρυσάνθου.

40. 1861. Περὶ τοῦ μητροπολίτου τούτου ὅρα ὅσα λέγει ὁ σοφώτατος Γαλάτης Rogot 3). Κατάγεται ἐκ Περγάμου, φαίνεται νοήμων καὶ ὀμιλεῖ ἄριστα τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ κάκιστα τὴν ἱστορίαν γνωρίζει, δὲν ἔχει οὐδὲ τὴν παραμικρὰν ἰδέαν περὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἔζη ὁ Αὐγουστος.

41. Γεράσιμος, ἔλκων τὸ γένος ἀπὸ τὴν Μουταλάσκην τῆς Καισαρείας, ἐγεννήθη τῷ 1821 καὶ ἐπαιδεύθη ἐν τῇ ἀκμαζούσῃ καὶ τότε σχολῇ τῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ὁπόθεν μεταβὰς εἰς Βασιλεῦσαν ἐφοίτησεν ἐπὶ διετίαν εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Θεολ. Σχολήν. Εἰκοσιπενταετῆς ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ τότε Καισαρείας Παΐσιου, εἶτα ἀρχιδιάκονος καὶ μετὰ τινα ἔτη Πρωτοσύγκελλος. Εἰς ἡλικίαν δὲ 32 ἐτῶν χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ ἐπὶ εἴκοσιν ὄλα ἔτη δια-

1) μὴ τὸ Α ἴτο Δ.

2) Μυστακίδου, Κουρούτσου (ἐκδ. Ἀθηνῶν) σ. 74.

3) Souvenir d'un voyage en Asie Mineure 1864, σ. 334.

τέλει ποιμένων ἐπιτυχῶς τὴν θεόθεν αὐτῷ λαχοῦσαν ἐπαρχίαν. Ἄλλὰ προσκληθεὶς παρὰ τῆς Ἱ. Συνόδου διωρίσθη βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ ἁγ. Νικαίας καὶ μετὰ ἐν ἔτος προήχθη εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον Χαλεπίου, ἐνθα ἔμεινεν ἐπὶ πενταετίαν. Κατὰ δὲ τὸ 1877 ἐγένετο Ἀγκύρας ἐνθα καὶ ἀνεπαύθη εἰς Κύριον, πλήρης ἡμερῶν εἰς ἡλικίαν 79 ἐτῶν(1).

Ὁ Γεράσιμος οὗτος ἐπὶ τοῦ τελευταίου φύλλου τοῦ δεσίματος τοῦ ἐν τῇ δημοσίᾳ Αὐτοκρ. Βιβλιοθήκῃ τῆς Πετροπόλεως (νῦν φυλασσομένου περιπύστου Πορφυροῦ Κώδικος (τοῦ ὑπὸ στοιχείων Ν) Εὐαγγελίου ἔγραφε σημεῖωμα κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ αχμζ καὶ ὑπέγραφεν ὡς ἀρχιδιάκονος τοῦ ἁγίου Καισαρείας. Τὸν Κώδικα τοῦτον καὶ ἡμεῖς κατὰ τὰς ἐορτάς τοῦ Πάσχα τῷ 1892 εἶδομεν ἐν τῇ κώμῃ Σαρμουσακλᾷ, θωρον τῆς Καισαρείας, καὶ μικρὰν αὐτοῦ περιγραφὴν συναπηρτίσαμεν, φυλαττόμενοι ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ δύο ἄλλων ἐντοπίων κατὰ τὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ. Εὐτύχημα ὅτι περιγραφὴν ἀξιόλογον ἑλληνιστὶ σήμερον ἔχομεν τοῦ γνωστοῦ βυζαντινολόγου κ. Γεωργίου Π. Βεγλερῆ μετ' ἐξαισίων ἀποτυπωμάτων ἐν ἰδίῳ τεύχει εἰς 4ον ἐν Σμύρῃ τυπωθεῖσαν τῷ 1812.

* *

Αἱ περὶ Ἀγκύρας ἀνακαμινενθεῖσαι σημειωμάτων σκωρίαι αἴθαι ἦσαν.

Προσεχῶς ὁ καλὸς Ν. Π ο ι μ ῆ ν φιλοξενήσει ἑτέρας σημειώσεις πολλὰς ἢ ὀλίγας ἄλλων ἐπαρχιῶν κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν, ὅσας εὐρήσομεν προχείρους.

Ἐν Φαναρίῳ Κ. Πόλεως Δεκεμβρίῳ 1919.

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

(1) Ἐφημ. Κων]πολις 8 Φεβρουαρίου 1890.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Κώδικς Μονῆς ἐν Ὀλύμπῳ τῷ Θεσσαλιῳ.

Α'.

Τῇ 30ῇ Ἰουνίου τοῦ 1898 κατὰ τύχην προσήχθη ἡμῖν ἐν τῷ Α. Μουσείῳ πρὸς ἐξέτασιν ἢ καὶ ἀγορὰν ἰ χειρόγραφον ἐπὶ χάρτου λείου καθαροῦ μεμβρανοειδοῦς εἰς μέγα σχῆμα ὕψους 0,31 x 0,20 πλάτους, ἐσταχωμένον διὰ ξυλίνου σταχώματος δέρματι κεκαλυμμένου. Τὸ χειρόγραφον εἶχεν, ὡς ἠριθμήσαμεν φύλλα τὸ ὅλον πεντακόσια δέκα καὶ ἐννέα (519) δίστηλα, ἢ τετράδια κατὰ καταμέτρησιν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ πύξῃ γγ'. τοῦ τελευταίου τούτου μόνον ἔχοντος φύλλα τέσσαρα, τῶν λοιπῶν ἀνά δέκα ἢ τελευταία σελίς 519α ἔμεινεν ἀγράφος. Ἐκάστη σελίς εἶχε σειρὰς 28, ὕψους 0,22 ἐκ. ἐπὶ πλ. 0,8. Τὸ χειρόγραφον ἔφερεν ὀπισθεν ἐπὶ προσκεκολλημένου ἀπλοῦ χαρτίου ἐπιγραφὴν, ὡς ἠδυνήθημεν ἵνα διακρίνωμεν τήνδε: [Υπο]μνήμα[τα] εἰς τὸν Εὐαγγε[λι]στὴν [ματ]θαίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσ[ο]στόμου] εἰς μεμβράνα.

Ἐφερε γραφὴν ὁμοίμορφον καλὴν, καθαρὰν, περιελάμβανε δὲ Ὀμιλίαν ἐν ὄλφ α'—μδ' «ἐτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος τοῖς ὄχλοις ἰδοὺ ἡ μ[ήτ]ηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ εἰστήκεισαν ἔξω». Ἐληγε δὴλα δὴ ὅπου ἄρχεται κατὰ τὰς τετυπωμένας ἐκδόσεις, ἢ νε' Ὀμιλία.

Ἐφερ. μετὰ μικρὸν τετράπλευρον παραλληλόγραμμον κόσμημα.

Τοῦ ἐν ἀγ(ίοις) πρὸς ἡμῶν Ἰωαν' ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου ὑπόμνημα εἰς τὸν ἀγ(ιον) ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν μαθαίου

Ἐδει μὲν ἡμᾶς, μηδὲν δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοήθειας· ἀλλ' οὕτω βίον παρέχεσθαι καθαροῦ, ὡς τοῦ πν[εύματος] τὴν χάριν ἀντὶ βιβλίου) γίνεσθαι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς καὶ καθάπερ ταῦτα διὰ μέλανος, οὕτω τὰς καρδίας τὰς ἡμετέρας διὰ πνεύματος ἐγγεγράφθαι.

Ἡ δ' Ὀμιλία. Βίβλος γενέσεως Ἰω Χοῦ υἱοῦ δαδ· υἱοῦ ἀβραάμ.

Ἐφερ. Ἄρα μέμνησθε τῆς παραγγελίας, ἣν πρόην ἐποίησα· μεθὰ πρὸς ὑμᾶς παρακαλοῦντες μετὰ σιγῆς ἀπάσης Καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι (β τοῦ 519 φύλλου) ἀνέγνωμεν τὰ ἐξῆς:

Ἐτὸ παρὸν ἱερὸν καὶ θεῖον βιβλίον ἐγράφη διὰ συνδρομῆς τῶν ὁσιωτάτων μοναχῶν τῶν ὄντων ἐν τῷ ἀγίῳ ὄρει Ἄθω τοῦ τε κυροῦ Ἀχιλλίου καὶ κυροῦ Ἀνθίμου μαθητῶν ὄντων τοῦ παπᾶ κυροῦ Μαξίμου· προσηλάνεται δὲ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν σεβασμίαν καὶ ἱερὰν μονὴν τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος ἐν τῷ ὄρει Ὀλύμπῳ ἐπὶ ἔτει ζ'οστφ».

Διοτινὸν τὸ χειρόγραφον ἐγράφη τῷ 1568 μ. Χ., ἐν τοῖς περιθωρίοις οὐδεμίαν εἶδομεν σημείωσιν· κάτωθεν ἄμως ἐν τῇ πύξῃ ἐφέροντο ποῦ καὶ ποῦ σημειώσεις τινὲς ἢ μᾶλλον προσ-

1) Τὸ ἐντυπον κατὰ τὴν ἐκδόσιν Φραγκφούρτης 1857 ὅπως μετέ... βιβλίων.

θήκαι διὰ κοκκινωπῆς μελάνης. π. χ. κατὰ μέσον που τῆς λβ' Ὀμιλίας ἀνέγνωμεν τὰ ἐξῆς' «ὅτι τὴν τῶν ἀποστόλων τάξιν ἀναπληροῖ ὁ προεστὼς ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συμβόλοις· καὶ περὶ τοῦ δεῖν τῆς ἀρετῆς μᾶλλον ἔχασθαι ἢ σημείων ζητεῖν δύναμιν· μείζον γὰρ βίον ἐνάρετον ἔχειν ἢ σημεία ἐπιτελεῖν». (Τὰ δοχικὰ κεφαλαῖα κοκκινωπῆ μελάνη καὶ τὰ ι, ἐστιγμένα).

Ἡ τύχη τοῦ χειρογράφου ἀγνοεῖται. Ἦτο πιθανῶς ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ τουρκοελληνικοῦ πολέμου τοῦ 1897. Ἐκρμήσαμεν αὐτὸ ἐπὶ μίαν ὥραν, πλέον οὐ. Τί ἀπέγινε; -

B'.

Κώδιξ χαρτῶς 29X20 εἰς μέγα σχῆμα ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς γεραρᾶς Τυβύγγης ὑπ' ἀρ. καὶ γρ: Μβ. 12 καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ τοῦ Μαρτίνου τοῦ Κρουσίου γραφείς κατὰ τὸ 1577 Δεκεμβρίῳ, καὶ τῷ 1578 (21 Σεπτεμβρίου ἐσταχωμένος) περιέχει μεταξὺ ἄλλων.

- Ἰωάννου Χρυσόστομου 1) Εἰς τὴν ἀποτομὴν τοῦ Προδρόμου σ. 237
- » 2) Εἰς τὴν ὄρχησιν τῆς Ἡρωιδάδος σ. 244.
- » 3) Συνήγαγον οἱ Ἰουδαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον τί ποιήσωμεν τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ β'. σ. 249
- » 4) Εἰς τὰς ἑ. παρθένους, τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ γ'. σ. 253.
- » 5) Εἰς τὴν πόρνην, τῇ δ'. σ. 259.
- » 6) Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα καὶ εἰς τὸ Πάσχα σ. 265.
- » 7) Εἰς τὴν Παρασκευὴν σ. 276.

283, ὅθεν ἀρχῆς Ἀπόσπασμα Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης.

β'.

Ἐν ἐτέρῳ χαρτῶφ κώδικι τῆς 1Ε'. ἑκατονταετηρίδος ἀναμίκτου περιεχομένου τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης ὑπ' ἀρ. καὶ γρ: Μβ. 33 (15X10 ἐκ) σχήματος ὀγδόου, ἐνῶ καὶ τῆς ψόφας τὰ γιαιτρικά, (ὅπερ δὲν ἀντέγραψα δυστυχῶς) ἀπαντᾷ εἰς 21 σελίδας ἐκτεινόμενος «Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡγῶν, Ιω. Αρχιεπισκόπου Κωνσταντίνου πόλεως τοῦ Χρισοδοτύου λόγος ὀφέλιμος περὶ ἀγάπης...»

Ἄρχη. Ἀγαπάτε· μηδὲν προτιμησώμεθα πλὴν τῆς ἀνυποκρίτου ἀγάπης...»

γ.

Καὶ ἐν τῷ Καταλόγῳ τοῦ κώδικος ὑπ' ἀρ. καὶ γράμ. Μρ 62, ἐπίσης χαρτῶφ ἀλλὰ μεγάλου σχήματος τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης ὑπὸ τοῦ Κρουσίου γραφέντι κατὰ τὸ 1578 κα' σταχωθέντι ἐνῶ Autores sequentium vitarum, seu concionum, φέρεται καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος(1).

(*Ἐπεναὶ δυνέχεια)

B. A. M.

(1) Schmit. Verz. d. gr. Hand. Tübingen 1902, 4.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Χρυσοστ. Παπαδοπούλου, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. Α'. (μέγ. ὄγδ. σελ. 455), Ἀθῆν. 1920.

Ὁ ἀκάματος ἐρευνητής, ὁ διὰ τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ ἔργων πολλὰς τῆς θεολογικῆς ἐπισημῆς ἀνάγκας πληρῶσας, νέον δωρεῖται αὐτῇ ἔργον. Ὁ ἐκδοθεὶς Α', τόμος, ὅστις ἐξιστορεῖ τὴν ἰδρυσιν [καὶ τὸν ὄργανισμόν] τῆς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἤτοι μέχρι τῆς ἐξώσεως τοῦ βασιλέως Ὀθωνος (1862), ἔρχεται εἰς χρόνον κατάληλον μετ' ὀλίγον ἢ μείζων Ἑλλάδι μέλλει ἐκ νέου νὰ ρυθμίση τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῆς πράγματα, ἢ δὲ γνώσις τῶν λεπτομεριῶν τῆς πρώτης διαρρυθμίσεως θὰ εἶναι πολλαχῶς ἐνδιαφέροντα καὶ ὠφέλιμος. Ἐν τῇ ἐρεύῃ τοῦ ζητήματος τούτου δείκνυται ὁπαδὸς τῆς ὑγιοῦς σχολῆς τοῦ Κωνσταντ. Οἰκονόμου, χωρὶς βεβαίως ν' ἀποδέχεται τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ἀτόπους θέσεις. Ὁ Α' τόμος διαιρεῖται εἰς τρία κεφάλαια. Καθίδρυσις τῆς ἱερᾶς συνόδου (σελ. 1-110), ἀντίδρασις κατὰ τοῦ νέου ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησιαστικοῦ καθεστώτος (σελ. 111-294), ὁ συνοδικὸς τόμος περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ περὶ αὐτῆς πολιτικὴ νομοθεσία (σελ. 295-448). — Ὁ συγγραφεὺς συμφωνῶν μετὰ τοῦ Οἰκονόμου ἀπορρίπτει τὴν γνώμην, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος κατέστη ἀνεξάρτητος, ἀναλόγως δ' ἐρμηνεύει τὰ σχετικὰ γεγονότα. Οὕτως ἢ μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ πατριάρχου Εὐγενίου (Ἀπρὶλ. 1821) μὴ ἐπανάληψις τοῦ διὰ τοῦ θανάτου

Γρηγορίου τοῦ Β' διακοπέντος πατριαρχικοῦ μνημοσύνου ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπικριτοῦσαν ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν (σελ. 21). Αἱ ὑπὸ τοῦ Ζαρυάτας Γαβριὴλ καὶ δύο ἄλλων χειροτονίαι τεσσάρων ἐπισκόπων ἦσαν ἄπλαϊ καταχρήσεις (σ. 28 κξ.), ἢ δὲ ὑπὸ τῆς Γερουσίας τῆς Δυτ. Ἑλλάδος (Φεβρ. 1822) παύσις τοῦ ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου διορισθέντος Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης Ἀνθίμου καὶ ἀναδιορισμὸς τοῦ κατὰ διαταγὴν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως πρότερον παυσθέντος Νεοφύτου ἦτο μὲν «χαρακτηριστικὴ» δὲν ἀρκεῖ ὁμως ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ ἐλεύθεροι Ἕλληνες ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἐκκλησιαστικῶς ἀνεξαρτήτως (σελ. 22 κξ.). Ἡ ἀπόφασις τῆς ἐν Ἀστρεὶ Β' ἐθνοσυνελεύσεως (1823), ἐφόσον διαρκεῖ ὁ ἀγὼν νὰ μὴ γίνωνται ἐκ Κων]πόλεως δεκτοὶ μητ' ἀρχιερεῖς, μήτε πατριαρχικὰ ἔγγραφα ἦτο μέτρον προσωρινόν, ἐκ πολιτικῶν μᾶλλον ἢ ἐκκλησιαστικῶν λόγων ὑπαγορευθὲν (σελ. 25 κξ.). Ὅτε οἱ Χριστιανοὶ ἐπαρχιῶν τιῶν, ἀποταθέντες εἰς τὸ νεωστὶ ἰδρυθὲν ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν, εἶχον ζητήσῃ τὴν ἐπιτόπιον χειροτονίαν ἀρχιερέων, ὁ πρῶτος ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργὸς ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ (1822-25) ἀπέτρεψεν ἀπὸ πάσης αὐθαίρετου ἐνεργείας, διατυπώσας τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἀνάγκη πρότερον νὰ ἐπέλθῃ συνενόησις μετὰ τοῦ πατριαρχείου Κων]πόλεως (σελ. 23 κξ.). Ὁ αὐτὸς μετὰ τριῶν ἄλλων ἀρχιερέων ὑπέβαλε βραδύτερον εἰς τὴν ἐν Τροιζήνι Γ' ἐθνοσυνέλευσιν (1827) ὑπόμνημα προσωρινῆς διοργανώσεως τῆς ἐκκλησίας, ἐξ οὗ σαφῶς καταφαίνεται, ὅτι ὡς ἀρίστην λύσιν δὲν ἐθεώρει ποσῶς τὴν ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ὀλοτελῆ ἀπόσπασιν (σελ. 31 κξ.).

Ἡ ἐθνοσυνέλευσις ἐκλέξασα κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰω. Καποδίστριαν, εἰς οὐδεμίαν ἀπόφασιν προέβη ἐπὶ τοῦ ἐκκλησ. ζητήματος. — Ὁ κατ' Αὐγουστον τοῦ 1830

ἐκλεγείς πατριάρχης Κωνσταντίας ὁ ἀπὸ Συναίου, πρῶτος ἔγραψε πρὸς τὸν Ἰω. Καποδίστριαν, ζητῶν ὅπως «ἐπανέλθῃ ὁ εἰρμὸς τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς ἐπισκέψεως καὶ πνευματικῆς περιθάλψεως» (σελ. 44), ἀλλ' ὁ Καποδίστριος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἠρέεσθη ἀπλῶς ν' ἀπαντήσῃ, ὅτι ἐν εὐθέτω καιρῷ θ' ἀποστείλῃ ἄνθρωπον κατάλληλον πρὸς διαπραγματεύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος (σελ. 46 κξ.). Ὁ Καποδίστριος δὲν εἶχεν ἀκόμη σχηματιστὴν ὠρισμένην γνώμην, τὴν εἰς τὸ πατριαρχεῖον ὑποταγὴν ἐφοβεῖτο διὰ λόγους πολιτικούς, τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόσπασιν διὰ λόγους πολιτικούς καὶ θρησκευτικούς (σελ. 38) ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει θὰ ἤρχετο εἰς συνενόησιν μετὰ τοῦ πατριαρχείου Κων]πόλεως. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ κυβερνήτης ἐκυμαίνεται μεταξὺ δύο ἀντιθέτων γνωμῶν, εἶχεν ἤδη σχηματισθῆ ἰσχυρὰ μερὶς κεκηρυγμένη ὑπὲρ τῆς ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀποσπάσεως θεωροῦσα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς πολιτικῆς καὶ φοβουμένη τὴν ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἐξάρτησιν, ὡς μέλλουσαν νὰ παράσχη ἔδαφος κατάλληλον εἰς ξένας ἐπιρροάς. Ἡ μερὶς αὕτη ἐφρόνει πρὸς τούτους ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπιμελῶς ἔπρεπε ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν μετὰ τοῦ πατριαρχείου διαπραγματεύσιν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ λάβωσι χώραν ἐπίσης ξένοι ἐπιρροαὶ ἢ νὰ γίνωσι τοῦλάχιστον ἀμοιβαῖαι ὑποχωρήσεις. Τῆς μερίδος ταύτης ἀρχηγὸς ἐγένετο ὁ καθηγητὴς Θεόκλητος Φαρμακίδης, διὰ συγγραφῶν ἀναπτύξας καὶ δικαιολογήσας τὰς ιδέας αὐτῆς, δραστηρίως δ' ἐργασθεὶς πρὸς τελείαν αὐτῶν ἐφαρμογὴν. Οὗτος διέτύπωσε τὴν παράδοξον ἀρχὴν, ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία δὲν συνεπάγεται ἀπλῶς τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἀλλ' ὡς causa efficiens γεννᾷ καὶ παράγει αὐτήν, ἐπὶ τῶν ἐν ἀρχῇ δὲ μνημονευθέντων γεγονότων στηριζόμενος, ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐκκλη-

σία τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔργῳ κατέστη ἀνεξάρτητος, διακόψασα τὰς μετὰ τοῦ πατριαρχείου σχέσεις αὐτῆς. Πρὸς τί λοιπὸν ἐχρειάζοντο αἱ μετ' αὐτοῦ διαπραγματεύσεις;

Δολοφονηθέντος τοῦ κυβερνήτου Ἰω. Καποδιστρίου, βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἐκλήθη ὁ νεαρὸς Ὄθων (1833). Τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος ἐπελήφθη ὁ διαμαρτυρούμενος τὸ δόγμα ἀντιβασιλεὺς G. Maurer, ἀπὸ θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν πεποιθήσεων θιασώτης τῆς ἀπολύτου ὑποταγῆς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν πολιτείαν (σελ. 70). Αἱ ιδέαι αὗται δὲν ἦσαν ξένοι εἰς κύκλον τινὰ Ἑλλήνων. Ἦδη τῷ 1831 ὁ Γ. Ράλλης μετέφρασε τὸ περὶ «δικαίου τῶν ἐθνῶν» ἔργον τοῦ Βαττέλ, ἐν ᾧ ἀπαντῶσι τοιαῦται ιδέαι (σελ. 54). Ἄλλ' ἡ εἰς τὴν πολιτείαν ὑποταγὴ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἦτο δυνατὴ, μόνον ἂν αὕτη ἐμείνεν ὀλοτελῶς ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου Κων]πόλεως, δι' ὃ ὁ Maurer ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν ὁμόφροναν ἐν Ἑλλάδι μερίδα καὶ δὴ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς, τὸν Θεόκλητον Φαρμακίδην, ὅστις ἀφετέρου συμφώνως πρὸς ἀρχὰς ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀπαδῶν του ὑπέδειξε τῷ ἀντιβασιλεῖ τὸν τρόπον τῆς ἀνεξαρτήσεως τῆς ἐκκλησίας θ' ἀπεφεύγετο δηλονότι ἐπιμελῶς πᾶσα μετὰ τοῦ πατριαρχείου διαπραγματεύσεις. Οὕτω διὰ δύο βασιλικῶν διαταγμάτων (15 Μαρτ. 3. Ἀπρ. 1833), ἐτέθησαν ἐκ τῶν προτέρων αἱ βάσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας. ὠρίσθη δὲ ἐπιτροπὴ μέλλουσα ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων νὰ ὑποδείξῃ τὰς λεπτομερείας αὐτῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπετελείτο ἐκ τοῦ οἴκειου ὑπουργοῦ Σπ. Τρικούπη, ὡς προέδρου, Π. Νοταρᾶ, Ἀρδαμερίου Ἰγνατίου, Ἐλαίας Παῖσιου, ἀμφοτέρων προσφύγων ἐκ Τουρκίας, Θεοκλ. Φαρμακίδου, Σκαρλ. Βυζαντίου καὶ Κωνστ. Σχινᾶ, ἐπὶ δεκαπενθήμερον δ' ἐργασθεῖσα ἐπεράτωσε τὸ ἔργον αὐτῆς. Κατὰ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς ἡ ἐκκλη-

σία τῆς Ἑλλάδος οὐσα καὶ μένουσα ἀνεξάρτητος, θ' ἀνακηρύξῃ ἀπλῶς αὐτὴ ἑαυτὴν καὶ ἐπισήμως ὡς τοιαύτην, κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τῆς ρωστικῆς ἐκκλησίας διοικεῖται ὑπὸ διαρκοῦς συνόδου (σελ. 73), πολιτικὴν κεφαλὴν ἔχουσα τὸν βασιλέα (σελ. 90). — Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1833 προσεκλήθησαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν Ναύπλιον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς, προσῆλθον ὁμοῦ βαθμηδὸν μόνον 36, ἐξ ὧν πάλιν μόνον δέκα εἶχον ἐπαρχίας (ἄκτῶ ἄλλοι ἔχοντες ἐπαρχίας δὲν προσῆλθον), οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν πρόσφυγες ἐκ Τουρκίας, οἱ μὲν διοικοῦντες ἐπαρχίας τινας ἐπιτροπικῶς, οἱ δὲ ἀναμένοντες νὰ διορισθῶσι (σελ. 100). Χωρὶς νὰ συνέλθωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ συζητήσωσι τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐπιτροπῆς, μεμερισμένοι, καθόσον κατέφθανον, ἔλαβον γνώσιν αὐτῶν παρὰ τῶν τριῶν ὀρισθέντων εἰσηγητῶν (Σπ. Τρικούκη, Κ. Σχινᾶ καὶ Σκ. Βυζαντιῦ). Οἱ ἀρχιερεῖς ἀπεδέχθησαν τὰς ἀποφάσεις ὄχι ἀνευ διαμαρτυρίας καὶ ἐφόσον αὐταὶ δὲν ἀντέβαινον εἰς τοὺς ἱεροὺς κανόνας (σελ. 98, 101, 112). Ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς τῶν ἐκκλ. Μιχ. Σχινᾶς ἰσχυρίσθη μάλιστα, ὅτι ἐπηνέχθη βία ἐπὶ τῶν ἀρχιερέων (σελ. 313). — Πρὶν ἢ λήξῃ ἢ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἀποδοχῇ τῶν ἀποφάσεων, ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον καταστατικὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Αἱ τε ἀποφάσεις τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τὸ καταστατικὸν συμπήπτουσιν, ὑπόκεινται δ' αὐτοῖς ὡς βάσεις οἱ τῷ 1818 ἐν Βαυαρία δημοσιευθέντες νόμοι, δι' ὧν διωργανώθη τὸ ἐκεῖ κοινοιστόριον (σελ. 101, 104, κξ.). ἐν τοῖς θεμελιώδεσι δὲ διατάξεσιν εἶναι ἀπλῆ ἀντιγραφὴ αὐτῶν. Δι' ὅλου τοῦ καταστατικοῦ διήκει ἡ ἰδέα τῆς κυριαρχίας τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καταπνίγουσα πᾶσαν αὐτῆς αὐτενέργειαν. Οὐδεμία ἀπόφασις τῆς συνόδου ἐπιτρέπεται νὰ κοινοποιηθῇ καὶ ἐκτελεσθῇ ἀνευ προηγουμένης κυβερνητικῆς ἐγκρίσεως, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται περὶ ἐσωτερικῶν ζητημάτων, ὡς δογματικῶν, λατρείας

πειθαρχίας κληρικῶν, ἐκκλ. εὐταξίας, χειροτονίας κληρικῶν, καθαγιασμοῦ ἐκκλ. ἀντικειμένων καὶ οἰκοδομημάτων (σελ. 103, 120, 123). — Τὴν 17 Ἰουλίου ἐπὶ τῇ ἐγκαθιδρύσει τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἧς γραμματεὺς διωρίσθη ὁ Θ. Φαρμακίδης, ἐψάλη ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐν Ναυπλίῳ δοξολογία, παρόντος τοῦ βασιλέως καὶ ξένων ἐπισήμων. Ὁ Ρῶσσοσ πρεσβευτῆς ἐπιδεικτικῶς ἀπέσχε τῆς τελετῆς, ἀνεκλήθη δὲ βραδύτερον ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς του, ὡς μὴ προλαβὼν τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (σελ. 109).

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐγχειρήματος δὲν ἀπεθάρρυνε τοὺς ἀντιφρονούντας, ἡ δὲ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ μέτρα κατὰ τῶν ζωηρότερον ἐκδηλούντων τὴν δυσαρέσκειαν αὐτῶν (σελ. 115). Ἀπόπειρα τῆς ἱερᾶς συνόδου, ὅπως ὑπεθυμίση εἰς τὴν κυβέρνησιν τὸν ὄρον, ὑφ' ὧν ἀνεγνώρισε τὸν βασιλέα πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι ἐφόσον τοῦτο συμβιβάζεται πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας, προὐκάλεσε τὴν ἐκφρασιν μομφῆς παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν (σελ. 123). Ἡ διάλυσις τῶν μοναστηρίων καὶ δὴ ὁ τρόπος αὐτῆς ἐπύκνωσε τὰς τάξεις τῶν δυσηρεστημένων (σελ. 293). Κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἱερᾶς συνόδου, τὰ ἔχοντα ὀλιγωτέρους τῶν 3 μοναχῶν παρεχωροῦντο εἰς τὸ κράτος πρὸς ἴδρυσιν ἐκκλησ. ταμείου, ἐξ οὗ θὰ ἐμισθοδοτεῖτο ὁ κλῆρος καὶ θὰ ἰδρύνοντο σχολεῖα, βασιλικὸν ὁμοῦ διάταγμα (Σεπτ. 1833) πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὤριξε τὰ μὴ ἔχοντα πλείονας τῶν 6 μοναχῶν (σελ. 135). Οὕτω ἐκ τῶν 583 μοναστηρίων καὶ μετοχιῶν διελύθησαν ὑπὸ τῶν νομαρχῶν, ἐπάρχων καὶ ἐφόρων 412 κατὰ τὸν τρόπον ἀγροῦκον καὶ ἀσεβέστατον ἢ περιουσία αὐτῶν κινητῇ καὶ ἀκίνητος κατεσχέθη (σελ. 133, 137, 140 κξ. 142). Τὸ ἴδρυθὲν ἐκκλ. ταμεῖον ὑπήχθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν οἰκονομικῶν ὑπὸ τὸν

ὄρον, ὅπως μὴ συγχέωνται οἱ λ]σμοὶ, ἀλλ' ὁ ὄρος οὗτος δὲν ἐτηρήθη (σελ. 144). — Ἀπὸ τοῦ 1834 ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδραστικῆς μερίδος ἐγένετο ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος, ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐν Ἑλλάδι ἐγκαταστάς καὶ σφοδρὸν συγγραφικὸν ἀγῶνα ἀναλαβὼν κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων καὶ δὴ τοῦ Φαρμακίδου (σελ. 157). Ὁ Οἰκονόμος ἐθεωρεῖτο ὡς ὑπέρμαχος τῆς μὴ παντελοῦς τουλάχιστον ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀποσπάσεως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ κατ' ἀρχὰς θὰ ἦτο βεβαίως τοιοῦτος· ἀλλ' ἐπανειλημμένως ἐδόθη ἀφορμὴ ν' ἀποφανθῆ, ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν ἀπέκρουε τὴν ἰδέαν τῆς ἐκκλ. αὐτοδιοικήσεως καὶ ὅτι δὲν ἐπεβουλεύετο τὸ ἀπαξ καθιδρυθὲν αὐτοκέφαλον, ἐφρόνει ὁμῶς ὅτι ἔπρεπε ν' ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου τιθέμενον οὕτω ἐπὶ κανονικῶν βάσεων (σελ. 182 κξ.). — Ἡ ἐν τῷ ζητήματι τοῦ Καίρου ἀμφίβολος στάσις τοῦ Φαρμακίδου προὐκάλεσε τὴν ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ γραμματέως τῆς ἱερᾶς συνόδου παύσιν αὐτοῦ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1839 (σελ. 272). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ ἱερὰ σύνοδος καθίσταται τολμηροτέρα, ζητήσασα παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν μετὰ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐπικοινωνίαν καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833 (σελ. 295, 303). Ἡ ἐπανάστασις τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843 καὶ ἡ δι' αὐτῆς κατάλυσις τῆς ἀπολυταρχίας παρέσχε κατάλληλον πρὸς τοῦτο περίστασιν. Τῶν ἰδεῶν τῆς συνόδου (σελ. 305) εἰσηγητὴς ἐν τῇ συνελθούσῃ συντακτικῇ ἐγένετο αὐτὸς ὁ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργὸς Μιχ. Σχινᾶς. Τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ ὀφείλεται, ὅτι ἐν τῷ συντάγματι ὁ βασιλεὺς δὲν ὀνομάζεται πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἀπλῶς τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων (ἄρθρ. 1ον) καὶ ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος κηρύσσεται ἀήνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κων]πόλει Μεγάλῃς καὶ πάσης ἄλλῃς ὁμοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλη-

σίας, τηροῦσα ἀπαρallάκτως ὡς ἐκείνη τοὺς... κανόνας καὶ τὰς ἱερὰς παραδόσεις» (ἄρθρ. 2ον). Ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ τῆς διατάξεως ταύτης στηριζόμενος διατυπῶν τὴν ὀρθὴν γνώμην, ὅτι δι' αὐτῆς ἀναγνωρίζεται τὸ κύριον τῶν ὑπὸ τῆς καθόλου ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τηρουμένων κανόνων καὶ ὅτι μόνον ἂν ὑπάρχωσι κανόνες μὴ θεμελιώδεις κατ' ἀπόφασιν ἢ πράξιν τῆς καθόλου ἐκκλησίας περιπεσόντες εἰς ἀργίαν, οὗτοι μένουσι καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἀργοὶ (σελ. 319). Κατὰ τὰς διατάξεις λοιπὸν τοῦ συντάγματος ἡ ἐκκλησία ἀποτελεῖ αὐτοτελῆ ὄργανισμὸν, διακρινόμενον μὲν τῆς πολιτείας, μὴ ὄντα ὁμῶς ἐντελῶς ἀπ' αὐτῆς κεχωρισμένον. Ἡ ἐκκλησία αὐτοδιοικεῖται, συνεχομένη πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ εὐρισκομένη ὑπὸ τὴν περιορισμένην αὐτῆς ἐπιτήρησιν (σελ. 320). Ἡ περὶ τῆς ἀπαρallάκτου τηρήσεως τῶν κανόνων φράσις τοῦ 2ου ἄρθρου τοῦ συντάγματος προὐκάλεσεν ἐν τῇ συντακτικῇ σφοδρὰν συζήτησιν, ὁ δὲ συγγραφεὺς φρονεῖ, ὅτι ἐπράκειτο περὶ τῆς διατυπώσεως καὶ ὄχι περὶ τῆς οὐσίας (σελ. 312). Ἄλλὰ καθόσον ἡμεῖς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρατιθεμένων ἠδυνήθημεν νὰ κρίνωμεν, ἡ πλειονότης τουλάχιστον τῶν ὁμιλησάντων δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ θεσπίσῃ τὸ ἀπεριόριστον κύριον τῶν κανόνων. Πητῶς ἐδηλώθη, ὅτι ὑπάρχουσι κανόνες ἀντιστρατευόμενοι εἰς πολιτικούς νόμους, πολλοὶ διοικητικοὶ κανόνες δὲν ἐφαρμόζονται εἰς τὸ ὑπάρχον πολίτευμα καὶ ἐπομένως ὑπολείπονται μόνον οἱ ἀφορῶντες εἰς τὴν πνευματικὴν ἐνότητα, πολλοὶ κανόνες εἶναι ἐν ἀχρηστία ἢ ἀπάδουσιν εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, ὁ δὲ εἰπῶν, ὅτι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία δὲν δύναται νὰ μηδενίσῃ τοὺς κανόνας, ἤκιστα βεβαίως ἦτο θιασώτης τοῦ ἀπεριορίστου αὐτῶν κύριου. — Τὸ πνεῦμα τῆς κυβερνήσεως δὲν ἦτο ἄλλοιον. Ὁ πρωθυπουργὸς Ἰω. Κωλέττης ἐν τῇ τῆς Βουλῆς συνεδρίᾳ τῆς 18 Μαΐου 1845 ἀμολόγησε

μὲν, ὅτι τὸ 2ον ἄρθρον τοῦ συντάγματος κατέστησεν ἀπαραίτητον τὴν τροποποίησιν τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833, ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθέντα ἐκκλησιαστικὰ νομοσχέδια ὡς ἐσωτερικὰ καθήκοντα τῆς ἱερᾶς συνόδου ὄριζον τὰ εἰς τὸ δογματικὸν μόνον μέρος τῆς θρησκείας ἀναγόμενα, ἐπιτρέπονται εἰς πάντα τὰ ἄλλα τὴν ἀνάμιξιν τῆς πολιτείας (σελ. 340). Καὶ ὡς δὲ ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὰ νομοσχέδια ταῦτα ἐψηφίσθησαν παρέμειναν ἐν πολλοῖς ἀντιγραφῇ τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833, μὴ εὐχαριστησαντα οὔτε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος, οὔτε τοὺς σοβαρῶς ἀντιλαμβανομένους τῶν διατάξεων τοῦ συντάγματος καὶ θέλοντας νὰ στηρίξωσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα ἐπὶ τῶν ἱερῶν κανόνων. Διὰ τοῦτο δὲ ἴσως δὲν εἰσῆχθησαν καὶ εἰς τὴν Γερουσίαν πρὸς ἐπιψήφισιν (σελ. 342).

Ἄλλ' ὁ πρωθυπουργὸς Ἰω. Κωλέττης εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν, φέρων πρόγραμμα πατριωτικόν, τείνου εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Μεγάλῃς ἰδέας, περιλαμβάνον ἐπομένως καὶ τὴν ἐπιδιώξιν συνεννοήσεως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ πατριαρχείου Κων]πόλεως (σελ. 337). Δοθείσης εὐκαιρίας ἦτε ἱερὰ σύνοδος καὶ ἡ ἑλλην. κυβέρνησις ἐζήτησαν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1849 ἐπισήμως παρὰ τοῦ πατριαρχείου τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῆς θεσμοθεσίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναγνώρισιν αὐτῆς ὡς ἀδελφῆς ἐκκλησίας (σελ. 352 κξ.). Ὁ ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου ἐκδοθεὶς συνοδικὸς τόμος (29 Ἰουν. 1850) δὲν ἐπεδοκίμασε τὴν ὑφισταμένην θεσμοθεσίαν καὶ ὑπέδειξε τὰς ἀρχὰς, ἐφ' ὧν αὕτη πρέπει νὰ ἐδρασθῇ, ἐπὶ τῷ ὄρω δὲ τούτῳ ἀνεκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος αὐτοκέφαλον, ἀναγνωρίζουσα αὐτὴν ὡς ἀδελφὴν ἐκκλησίαν. Αἱ ἀρχαί, ἅς ὁ συνοδικὸς τόμος ἐθηκέν, ἦσαν αἱ ἐπόμεναι: ἡ ἐκκλησία θὰ καταστῇ ἐλευθέρα

πάσης κυβερνητικῆς ἐπεμβάσεως, τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα θὰ διευθετῶνται κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τὰς παραδόσεις, εἰς τὰ γενικὰ ζητήματα θ' ἀναφέρηται εἰς τὸ πατριαρχεῖον (σελ. 358 κξ.). Οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἐκκλ. καθεστῶτος ἐχαιρέτησαν ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ καρδίας τὸν συνοδικὸν τόμον ὡς ἀπαρχὴν τῆς ἐπὶ κανονικῶν βάσεων διαρρυθμίσεως τῶν ἐκκλ. πραγμάτων, ἐνῶ οἱ περὶ τὸν Φαρμακίδην ἐξεμάνησαν, θεωροῦντες αὐτὸν αὐτὸ τοῦτο ὕβριν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐνδιεφέρετο κυρίως περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀναγνωρίσεως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ μείζονα σημασίαν ἔδωκεν εἰς τοῦτο ἢ εἰς τοὺς ὄρους, ἐφ' ὧν ἡ ἀναγνώρισις ἐβασίζετο. Διέταξε καθ' ἅπαν τὸ κράτος νὰ τελεσθῇ δοξολογία ἐπὶ τῷ εὐτυχεῖ γεγονότι (σελ. 367) καὶ δι' ἐπιστολῆς ἠὲ χαρίστησε τὸ πατριαρχεῖον διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν ἀναγνώρισιν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἐλέγετο, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀπαιτουμένη ἐλευθερία τῆς ἐκκλησίας «ὑπάρχει ἤδη πράγματι καὶ ἔργῳ... εἴ τι ἕτερον λείπεται πραχθῆσεται ἐν καιρῷ... κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν καθεστῶτα» (σελ. 372 κξ.). Ἡ περὶ ἐλευθερίας τῆς Ἐκκλησίας διαβεβαίωσις τῆς κυβερνήσεως δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ ὑπόσχεσις αὐτῆς, ὅτι θ' ἀναπληρώσῃ τὰ τυχὸν ἐλλείποντα κατὰ τὰ καθεστῶτα ἐδείκνυεν, ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ μεταβάλλῃ αὐτά. Τὴν τάσιν ταύτην τῆς κυβερνήσεως ἀπ' ἀρχῆς εἶχεν ἐνισχύσῃ ὁ Φαρμακίδης, κατακρίνας καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα τοῦ συντάγματος καὶ τὸν συνοδικὸν τόμον τοῦ πατριαρχείου (σελ. 323, 336, 378). Τὰ νέα ἐκκλησιαστικὰ νομοσχέδια συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Σταύρου Βλάχου, ὅστις στηριχθεὶς κατ' οὐσίαν ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833 ἔθηκε καὶ τοῦ νέου καταστατικοῦ τὰς βάσεις ἀντικανονικὰς, (σελ. 395). Ἐν αὐτῷ δὲν λέγεται μὲν, ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶναι

Κολχίδος μέχρι Παλαιστίνης και Σινᾶ και τοῦ Νέου Κόσμου. Ἄλλα και πόσον σπουδαῖον και ἐθνωφελές και ἐθνοφιλητον τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ. Ἄνηρ ἐκτιμήσας ἐκ τοῦ ἑγγὺς και τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Ἰωακείμ τοῦ Γ', οὗ και ὀλοσέλιδον τὴν εἰκόνα ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἔχει, και τὴν δύναμιν και τὰ δίκαια ἡμῶν γλαφυρῶς καλάμῳ περιγράφει, πειστικῶς τὸ θέμα αὐτοῦ ἀναλύει, ἐξετάζει και προσφέρει ἐν ὥραίῳ και ἐπιμελεῖ τύπῳ. Ὁ φίλτατος συγγραφεὺς εἰς δώδεκα κεφάλαια, ἅτινα διὰ πολλοὺς λόγους δὲν ἀναγράφομεν, συμμετρικῶς και εὐμεθόδως ἀνατέμνει τὴν ἑλληνικότητα τοῦ Βυζαντίου, τῆς ΚΠ τὴν ὑπέροχον ἀξίαν και τὴν σημασίαν τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς παρέσχεν αὐτῇ τῇ ἀνθρωπότητι «συννεχίζουσα θαυμασιῶς τὸ ἀρχαῖον δαιμόνιον ἑλληνικὸν πνεῦμα,» και τονίζει τὰ ἀπαράγραπτα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος δίκαια. Ἐν γλαφυρῇ συγκρατούσῃ τὸν ἀναγνώστην ἐν τῇ ἀναγνώσει μέχρις ἐσχάτης διαμαρτυρίας τοῦ στομάχου καταστρωγγύει τὴν χιλιετὴ ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τῆς καθόδου τοῦ Βύζαντος, ἡγουμένου τοῦ Μεγαρέων στόλου, και τῆς μυθικῆς παραδόσεως περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κερατίου Κόλπου ἀπὸ τῆς Κεροέσης (658 π. Χ. μέχρι τοῦ 330 μ. Χ.) ἱστορίαν μὴ συνταχθεῖσαν και μὴ συναχθεῖσαν ἔτι ἑλληνιστί, ἐξακολουθεῖ ἀλλ' εὐσυνόπτως τὴν ἄλλην χιλιετὴ περίοδον— δευτέραν ταύτην— διότι τὰ καθ' αὐτὴν εἶναι και γνωστότερα πῶς, ἐπιμένει δὲ εἰς τὴν περίοδον τῶν μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνων μέχρι σήμερον· ζωγραφεῖ τὴν νέαν ἔκφασιν τῆς δυνάμεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὴν σχέσιν πρὸς τοὺς Ρώσους, πρὸς τοὺς κατακτητὰς, ἐρευνᾷ ἀπὸ σκοπιᾶς ὑψηλῆς τὰς σχέσεις τοῦ βασιλείου ἐν τῷ παγκοσμίῳ πολέμῳ, τὴν ἐμφάνισιν ἐν τῷ Βοσπόρῳ και μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τῶν ἐμπολέμων, τὴν

κατάληψιν και τὴν τοῦ γηραιοῦ Βοσπόρου ἀφύπνισιν, ἐλέγχει τοὺς χορτώδη και καλαμίνην κακοπιστίαν κατὰ τῶν δικαίων ἐποικοδομεῖν ζητοῦντας, κατακρίνει τοὺς πρὸς τὰ ἐναργῆ και δῆλα μαχομένους, τὰς λοξοδρομίας τῆς ἀγχι-στρόφου διπλωματίας, ἐξαιρεῖ τὴν ζωτικότητα τῶν ὁμογενῶν ἐνταῦθα— διότι περὶ ΚΠ πρόκειται— τὰς ὑπηρεσίας τῶν Πατριαρχείων, τῶν ἐφημερίδων, ἐν αἷς και τὰς τῆς Ἐκκλ. Ἀληθείας, τῶν διδασκάλων και τὰς θυσίας, ἃς ὁ ἕλλην ὑπέφερε ἐκ τῶν σχεδίων τοῦ ἀναξίου, τοῦ ὀνόματος πεπολιτισμένου ἀνθρώπου, Γερμανοῦ στρατηγοῦ φὸν Σάνδερς.

Ὅτι λοιπὸν ἦτο και εἶναι ἡ Κπολις, ἡ Πόλις, ἡ ἑλληνικὴ Ἔθις, ἃς προσθέσωμεν και ἡμεῖς, ἡ κοσμοπαμπόθητος πόλις κατὰ Κ. τὸν Ρόδιον (στ. 59) ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, και πρέπει νὰ εἶναι, διδάσκει τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Παπαμιχαλοπούλου, τὸ ἐθνικόν, τὸ διδακτικόν.

Τὸ βιβλίον πρέπει νὰ γίνῃ κτῆμα παντὸς ὁμογενοῦς και δὴ Κπολίτου ἀφεύκτως οὐ μόνον δὲ ν' ἀγορασθῇ ἀλλὰ και ν' ἀναγνωσθῇ.

Ἐγράφομεν τῇ 20 Ἀπριλίου 1920.

B. A. M.

Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ

ΠΡΟΣ ΚΑΛΙΕΡΓΕΙΑΝ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΦΙΛΙΑΣ ΔΙΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ

(συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκυκλοφόρησεν ἔκθεσις τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Βέρνη συνελθούσης διεθνούς Ἐπιτροπῆς εἰς ὅλους τοὺς Συλλόγους καὶ ὁ ἀνωτέρω Κανονισμὸς ἐπεκυράθη. Κατὰ τὸ ἔτος 1919 ἐν τῇ διεθνεῖ Ἐπιτροπῇ ἀντιπροσωπεύοντο ὁ ἐν Ἀμερικῇ Σύλλογος διὰ 13 μελῶν, ὁ ἐν Μ. Βρετανίᾳ δι' 8, ὁ ἐν Γαλλίᾳ δι' 8, ὁ ἐν Γερμανίᾳ δι' 8, ὁ ἐν Δανίᾳ διὰ 4, ὁ ἐν Ὁλλανδίᾳ διὰ 4, ὁ ἐν Ἰταλίᾳ διὰ 4, ὁ ἐν Βελγίῳ διὰ 4, ὁ ἐν Ἑλβετίᾳ διὰ 4 ὁ ἐν Οὐγγαρίᾳ διὰ 4, ὁ ἐν Ἑσθονίᾳ διὰ 4, ὁ ἐν Λεττονίᾳ διὰ 4 καὶ ὁ ἐν Φιλλανδίᾳ διὰ 4.

Περὶ τῆς δράσεως ἐκάστου τῶν Συλλόγων τούτων ἀπὸ τοῦ 1916 μέχρι Φεβρουαρίου 1919 πληροφοροῦσιν αἱ ὑποβληθεῖσαι εἰς τὴν διεθνή ἐπιτροπὴν ἐκθέσεις τῶν κατὰ χώρας συλλόγων. Περιοριζόμεθα παραθέτοντες ἐνταῦθα ἐν περιλήψει τὰ πεπραγμένα ὑπὸ τοῦ ἐν Σουηδίᾳ Συλλόγου. Ὁ Σύλλογος οὗτος ἰδρύθη ὀριστικῶς ἀρχομένου τοῦ 1915 κατόπιν ἐπισκέψεως τοῦ καθηγητοῦ Battin. Τοῦτων ἀποτελοῦσιν ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ἀποχρώσεων ἐν Σουηδίᾳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Οὐψάλης Sæderblom. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1917 ὁ Σύλλογος ἀπέλυσε πρὸς τοὺς Χριστιανούς τῆς Σουηδίας δῆλωσιν περὶ τῶν καθηκόντων τῶν Χριστιανῶν ἐν ἀναφο-

ρᾷ πρὸς τὰς διεθνεῖς σχέσεις. Ἡ δῆλωσις αὕτη ἐγένετο αὐτούσιος ἢ μετὰ τινῶν ἐλαφρῶν τροποποιήσεων ἀποδεκτὴ ὑπὸ ἱκανῶν θρησκευτικῶν τῆς χώρας ὁμάδων καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν ἀγγλικῇ, γαλλικῇ καὶ γερμανικῇ γλώσσῃ. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1917 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Οὐψάλης (Σουηδία) ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ζηλάνδης (Δανιμαρκία) καὶ ὁ ἐπίσκοπος Χριστιανίας (Νορβηγία) ἀπέστειλαν προσκλήσεις πρὸς συγκρότησιν διεθνούς ἐκκλησιαστικῆς Συνδιασκέψεως ἐν Οὐψάλῃ, ἵνα αὕτη ἀποδείξῃ τὴν πνευματικὴν ἐν Χριστῷ ἐνότητα ὅλων τῶν Χριστιανῶν καὶ καθορίσῃ τὸ καθῆκον τῆς Ἐκκλησίας πρὸς καταπολέμησιν τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου καὶ προαγωγὴν τοῦ πνεύματος τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν. Ἐνεκα δυσχερειῶν τινῶν μετέσχον τῆς Συνδιασκέψεως ἀντιπρόσωποι μόνον ἐκ τῶν οὐδετέρων Ἐθνῶν. Ἡ οὐδετέρα αὕτη ἐκκλησιαστικὴ συνδιάσκεψις συνελθοῦσα ἐν Οὐψάλῃ ἀπὸ τῆς 14—16 Δεκεμβρίου 1917 περιέλαβεν ἀντιπρόσωπους ἐξ Ὁλλανδίας, Ἑλβετίας καὶ τῶν τριῶν Σκανδιναβικῶν χωρῶν κυρίως μελῶν τοῦ παγκοσμίου Συνδέσμου καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μικρὸν συνέδριον τοῦ Συνδέσμου. Ἀρξαμένη διὰ προσευχῆς καὶ λήξασα διὰ συμμετοχῆς τῶν μελῶν εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν ἡ Συνδιάσκεψις ἐνεποίησε πανηγυρικὴν ἐντύπωσιν τῆς χριστιανικῆς ἀδελφότητος καὶ σταθερότητος. Ἐν αὐτῇ συνεζητήθη εὐρέως τὸ σχέδιον διεθνούς ἐκκλησιαστικῆς συνδιασκέψεως καὶ ἐπεκροτήθη, ἀνετέθη δὲ εἰς τοὺς μνημονευθέντας τρεῖς ἱεράρχας ἢ ἐκτελέσις τοῦ σχεδίου ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον.

Ἀφοῦ δὲ οἱ τρεῖς ἱεράρχαι ἐδημοσίευσαν δῆλωσιν ἐξ ὀνόματος τῆς οὐδετέρας ἐκκλησιαστικῆς συνδιασκέψεως περὶ χριστιανικῆς ἐνότητος, περὶ χριστιανῶν καὶ τῆς κοι-

νωνικῆς ζωῆς, καὶ περὶ τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς νομοθεσίας καὶ ἀπεδέχθησαν τὴν χριστιανικὴν ἀποστολὴν (Mission) ὡς ὑπερκειμένην τοῦ ἐθνισμοῦ, ἀπεπειράθησαν νὰ συγκαλέσωσι τὴν διεθνῆ ἐκκλησιαστικὴν συνδιάσκεψιν κατ' Ἀπρίλιον καὶ εἶτα κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1918. Κατ' ἀμφοτέρων τὰς περιστάσεις αἱ δυσχέρειαι ἀπέβησαν ἀνυπέρβλητοι, καίτοι μέγιστον ἐξεδηλώθη ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ σχεδίου ἐκ μέρους τῶν κληρικῶν ἀμφοτέρων τῶν ἐμπόλεμων μερῶν. Τὸ σχέδιον ἀνεβλήθη εἰς μεταπολεμικὸν χρόνον. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1918 τὸ κληροδότημα τοῦ Olaus Petri τοῦ πανεπιστημίου Οὐψάλης εἰσηγήσει τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Sæderblom διωργάνωσε σειρὰν διαλέξεων περὶ χριστιανικῆς ἐνότητος. Ὁ κατάλογος τῶν ὁμιλητῶν περιέλαβε τοιοῦτους ἐξ Ἀγγλίας, Γερμανίας, Ρωσίας, Οὐγγαρίας, Γαλλίας, Δανιμαρκίας, Νορβηγίας, Φιλλανδίας, Σουηδίας. Ἄλλοι ἐξ Ἀμερικῆς, ἐκ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, ἐξ Ὀλλανδίας, ἐξ Ἑλβετίας, ἐκ Σκωτίας καὶ ἐξ Ἑλλάδος ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ μετέβαινον εἰς Σουηδίαν ἢ ἀπέστειλαν ἐν χειρογράφῳ τὰς πραγματείας αὐτῶν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1918 ὁ Σύλλογος ἀπέστειλεν εἰδικὴν πρόσκλησιν εἰς τοὺς κληρικούς τῆς ἐθνικῆς Σουηδικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐλευθέρων Ἐκκλησιῶν, ὅπως ἐκφράσωσι τὴν συναίνεσιν αὐτῶν εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Συνδέσμου. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε λίαν ἱκανοποιητικόν, διότι 1638 μεταξὺ τῶν ὁποίων 9 ἐπίσκοποι ἀπεδέχθησαν αὐτά. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1919 οἱ ἐν Δανίᾳ, Ὀλλανδίᾳ, Νορβηγίᾳ καὶ Σουηδίᾳ σύλλογοι τοῦ παγκοσμίου συνδέσμου εἰσηγήσει τοῦ ἐν Σουηδίᾳ συλλόγου ἀπέστειλαν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης ὑπόμνημα, δι' ὃ ἐλέησαν, ὅπως ἡ συνθήκη τῆς

εἰρήνης λάβη πρόνοιαν περὶ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς φύσεως, αἵτινες δρῶσιν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἰδιαίτερος περὶ δύο ἐξ αὐτῶν, πρῶτον περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐλευθερίας τῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων κατὰ τὴν μεταβίβασιν ἐδαφῶν καὶ εἶτα περὶ τῆς θέσεως τῶν χριστιανικῶν ἀποστολῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου 1919 1ην, 2αν καὶ 3ην συνήλθεν ἐν Χάγγῃ ἡ διεθνὴς Ἐπιτροπὴ παρόντων ἀντιπροσώπων ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν, ὅπου ὑφίστανται σύλλογοι. Μετὰ τυπικά τινα ἐψηφίσθη καταστατικὸν τῶν ἐργασιῶν τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς ὃ δὲ διεθνὴς ὀργανωτῆς ἀνέγνω ἐκθεσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων. Εἶτα ἐψηφίσθησαν διάφοροι προτάσεις σχετικαὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συνδέσμου, ἐκθεσις καταρτισθεῖσα ὑπὸ διορισθείσης ὑποεπιτροπῆς πρὸς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν καὶ δῆλωσις τῶν ἀρχῶν τοῦ Συνδέσμου προωρισμένη εἰς δημοσιότητα. Εἰς τὴν ἐν Χάγγῃ διεθνῇ ἐπιτροπῇ ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπ. Οὐψάλης ὡσαύτως ὑπόμνημα περὶ συγκροτήσεως Οἰκουμενικῆς Συνδιασκέψεως ἐν μιᾷ τῶν Σκανδιναυικῶν πόλεων. Ἡ διεθνὴς Ἐπιτροπὴ 1ον. ἐξέφρασε τὴν βαθεῖαν αὐτῆς συμπάθειαν εἰς τὴν πρότασιν περὶ οἰκουμενικῆς συνδιασκέψεως τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν πρὸς ἐξέτασιν τῶν πρακτικῶν καθηκόντων τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ καὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς συνεργασίας ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει 2ον. ἐδήλωσεν ὅτι τοιαύτη συνδιάσκεψις ἂν κατορθωθῆ νὰ διοργανωθῆ θὰ ἀποδειχθῆ ἀνεκτίμητος εὐλογία εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος 3ον. ἐνέκρινεν ὅπως ἡ ἀπόφασις γνωστοποιηθῆ εἰς ἕκαστον ἐθνικὸν σύλλογον μετὰ τῆς παρακλήσεως, ὅπως ἀνακουνωθῆ εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς εὕρισκομένας ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ. Ὁ Ἀρχιεπ. Οὐψάλης ἐδήλωσεν, ὅτι ἂν ὡς τόπος τῆς Οἰκουμ. Συνδιασκέψεως ἦθαι

λεν ὀρισθῆ ἢ Οὐψάλλη εἶνε πρόθυμος νὰ φιλοξενήσῃ τὰ μέλη αὐτῆς καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν δαπάνην τῆς Συνδιασκεψέως.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ διεθνὴς ὄργανωτὴς συλλόγων ἀνηκόντων εἰς τὸν σύνδεσμον Δ-ωρ. Γεώργιος Nasmuth προτίθεται νὰ ἐπισκεφθῆ προσεχῶς, καθ' ἃ δηλοῖ ὁ ἐπίτιμος τοῦ ἐν Βρετανίᾳ συλλόγου γραμματεὺς Σερ W. H. Dickinson, καὶ τὴν νοτιανατολικὴν Εὐρώπην πρὸς ἴδρυσιν παρομοίων συλλόγων, ἀπευθύνεται ἡ παράκλησις, ὅπως καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑποδειχθῶσιν ἄνδρες ἐπιθυμοῦντες νὰ μετὰσχῶσι τῆς εἰρημένῃς κινήσεως.

† Ὁ Σελευκεὺς Γερμανός.

B. A. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Η ΚΑΘΟΛΟΥ ΠΑΙΔΕΥΣΙΣ, ΚΑΤΩΤΕΡΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΕΡΑ.
ΣΧΟΛΑΙ. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ. ΜΑΘΗΜΑΤΑ.
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ. ΝΟΜΟΙ. ΚΑΪ.

Α'.

1. Μετὰ πενταετῆ ἀπηνῆ πόλεμον, πόλεμον πρωτοφανῆ οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐξιχνιασμέναις τῆς Ἱστορίας δέλτοις ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀνεξιχνιάστοις τοῦ θεοῦ βουλαῖς, πόλεμον παγκόσμιον, καθ' ὃν ἡ ἀνικητὰ πᾶσαν μηχανῆ παροχής καὶ εὐχερείας ἀξιοθεία ἐπὶ τὸ ἀπειρον ἐφέρετο καὶ ἐπὶ τὸ βιαιότερον ἐτρέπετο, ὁδὸς κόσμος ὅλος διὰ πυρός καὶ σιδήρου καὶ μαύρης πείνης διηλαύνετο, ἰδοὺ ἰστάμεθα καὶ δὴ νῦν ὄρθιοι καλῶς, ὅτε ἡ τῆς Βιζήνης ἐπεφάνη ροδοδάκτυλος ἡώς.

Μετὰ πενταετῆ ἀναγκαστικὴν δοκιμασίαν, καθ' ἣν ἐγκράτεια οὐχὶ στομάχου ἀλλὰ καὶ γλώσσης, καθ' ἣν καὶ φιλόπατρις σιγὴ συνέπνιγε πᾶσαν ζωῆς καὶ δὴ ἐπιστημονικῆς ἀπομείνασαν ἱκμάδα, διότι οἱ ἐξανιστάμενοι εἴτε πρότεροι εἴτε ὕστεροι συνήθως ἐρραπίζοντο, ἐμαστιγοῦντο ἢ καὶ θανάτῳ ἰθεραπεύοντο, ὅλοι δὲ μικροὶ τε καὶ μεγά-

λοι περί τῆν ἱερὰν συνεσπειρούμεθα κιβωτὸν, τὴν μητέρα λέγω Ἐκκλησίαν, ὑφ' ἣν ἰδιαίτερον καὶ ἡ Μεγάλη τοῦ Γ. Πατριαρχικῆ Σχολῆ ὑπάγεται κατὰ τὰ ἀβ ἀντίκωδωσμένα καὶ εὐρημένα, ἡ καὶ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία, ἰδοὺ σήμερον λύεται ἡ χεὶρ καὶ ἡ γλῶσσα. . . .

Ἐν τῇ ὑποφωσκούσῃ πλέον, χάριτι θεῆα, Ἀναγεννήσει τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐγράφησαν καὶ τινὰ περί παιδευτικῶν μεταρρυθμίσεων, περί ἰδρύσεως Σχολείων, Διδασκαλείων, Ἀκαδημιῶν, Πανεπιστημίων. Ταῦτα δυστυχῶς ἔνεκα τῶν πολλῶν ἀσχολιῶν, ὑφ' ὧν κρατοῦμαι, δὲν ἠδυνήθην ἵνα παρακολουθήσω. Οἱ παιδευτικὰς μεταβολὰς συνιστάντες εἶναι ἐντεθραμμένοι λόγοις ἑλληνοκοῖς καὶ εἰδήμονες τῶν τοῦ ἔθνους ἀναγκῶν καὶ δὴ τοῦ ἀναγεννωμένου δὲν ἀγνοοῦσιν, ἐλπίζω, τὸ τῆς ἱστορικῆς καὶ πρακτικῆς ἀληθείας «κατὰ τὸ χρῆμα ἀνάλογο καὶ τὸ πρόγραμμα» «κατὰ τοὺς διδασκάλους ἀνάλογοι καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράματος».

2. Ἄλλ' ἐγὼ πρὸς τὰ παλαιὰ τῆς ΚΠόλεως παρακινιζόμενος, ὡς ἔλεγεν ἐπανακτησάμενος τὴν βασιλίδαν ὁ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ἐν τῇ μεταξὺ κατὰ τὰς ἐορτὰς λαμβάνω ἐκ Μονάχου τὸ Βιβλιογραφικὸν Δελτίον τῆς Byz. Zeitschrift, ἐκδοδομένον κατ' Αὐγουστον τοῦ 1914. Ἐν τούτῳ παρατηρῶ ὅτι ἡ Βαυαρικὴ Ἀκαδημία προσέκηρξεν ἀγώνισμα «περὶ τῆς ἐν τῇ βυζαντιακῇ κράτει ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ΠΕ'. ἑκατονταετηρίδος(1) παιδεύσεως. Ἐν τῇ ἀγώνισματι ζητεῖται ἡ ἐρε-

(1) Byz. Z. 1914 σ. 362.

να περί τῶν ἐν τῇ κράτει ἐκπαιδευτηρίων τῆς κατωτέρας καὶ ἀνωτέρας παιδεύσεως ἢ διοργανώσεως αὐτῶν, ἢ ἐν τῇ παιδεύσει συμμετοχὴ τοῦ οἴκου, τῆς πολιτείας, τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄλλα τινὰ σχετικὰ. Προθεσμία ὄριστο ἢ 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1918, ἐπαθλὸν δὲ δισχιλίας μάρκαι(2). Θέμα ὠραῖον καὶ ἐνδιαφέρον ἄλλὰ καὶ δύσκολον.

Ἄνδρες φίλοι τοῦ Βυζαντίου καὶ θεράποντες τῆς βυζαντιακῆς ἱστορίας ἀγνοοῦντες τὰς συνθήκας, ὑφ' ὧν οἱ λόγιοι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς ζῶσι καὶ γράφουσιν, εἰδὼν γράφωσι, καὶ προφορικῶς καὶ γραπτῶς ἠνώχλουν με γράφοντες ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες πρέπει διὰ λόγους πολλοὺς καὶ εὐνοήτους ἵν' ἀσχοληθῶμεν περί τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Βυζαντίου πράγματα περί τὴν διευκρίνησιν τῶν οἰκονομικῶν, στρατιωτικῶν, ναυτικῶν, ἀξιωματῶν, τίτλων, γεωργικῶν, ἐμπορικῶν, βιομηχανικῶν κλ. ἐναντι τῆς πολιτικῆς, τῆς γλωσσικῆς, τῆς νομικῆς καὶ τῆς θεολογικῆς, δι' ἃς οὐ μόνον ξένοι ἀλλὰ καὶ ἡμετέροι ἠσχολήθησαν βιβλία δὲ καὶ διατριβὰς ὠραίας συνέγραψαν.

Καὶ λοιπὸν ἀπεφάσισα ἀπόφασιν τολμηρὰν ὅσον ὁ καιρὸς καὶ τὰ πρόχειρα παρ' ἡμῖν μέσα ἐπέχειψάν μοι, ἀπεφάσισα ἐκ παλαιῶν καὶ νέων σημειωμάτων μου ἵνα μεταδώσω τοῖς φίλοις ἀναγνώσταις τοῦ «Ν. Ποιμένος» εἰδήσεις τινὰς περί τῆς ἐν τῇ βυζαντιακῇ κράτει καὶ τῇ Κπόλει ἐκπαιδεύσεως, περί τῶν ἐν Κπόλει ἀνωτέρων Ἐκπαιδευτηρίων, Πανεπιστημίων ἢ Πανδιδακτηρίων ἢ

(2) Ἐπιστολὴ τοῦ φίλου καθηγητοῦ κ. Heisenberg ὑπὸ ἡμερ. 15]28 Φεβρουαρίου ἀγγέλλει μοι ὅτι ἐπιπέδη οὐδεμίαν μελέτην ὑπεβλήθη ἢ προθεσμία ἀνεβλήθη εἰς τὴν 31 Δεκεμβρ. 1821.

Ἀκαδημιῶν, Διδασκαλείων ἢ Φροντιστηρίων³⁾ ὡς λέγονται κατὰ τὴν βυζαντιακὴν περιόδον⁴⁾. Τὰ μετὰ τὴν ἄλλωσιν ὀπωσθήποτε γνωρίζομεν πως ἐκ μελετῶν γενικωτέρου περιεχομένου, ἐκ τοῦ Σχεδιάσματος τοῦ Παρανίκα (1867) γαλλιστὶ ἐκδεδομένης συγγραφῆς (1881) «περὶ τῆς μετὰ τὴν ἄλλωσιν μέχρι τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως» τοῦ Χασιάτου καὶ ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ κ. Μ. Γεδεῶν ἰδίως δύο τῶν Χρονικῶν τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας (1453—1830) (1883) καὶ συμπληρώματος αὐτῶν πλὴν ἄλλων μικρῶν συμβολῶν, ἡ ἑλληνικὴ λόγιοι ἐφιλοτιμήθησαν καὶ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐν εἰσφέρωσι.

* * *

B'.

4. Ἐν τῇ μεγάλῃ τῆς Καθόλου Ἱστορίας περιόδῳ, ἥτις λέγεται Μεσαίων, κατὰ τοὺς πυλῶνας αὐτῆς δύο συνέβησαν μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα, ὑψίστης σπουδαιότητος, τὸν μέγαν τοῦτον σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος καθορίσαντα ταῦτα εἶναι: ἡ μετάθεσις τῆς πρωτεύουσας τοῦ κόσμου ἐπὶ ἀρχαίου ἐδάφους ἀκραίφνωσ ἐλληνικῆ, καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς θρησκείας τοῦ

3). Ἀκαδημίαν ὁ Rumbaut, ὁ Σάθας, ὁ Gardner, Μουσεῖον δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εἰδικώτερον.

4). Γεδεῶν, Πρώτα καὶ Παιδεία παρ' ἡμῖν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, 1898.

κράτους. Ἦδη διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἀναδεχθέντων καὶ προαχθέντων βασιλείων οὐ μόνον γλῶσσα ἀλλὰ καὶ μάθησις καὶ παιδείαις ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν ἅπασαν ἦτο ἐλληνικῆ. Ἀπὸ τῆς Β. Ἀφρικῆς μέχρι τῆς Ἀν. Μ. Ἀσίας τὰ ἐλληνικὰ γράμματα δὲν ὑποχωροῦσι, τοῦταντιον ἢ ἐντόπιος γλῶσσα περισφίγγεται, ἐπισκιάζεται διὰ τῆς ἐπικρατησάσης ἐλληνικῆς, ἐξελληνίζονται. (βάρβαρος ἐλληνίζων τῆ φωνῇ, ὄρα Αἰσχίνου, Γ', 172). Καὶ οὐ μόνον οἱ πρὸς τὴν θάλασσαν κείμενοι λαοὶ Φρύγες, Καππαδόκαι, Παφλαγόνες, Ἰσαυροὶ, Λαζοὶ, Ἀρμένιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μεσογειότερον ἀντειχόντο τῆς ἐλληνικῆς παιδεύσεως⁵⁾.

Ὁ Πλούταρχος δίκαιον ἔχει λέγων «ἀλλ' Ἀλεξάνδρῳ τὴν Ἀσίαν ἐξημεροῦντος Ὅμηρος ἦν ἀνάγνωσμα καὶ Περσῶν καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους τραγωδίας ἤδον. Ὁ Ἀλέξανδρος τῆς ἀνημέρου καὶ θηριώδους διαίτης ἐγένετο κύριος

5). Ἀνάγνωθι δὴν τὴν ΑΓ' § τοῦ Κράσσου τοῦ Πλουτάρχου. «... Ὑρώδης ἐτόχχανεν ἤδη διηλλαγμένος Ἀρταουάσῃ τῷ Ἀρμενίῳ καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ γυναῖκα Πακόρῳ τῷ παιδί καθωμολογημένος ἐστίασις τε καὶ πότοι δι' ἀλλήλων ἦσαν αὐτοῖς καὶ πολλὰ παρείστηγετο τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀκουσμάτων. Ἦν γὰρ οὔτε φωνῆς οὔτε γραμμάτων Ὑρώδης ἐλληνικῶν ἀπειρος. Ὁ δὲ Ἀρταουάσῃς καὶ τραγωδίας ἐποίησεν καὶ λόγους ἔγραψε καὶ ἱστορίας, ὧν ἔναι διασώζονται τῆς δὲ κεφαλῆς τοῦ Κράσσου κομισθείσης ἐπὶ θύρας, ἐσημασμένοι μὲν ἦσαν αἱ τραπέζαι τραγωδιῶν δὲ ὑπόκριται. Ἰάσων ὄνομα, Τραλλιανός, ἦδεν Εὐριπίδου Βαρχῶν τὰ περὶ τὴν Ἀγαθήν» κλ. κλ. κλ.

ἐν τῇ Ἀσίᾳ»(6) Οἱ Ἀσιανοὶ ἐγένοντο εὐδαιμονέστεροι, ἡμερώτεροι δηλαδὴ ὑπετάχθησαν καὶ δὲν θὰ ἡμεροῦντο βεβαίως, εἰ μὴ ἐκρατοῦντο(7).

Ὁ Ὅμηρος ἦτο ἀρχῆθεν, ὡς μέχρι σήμερον, τὸ διδακτικὸν βιβλίον τῆς νεότητος, θησαυρὸς παλαιότατος ἀλλ' οἰκειότατος ἡμῖν, μέγας διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν, μάλιστα κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα διὰ τινὰς διδασκάλους ἐχρησίμευε καὶ ὡς βάσις τῆς προαγωγικῆς αὐτῶν διδασκαλίας. Οἱ μαθηταὶ εἰθίζοντο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θεσπεσιῶν ἐπῶν ἐμάνθανον ἀπὸ στόματος στίχους αὐτῶν, ὥστε ἀπὸ μνήμης ἠδύνατο ἴν' ἀπαγγέλωσι τεμάχια ἐκλεκτὰ, ὅτε ὁ διδάσκαλος ἐκράτει τὸ βιβλίον ἀνὰ χειρᾶς. Ἐμάνθανον τοῦλάχιστον πεντήκοντα (50) στίχους καθ' ἑκάστην ἐργάσιμον ἀλλὰ καλῶς, ἀπταιστως, ἤγουν οὔτε προσπταίοντες οὔτε διλογοῦντες, ἀλλὰ κατατείνοντες συνεχῶς ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ. Οἱ ἐν τῇ ὁμηρικῇ δὲ μαθήσει προηγμένοι παρά τισι διδασκάλοις ἤσκούντο καὶ ὑπεχρεοῦντο ἴν' ἀπαντῶσιν εἰς ἐρωτήσεις αὐτῶν ρητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς τῶσον καλῶς ὡς εἰ ἐπλεκον ἢ συνεδύαζον ὁμηρικὸς στίχους(8).

(6) Πλουτ. Ἀλέξ. τύχης λ. Α'. σ. 328-29 τοῦ Β'. τόμου τῶν Ἱθικῶν, ἐκδ. Βερναρδάκη

(7) Ἀναξαρήτος, τούτων βλέπε καὶ τοῦ Heisenberg "Die grundl. d. byzant. Kultur., ἐν N. Jahrb. d. klass. Alterthum, 1909 σ. 198.

(8) Ὁ Ψελλὸς ἀπὸ τῶν ἐπεράτωσε τὴν σειράν τῶν παιδικῶν μαθημάτων, δεκαετῆς δὲ ἠδύνατο ἐκ στήθους ἴν' ἀπαγγέλλῃ ἀλόκληρον τὴν Ἰλιάδα εὐθὺς μόνον τὴν ἐποποιίαν αἰθῶς, ἀλλὰ καὶ ἄρῃ καὶ τρόπον, ἀπὸς δηλαδὴ καὶ τὰ γραμματικὰ. Ἐξαιδεύθη, Σάδα. Μ. Βιβλ. Δ, XXXII.

5. Καὶ Βιβλιοθήκαι δὲ, ὡς γνωστὸν, συνέστησαν σπουδαῖαι ἐν τε τῇ Αἰγύπτῳ καὶ τῇ Ἀσίᾳ. Ἡ Περγαμηνὴ ἡμίλατο πρὸς τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας(9). Καὶ ἡ Κιόλις εἶχε τὴν Ἐθνικὴν αὐτῆς Βιβλιοθήκην. Περὶ ταύτης τῶσον μόνον ἀνακοινοῦμαι ἐνταῦθα παρεμπιπτόντως, ὅτι, ὡς διηγείται ὁ Θεμιστιος(10) τῷ 357 ὁ αὐτοκράτωρ (Κωνστάντιος) διέταξεν ὅπως περισυλεγῶσιν κατὰ τὸ δυνατόν ὅλα τὰ χειρόγραφα, ἀντιγραφῶσι καὶ ἐπιδιορθωθῶσι, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ὤρισθη καὶ ἀρμόδιος ὑπάλληλος, ὄψ' ὄν καὶ ἔμπειροι ἐτάχθησαν καὶ ἄλλοι ἀντιγραφεῖς. Ὁ Θεμιστιος χαίρει ἐπὶ τῷ πράγματι, διότι οὕτω εἰς τὴν λήθην σχεδὸν παραδεδομένα συγγράμματα ἐνὸς Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, Δημοσθένους, Ἰπποκράτους, Θουκυδίδου συγχρόνως ἐκ τοῦ Ἄδου θ' ἀναστηθῶσιν, ὡς καὶ τὰ τῶν Σχολιαστῶν τοῦ Ὁμήρου, Ἡσιόδου, Χρυσίππου, Ζήνωνος, Κλεάνθους καὶ οἱ Περιπατητικοὶ καὶ οἱ Ἀκαδημικοί. Μάλιστα ἐπὶ τῇ χαρᾷ αὐτοῦ ταύτη ὑπισχναίται ὅτι θὰ δωρήσῃται τῇ Βιβλιοθήκῃ καὶ τοὺς Λόγους αὐτοῦ.

Ὁ Ἰουλιανὸς δ' ἀφ' ἑτέρου γνωρίζομεν ὅτι διὰ τὴν Βιβλιοθήκην οὐ μόνον παρεχώρησεν αἰθούσας εἰς τὴν Βασιλικὴν Στοάν, ἀλλὰ ἐδωρήσατο ὅλα αὐτοῦ τὰ βιβλία, ἅτινα κατὰ τὴν περίοδον τῶν σπουδῶν αὐτοῦ συλλέξας εἶχεν(361), ὅτι ἐπλούτισεν αὐτὴν ὁ Οὐάλης, ὅτι καίσασιν ἀνασυνέστησεν ὁ Ζήνων καὶ πάλιν πλουτισθεῖσαν διὰ βί-

(9) Στράβ. 824, Ἀθήναιος Ε, 203.

(10) Or. W, 59 d

βλων τῆς τε ἔσω καὶ θύραθεν παιδείας ὁ Ἰσαυρος τῷ π. ρὶ παρέδωκε(11).

Γ'.

6. Τὸ βυζαντιακὸν κράτος ἦτο τὸ μόνον ἐν τῷ κόσμῳ, ὅπερ ἐπὶ χιλιετηρίδα ὄλην ἐξεπροσώπει τὸν ἀρχαίον, τὸν πρῶτότυπον πολιτισμὸν καὶ τὰ γράμματα συνεχίζον οὕτω τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ παράδοσιν ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ Θουκυδίδου καὶ Ἡροδότου μέχρι Φραντζῆ τοῦ Γεωργίου, τοῦ Κπολίτου, καὶ Χαλκοκονδύλη, Λαονίκου, τοῦ Ἀθηναίου, διότι ὅλη ἡ προπαιδεία ἐγένετο ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἑλληνικοῖς γράμμασι. Αἱ γινόμεναι κατὰ τὴν τελευταίαν κέντηκονταετηρίδα ἐργασίαι ἐπὶ ἐκδοστέμων καὶ ἀνεκδῶτων κειμένων τοῦ βυζαντιακοῦ ἑλληνισμοῦ κατέδειξαν ὅπως ἀσυστάτην τὴν γνώμην τῶν παλαιῶν, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οὐδὲν τι γενναῖον ἐγένετο ἢ τῶν εὐρημένων προήχθη. Ἀλλὰ καὶ ἐάν οὐδὲν καινὸν ἢ ὠφέλιμον νέον τὸ κράτος καὶ ἡ δύναμις τοῦ Βυζαντίου τῷ καθόλου πολιτισμῷ προσήγαγε, πάλιν τὸ Βυζάντιον εὐγνωμοσύνης ἄξιον, διότι ἐν μέσῳ τσοῦτων ἐπιδρομῶν καὶ ἀγῶνων συνέτηρησε καὶ διεκράτησε τὰ κερκτημένα ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, πατριῶν

(11) Ὑπῆρχε καὶ Βιβλιοθήκη τοῦ Πατριαρχείου, μᾶλλον ἢ ἰδίῳ Τρικλίνῳ, τῷ Θωμαίτῃ λεγομένῳ, εἰς τὰς ὑπ' αὐτὸν κειμένας, περὶ ἧς ὁ Κεδρηνὸς γράφει.

Προχείρως διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον ὄρα Πασπάτη καὶ Γεθεῶν ἐν λ. «ΚΠολις» Α. Γ. καὶ Γεωγραφίας Βουτυρά σ. 858.

κληρονομίαν ἀγαθὴν καὶ σοβαρὰν 12). Συνεκράτησε δὲ ὁ, τι συνεκράτησε διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Σχολῆς, ἢ τῆς Σχολῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι διὰ τῆς θρησκείας κανονισθείσης καὶ τῆς γλώσσης μελετηθείσης. Καὶ τὰ δύο ταῦτα μετὰ τὴν ἄλωσιν συνεκράτησεν ἐν μέσῳ ἐθνικῶν καταγίδων ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ὡς πάντες γινώσκουσι καὶ οἱ μὴ γινώσκοντες, ἐάν που ὑπάρχωσιν, ὀφείλουσιν ἵνα μὴ ἀγνοῶσιν. Αὐτὴ εἶναι ἡ Σχολή, ἡ μόνη Πατριαρχική, ἣτις συνεχίζει ἀμέσως τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἐθνικὰς παραδόσεις ἀπὸ τῶν χρόνων Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου καὶ Ματθαίου τοῦ Καμαριώτου, ὅστις καὶ πρὸ τῆς Ἀλώσεως ἦτο διδάσκαλος καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν πρῶτος αὐτῆς ἀνασυστάσης Σχολάρχης.

Δ'.

7. Κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν τάσσω τὰς πόλεις ἐν τῇ κυρίως Ἀνατολῇ ἐκείνας, ἐν αἷς κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βυζαντιακῆς χριστιανικῆς περιόδου ἦτοι κατὰ τὴν Δ'. ὄλην ἑκατονταετηρίδα ἠκμαζόν σχολαὶ διακρινόμεναι.

Ἐν Ἀγκύρᾳ

ἐν Ἀθήναις

12). Ὁ Rambaud; «L'Empire grec au Xème siècle-C. Porphyrogénète, Paris 1870 σ. 59. Il semblait que la Grèce du moyen âge ne put avoir des idées; ni des matériaux qu'en les dérobant à la Grèce ancienne».

- ἐν Ἀλεξανδρείᾳ
- ἐν Ἀντιοχείᾳ
- ἐν Βυρσητῶ(13)
- ἐν Γάζῃ
- ἐν Ἐδέσῳ
- ἐν Δαμασκῶ
- ἐν Ἐφέσῳ
- ἐν Καισαρείᾳ, ἣτις καὶ «περιφανῆς μητρόπολις λόγων» καλεῖται
- ἐν Κυζίκῳ
- ἐν Νεοκαισαρείᾳ
- ἐν Νικαίᾳ
- ἐν Νικομηδείᾳ
- ἐν Περγᾶμῳ
- ἐν Σάρδεσι, καὶ ἐν Παμφυλίᾳ καὶ Κιλικίᾳ ἐν Ἰωνίᾳ μάλιστα, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ὁ Θεμιστοῦς πολλὰ καὶ οὐχὶ κοινὰ παιδευτικὰ κέντρα ὑπῆρχον.

Ἐν Δαμασκῶ, τῇ μετὰ ταῦτα πρωτεύουσῃ τῆς τῶν Ὀμμειάδων Ἀραβικῆς χαλιφείας, οἱ νέοι κατακτηταὶ εὗροι κέντρον βυζαντιακῆς φιλολογίας, καίτοι ἡ φιλολογία αὕτη ἔφερεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θεολογικὸν χαρακτῆρα (14). Ἀκρι-

(13) Ἡ διάσημος Νομικὴ Σχολὴ τῆς Βυρσητῶς ἔμεινα μέχρι τῆς ἀνοικοδομῆς αὐτῆς ἐν Σιδῶνι (Ἀγαθ. σ. 204). Παρὰ Λιβανίῳ καλεῖται Βυρσητὸς «ἢ τέρπειν πεφυκυῖα (τ. Δ'. σ. 116 ἐκδ. Λειψίας)

14) Kromer, Kulturgesch. d. Orients unter den Chalifen, Wien 1875 τ. Β' σ. 401. «vollständig gracisirt».

βῶς κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τῆς ἀραβικῆς κατακτησεως ἤκμαζον ἐν τῇ ὀλοτελῶς ἐξελληνισθεισῇ ταύτῃ πόλει, συγγραφεῖς ἀξιολογώτατοι, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ἡ Σχολὴ τῆς πόλεως, ἔστω καὶ θεολογικὴ, δὲν ἦτο ἐκ τῶν κοινῶν τῶν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ, καὶ ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ χριστιανικαὶ γνώσεις ἐγνώσθησαν καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀραβικῆς γραμματολογίας, περὶ ἧς ἄλλοτε.

8. Ἐκ τῶν σχολῶν τούτων προήρχοντο οἱ φοιτηταὶ τοῦ μεγάλου Διδασκαλείου, ὅπερ ἴδρυσεν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος καὶ ἐδιδάσκοντο ἐν τῇ ἑλληνικῇ, περὶ οὗ κατώτερον. Ἡ γλῶσσα, καὶ αὐτὴ ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀνά τὴν Ἀνατολὴν ἐξαπλώσεως αὐτῆς ἐγένετο ὑποκαίμενον νῦν μελέτης καὶ σπουδῆς, ἡ δὲ Γραμματικὴ ἢ τὸ ὀρθῶς λέγειν καὶ γράφειν διδάσκουσα, ἢ «τὸ τὸν λόγον ἀσολοικίστως καὶ ἀβαρβαρίστως προφέρεισθαι» σκοπὸν ἔχουσα(15) ἐτέθη βάσις τῆς νέας παιδείσεως τῆς φιλολογικῆς, ἣτις σταιρεύσασα κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἀνεξωουανήθη διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἀνεκαινίσθη διὰ νέους εὐρεῖς πνευματικῶς ὀρίζοντας.

Ἡ Γραμματικὴ [τέχνη]—ἐμπειρία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν

(15) Ὅρα περὶ Γραμματικῆς, τὰ ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ Λόγῳ τοῦ Ψελλοῦ εἰς Νικήταν τὸν μαθητορα τῆς σχολῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου. Σάθια, Μ. Β' σ. 90. ὡς τὴν γραμματικὴν «στοιχείων πάλαι δοκοῦσαν πάσης παιδείσεως τέχνην πεποιημένας τεχνῶν καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν.»

παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσι λεγομένων, ἢ κατὰ Γριγόριον τοῦ Ναζιανζηνοῦ «ξέουσα τὸν λόγον καὶ βάρβαρον ἤχην Ἑλλάδος εὐγενέος γλώσσης ἐπικουρος ἀρίστη» διαιρεῖται εἰς ἕξ μέρη: 16)

- α') ἀνάγνωσιν ἐντριβῆ κατὰ προσφδίαν.
- β') ἐξήγησιν κατὰ τοῦ ἐνυπάρχοντος ποιητικοῦ τρόπου.
- γ') γλωσσῶν καὶ ἱστοριῶν πρόχειρον ἀπόδοσιν.
- δ') ἐτυμολογίας εὖρεσιν.
- ε') ἀναλογίας ἐκλογισμοῦ (ἀντιθ. τῶ ἀνωμαλία).
- ς') κρίσιν ποιημάτων, ὃ δὴ κάλλιστον ἐστὶ πάντων τῶν ἐν τῇ τέχνῃ.

16) Προχείρως παρὰ Gudeman, Grundt. d. gesch. d. klass. Philol. 1907, ἐν Μονάχῳ.

Ὁ σήμερον φιλόλογος ἐσημαίνατο ἐν τῇ κλασικῇ περιόδῳ διὰ τῆς λέξεως γραμματικὸς ἢ καὶ κριτικὸς ἐννοεῖται. Ἡ γραμματικὴ, τὸ πρότερον κριτικὴ καὶ ἐν Ἀνακτ. τοῦ Βενικέρου 1140 καὶ παρὰ Δίωνι Χρυσοστ. ΣIII, 1.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

† ΕΥΓΕΝΙΟΣ MICHAUD

Ἡ ἐν Ἑλβετίᾳ παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Εὐγενίου Michaud ἀπώλεσεν ἕνα τῶν διαπρεπῶν αὐτῆς προασπιστῶν καὶ ἡ θεολογικῆ ἐπιστήμῃ ἀτηρότατον αὐτῆς σκαπανέα. Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ υποτιμήσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν ἀγωνιζομένων καὶ νῦν ἔτι τὸν καλὸν κατὰ τοῦ Παπισμοῦ ἀγῶνα δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ παλαιοκαθολικὴ ἐκκλησία ἰκανῶς ὑποστῆσα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπωλείας ἀπεψιλώθη ὁλονὲν τῶν πρώτων αὐτῆς θεμελιωτῶν καὶ ἀγωνιστῶν. Μία ἐκ τῶν ἐνωρίτατα καὶ παρ' ἡμῖν γενομένων γνωστῶν παλαιοκαθολικῶν τούτων φυσιογνωμιῶν ἦτο καὶ ὁ Εὐγενίος Michaud.

Ὁ Michaud γεννηθεὶς τὴν 13ην Μαρτίου τοῦ 1839 ἐν Rouilly sur Saône παρὰ τὰ Ἑλβετικὰ σύνορα ἐσπούδασε θεολογίαν ἐν Dijon καὶ ἔπειτα ἐν Saint Maximin παρὰ τοῖς Δομινικανοῖς. Ἐνωρίτατα κατελέγη εἰς τὴν πλειάδα τῶν φιλελευθέρων γάλλων κληρικῶν καὶ θεολόγων, οἱοὶ ὁ Darboy, ὁ Deraniour, ὁ πατὴρ Ἰάκιθος, ὁ Lacordaire καὶ ἄλλοι. Ἰπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πρώτου ἀρχιεπισκόπου Παρισίων, μετέβη τῷ 1867 εἰς Μόναχον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ διδακτορι-

1. πρόβλ. Internationale Kirchliche zeitschrift Januar März 1918 No 1.

κοῦ τίτλου ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν τοῦ πολλοῦ Dollinger. Μετ' ἄλλῃγον ἀπαντῶμεν αὐτὸν ἐν Παρισίοις πρῶτον βικάριον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Μαγδαληνῆς, ἐνθα καὶ ἐνεφανίσθη ὡς συγγραφεὺς δύο τόμων «περὶ εὐσεβείας» καὶ «περὶ πίστεως». Ἡ Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ προῦκάλεισε τὴν ἐξέγερσιν ὡς ἄλλων οὕτω καὶ τοῦ Michaud, ὅστις καὶ ἀπηύθυνε τῷ 1871 πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ φιλελευθέρου Darbois, τὸν παλόφρονα Guibert, Ἀρχιεπ. Παρισίων τὰς ἐξῆς δύο ἐρωτήσεις: 1) Ἐπιτρέπει ὁ σ. ἀρχιεπίσκοπος εἰς τοὺς ἱερεῖς νὰ παρέχωσιν ἀφεσιν εἰς τοὺς πιστοὺς τοὺς δηλοῦντας, ὅτι ἀπαρρίπτουσι τὴν υπεράσπειον σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ καὶ δὲν ἀποδέχονται τὰ υπεράσπεια αὐτῆς δόγματα; 2) Ἐπιτρέπει ὁ σ. ἀρχ. ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ τὴν ἱερουργίαν εἰς ἱερεῖς, οἵτινες δὲν πιστεύουσιν ἐνδομύχως εἰς τὴν οἰκουμενικότητα τῆς συνόδου ταύτης καὶ εἰς τὴν καθολικότητα τῶν δογμάτων αὐτῆς; Ἐπειδὴ ὁ ἀρχιεπ. ἀπάντησεν ἀρνητικῶς, ὁ Michaud ἔγραψε τὴν περίφημον αὐτοῦ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν σεβ. Guibert, ἣν ἐπεράτωσεν ὑποβαλὼν τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ὡς βικαρίου τῆς Ἀγίας Μαγδαληνῆς.

Εἰς ταύτην ἐπηκολούθησαν τρία πολεμικὰ ἔργα ὑπὸ τοὺς τίτλους «Guiguel et la Revolution», «Plutôt la mort que le deshonneur» καὶ «Comment l'Eglise romaine n'est plus l'Eglise catholique». Ἐκ τούτων μείζονα σπουδαιότητα κέκτηται τὸ τελευταῖον, ἐν ᾧ περιτρώως ἀποδεικνύει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἡ Ρωμ. ἐκκλησία διέφθειρε τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Οἰκουμ. Συνόδου, τοῦ ἐπισκοπικοῦ καὶ ἱερατικοῦ βαθμοῦ, τῆς αὐθεντίας, τῆς ἐνότητος, τῆς καθολικότητος καὶ αὐτῆς ἐπὶ τῆς πίστεως. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1872 ὁ Michaud συνέγραψεν ἕτερα τρία ἔργα τὸ «programme de reforme de l'Eglise d'Occident» τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «J'aux liberaux de l'Eglise romaine» καὶ τελευταῖον τὸ «de la falsification des catechismes français et des manuels de theologie». Κατὰ τὸ

ἐπιπὸν ἔτος 1873 ἐπηκολούθησε τὸ σύγγραμμα «rapport anti-chrétienne», ἐνῷ ὁ Michaud καταδεικνύει, ὅτι ὁ παπισμὸς καταδικάζεται ὑπὸ τῆς Ἱστορίας, τῶν Ἀγίων Γραφῶν, τῶν Συνόδων, τῶν Πατέρων, καὶ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὰ ἔτη 1874 καὶ 1875 ὁ Michaud συνέγραψε δύο ἑτέρους τόμους ὑπὸ τοὺς τίτλους «le mouvement contemporain des églises» καὶ «de l'état présent de l'église catholique romaine en France». Κατὰ τὸ 1876 τέλος ἐμφανίζεται τὸ δέκατον τῶν πολεμικῶν ἔργων τοῦ Michaud ὑπὸ τὸν τίτλον «Etude strategique contre Rome» τὸ καὶ σπουδαιότατον ὅλων τῶν προηγηθέντων διὰ τὴν πολυμαθεῖαν καὶ τὰς εὐγλώττους στατιστικὰς αὐτοῦ.

Αἱ πολυμαθεῖς αὗται ἐργασίαι προῦκάλεισαν τὴν προσοχὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βέρνης, ὅπερ προέτεινεν αὐτὸν καθηγητὴν τῆς Δογματικῆς καὶ τῆς Ἐκκλησ. Ἱστορίας ἐν τῇ νεοσυστάτῳ παλατιοκαθολικῇ Θεολογ. Σχολῇ ἀπὸ τοῦ 1874. Ἀλλ' ὁ Michaud ἀπασχολημένος περὶ ἄλλας ἐργασίας μόλις ἀπὸ τοῦ 1876 ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ διακριθεὶς πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ διὰ τὴν διαλεκτικὴν αὐτοῦ δεινότητα. Κατὰ τὸ 1878, ἐλαττωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτητῶν τῆς Θεολογίας, ὁ Michaud ἐπέδωξε καὶ ἐπέτυχε καὶ τὴν ἔδραν τῆς γαλλικῆς φιλολογίας ἐν τῇ φιλοσοφικῇ Σχολῇ. Ἀλλ' ἐκτὸς μεμονωμένων τινῶν διατριβῶν πᾶσαν τὴν φιλοπονήαν αὐτοῦ ἀφιέρωσεν εἰς τὴν δογματικὴν καὶ τὴν ἐκκλησ. Ἱστορίαν. Τῆς φιλοπονίας ταύτης καρπὸς ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότατον αὐτοῦ ἔργον «discussion sur les sept conciles oecuméniques» (Bonne 1878). Τὸ ἔργον τοῦτο παρέχει μὲν καὶ συνοπτικὴν ἱστορίαν ἐκάστης τῶν ἐπτὰ οἰκουμ. Συνόδων ἀκολουθεῖται ὁμῶς κυρίως, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ἐκάστη τῶν ἀληθῶν οἰκουμ. Συνόδων εἶνε χριστιανικὴ, καθολικὴ, φιλελευθέρη καὶ ἀντιπαπικὴ. Τὸ ὅλον ἔργον διαίρεται εἰς 7 μέρη, ἐν δὲ ἐκάστην Οἰκουμ. Σύνοδον, τοῦ ὁποῦ ἡ πρώτη παράγραφος ἐπέχει τόπον ἱστορικῆς εἰσαγωγῆς περὶ τῶν αἰτίων τῆς συγ-

προτάσεως τῆς Συνόδου καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως μέχρι τοῦ ἔλους αὐτῆς γεγονότων. Τὰς λοιπὰς δὲ συγγραφὰς ἀφιερῶν εἰς ἀπόδειξιν τῆς οἰκουμενικότητος ἐκάστης συνόδου, τῆς ἠναγνωρίσεως αὐτῆς ὑπὸ νῶν ἐκκλησιῶν ἐκάστων καὶ τῆς τιμῆσεως τοῦ κριτηρίου τῆς καθολικότητος. Κατὰ τὸ ἔτος 1883 Michaud ἐδημοσίευσε τὸ τετράτομον αὐτοῦ ἔργον «Louis XIV et Innocent XI. εἰς ὃ ὡς παράρτημα ἐπικολούθησε «la politique de compromis avec Rome en 1689 ou le maréchal Alexandre et le duc de Chaulnes». Ἀμφότερα τὰ ἔργα κέντηται μεγάλῃ σπουδαιότητι, διότι στηρίζονται ἐπὶ ἐγγράφων τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, τὰ ὅποια ἔθνη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Michaud ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις.

Ἀντιπαρερχόμενοι δευτερεύοντά τινα ἔργα ἐπιστῶμεν περὶ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἔργου τοῦ Michaud τῆς «Revue internationale de theologie» τοῦ γνωστοῦ περιοδικοῦ τοῦ Παλαιοκαθολικισμοῦ. Τὸ περιοδικὸν ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ παλαιοκαθολικοῦ Συνεδρίου τῆς Λυκέρνης τῇ 1892, περὶ καὶ διώρισε τὸν Michaud διευθυντὴν αὐτοῦ. Μετὰ πόνησιν πολυμαθείας, δεξιότητος καὶ φιλοπονίας ἐξεπλήρωσε τὴν νατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν ἀπὸ τοῦ 1892-1910 δεικνύουσαν 18 ὀγκώδεις τόμους τοῦ περιοδικοῦ. Μετέχων ἐνεργῶς καὶ τῆς δημοσιεύσεως σοβαρωτάτων διατριβῶν μετὰ πολυαριθμῶν συνεργατῶν ποχολεῖτο ἰδιαίτερος περὶ τὴν κριτικὴν τῶν νέων κινήσεων, καὶ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῶν συμβαινόντων ἐν τῇ παπικῇ ἰσχύϊ ἐκκλησίᾳ. Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1910 ὀγῶν ἡλικίας παραιτούμενος τῆς διευθύνσεως τοῦ περιοδικοῦ ἔγραψε «πρόκειται περὶ ἀπλῆς παραιτήσεως. Ἦν ἐπίσης δικαιολογεῖ καὶ ἡ ἀνάγκη, ὅπως ἀφιερῶμαι εἰς μελέτας συνεχεστεράς καὶ πληροστεράς, καὶ ὡς ἐλπίζω σπουδαιότερας τὰ ὀλίγα ἔτη, τὰ ὅποια ἡ θεία πρόνοια θὰ εὐδοκίησῃ νὰ μοι χαρίσῃ. Ἔχω δράγματα πρὸς θέσμιον. Ἦνε καιρὸς. Ἐπακούω εἰς τὸν Κύριον τοῦ ἀγροῦ. Ἄλλως τε ὁ διευ-

θυντῆς ἐνὸς περιοδικοῦ, δὲ εἶνε αὐτὸ τὸ περιοδικόν». Ὁ γνωστὸν εἰς τὴν Revue ἐπικολούθησεν ἡ Internationale Kirchliche Zeitschrift, ἥτις καὶ καρποφόρος διανύει τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Michaud δὲν ἐπερατώθη μετὰ τῆς ἀποχωρήσεως ἀπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ περιοδικοῦ. Κατὰ τὸ 1907 ἐξέδωκε «les enseignements essentiels du Christ» τομὴν διὰ 120 σελίδων, εἰς ὃ ἐπικολούθησαν βραδύτερον κατὰ τὰ ἔτη 1912 καὶ 1913 τὰ ἐξῆς τρία «l'ascension vers Dieu», «Dieu dans l'univers» καὶ «la vie en Dieu». Τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔργα δεικνύουσι ὄχι μόνον τὴν διαλεκτικὴν τοῦ συγγραφέως δεινότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ αἰσθήματος τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν μυστικοπάθειαν τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ἡ «semaine religieuse», ὄργανον προτεσταντικῆς Γενεύης ἐν τῇ κρίσει τοῦ τελευταίου βιβλίου λέγει: «Τὸ ἔργον διακρίνουσιν ἀρεταὶ ὕψους καὶ ἀρεταὶ πνεύματος· ἀφ' ἐνὸς, σαφὴν εἶναι, σταθερότης, ἀπλότης, λεπτότης, εὐκαμψία, εὐρεία φιλοσοφικῆς μόρφωσις· ἀφ' ἑτέρου πίστις, ζέσις, ἔξαρσις, ἰδεολογία καὶ ἠθικολογία ἀξιοσημείωτος». Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ ὅλου θεολογικοῦ ἔργου τοῦ κοιδίου Michaud. Ὁ ἀπελθὼν καταλείπει καὶ πλείστα ἔργα ἐν χειρογράφοις, ἐκ τῶν ὁποίων ἰδίᾳ δέον νὰ ἐξαρθῇ ἡ «Histoire de la theologie dans les huit premiers siècles de l'église». Ὁ Michaud ἐτελεύτησε τῇ 3 Δεκεμβρίου 1917.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, περὶ ἧς μετὰ πολλοῦ πάϊοτε σεβασμοῦ ἐξεφράζετο ὁ ἀείμνηστος Michaud καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ὁποίας ἀπ' αὐτῶν τῶν πηγῶν ὑπήρξεν εἶπερ τις καὶ ἄλλος βαθύτατος γνώστης, δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι μετὰ πολλῆς λύπης θὰ ἐνωτισθῇ τὸν θάνατον τοῦ διασῆμου προμάχου τῆς ὀρθοδόξου ἀληθείας ἐναντίον τοῦ Παπισμοῦ. Ἡ δὲ θεολογικὴ παρ' ἡμῶν ἐπιστήμη, παρ' ἧς τοσαύτης ἀπήλαυε τιμῆς καὶ πρὸς πολ-

λοδς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ὁποίας εἰς διηνεκῆ διετέλει
ἐπαφήν κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἐπιστημονικὴν δράσιν
ὁ διαπρεπῆς συγγραφεὺς θὰ πενθήσῃ τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ
ὡς ἰδίαν αὐτῆς. Requiescat in pace.

† Ὁ Σελευκεὺς ΓΕΡΜΑΝΟΣ
